

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Prírodovedecká fakulta

**CHUDOBA DETÍ NA SLOVENSKU V KONTEXTE
EURÓPSKEJ ÚNIE**

2010

Bc. Viktória GÁLOVÁ

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Prírodovedecká fakulta

Katedra humánnej geografie a demogeografie

**Chudoba detí na Slovensku v kontexte
Európskej únie**

Diplomová práca

Bc. Viktória Gálová

Študijný odbor 4.1.35 Geografia

Vedúca diplomovej práce: Mgr. Alena Rochovská, PhD.

BRATISLAVA 2010

Prehlásenie

Čestne prehlasujem, že som predloženú diplomovú prácu spracovala samostatne s použitím uvedenej literatúry a ďalších informačných zdrojov.

V Bratislave, 23.4.2010

.....
podpis autora práce

Pod'akovanie

Chcela by som poďakovať všetkým, ktorí mi akýmkoľvek spôsobom pomohli pri spracovaní tejto diplomovej práce. Moje poďakovanie patrí najmä vedúcej práce, Mgr. Alene Rochovskej PhD., za vedenie a ostatným pracovníkom Katedry humánnej geografie a demografie za cenné pripomienky pri záverečnom spracovaní práce.

Osobitné poďakovanie patrí mojim rodičom a mojim najbližším, bez ich podpory a pomoci by som to určite nezvládla.

ABSTRAKT

Bc. Viktória Gálová: Chudoba detí na Slovensku v kontexte Európskej únie

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra humánnej geografie a demogeografie

Diplomová práca, 99 strán, 14 grafických príloh, 2010

Práca vychádza z predpokladu, že deti sú chudobou najohrozenejšou vekovou kategóriou na Slovensku. Teoretická časť práce sa venuje chudobe ako celku, definuje pojem chudoba a jej koncepty, oboznámi nás so zisťovaním EU SILC, na výsledkoch ktorého je postavená táto práca. Súčasťou teoretickej časti je aj charakteristika geografických aspektov chudoby a identifikácia skupín obyvateľstva ohrozených chudobou na základe výsledkov EU SILC. Druhá kapitola poukazuje na príčiny vzniku detskej chudoby, jej možné následky a riziko prenosu na ďalšie generácie. Tieto poznatky majú zásadný význam pri zdolávaní problému detskej chudoby. Európska komisia si uvedomila potrebu odstránenia resp. zmiernenia chudoby, čo potvrdila aj prijatím Otvorenej metódy koordinácie, v rámci ktorej každý členský štát vypracováva strategické dokumenty. Práca poukazuje na fakty, ciele a opatrenia týkajúce sa boja proti detskej chudobe uvedené v strategických dokumentoch. Významnou súčasťou práce je analýza pozície Slovenska v rámci EÚ z hľadiska detskej chudoby, pričom pri analýze sú použité indikátory monetárnej chudoby detí dostupné pre roky 2005-2008. V súvislosti s touto analýzou uvedieme aj vybrané demografické charakteristiky rodičov chudobných detí a základnú charakteristiku modelov sociálnej politiky. Piata kapitola nás oboznámi s metódou „small area estimation“, ktorá umožňuje odhad chudoby na úrovni malých územných jednotiek.

Kľúčové slová: chudoba detí, miera rizika chudoby, boj proti chudobe, EU SILC - Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach

ABSTRACT

Bc. Viktória Gálová: Child poverty in Slovakia in the context of the European Union

Comenius University in Bratislava, Faculty of Natural Sciences, Department of Human Geography and Demogeography

Diploma work, 99 pages, 14 supplements, 2010

This work is based on the assumption that children are the age group most at-risk-of-poverty in Slovakia and European Union average. The theoretical part deals with poverty as a whole, defines poverty and concepts of poverty, inform us of the EU-SILC survey, the results of which form the basis of this work. Theoretical part also includes characterization of geographical aspects of poverty and the identification of at-risk-of-poverty groups on the basis of the results of EU-SILC. The second chapter mentions the causes of child poverty, its consequences and possible risk of transmission to future generations. These findings are essential for tackling child poverty. The European Commission has realized the need to remove or alleviate the poverty, as confirmed by the adoption of an Open Method of Coordination within the framework of which each Member State shall draw up strategic documents. An important part of this work is the analysis of the position of Slovakia in the EU in term of child poverty, whereby in the analysis are used indicators of children's monetary poverty available for the years 2005-2008. In this regard, we will analyze the selected demographic characteristics of parents of poor children and the essential characteristics of models of social policy. The fifth chapter presents the small area estimation method, which allows estimation of poverty at the level of small territorial units.

Key words: child poverty, at-risk-of-poverty rate, fight against poverty, EU SILC - Statistics on Income & Living Conditions

OBSAH

ZOZNAM GRAFOV, TABULIEK, MÁP, PRÍLOH.....	8
ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK.....	10
ÚVOD.....	11
1 ZHODNOTENIE LITERATÚRY A METODIKA PRÁCE.....	12
1.1 Zhodnotenie literatúry.....	12
1.2 Metodika práce.....	13
2 TEORETICKÉ ASPEKTY CHUDOBY.....	16
2.1 Základná terminológia a koncepty chudoby.....	16
2.2 EU SILC - Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach.....	19
2.3 Geografické aspekty chudoby.....	24
2.4 Skupiny obyvateľov ohrozené chudobou.....	29
3 DETSKÁ CHUDOBA A BOJ PROTI NEJ.....	32
3.1 Príčiny a následky detskej chudoby.....	32
3.2 Medzigeneračná reprodukcia chudoby.....	39
3.3 Chudoba v slovenskej legislatíve.....	40
3.4 Boj proti chudobe – strategické dokumenty.....	41
4 POZÍCIA SLOVENSKA Z HĽADISKA CHUDOBY DETÍ V RÁMCI EÚ.....	50
4.1 Analýza detskej chudoby v EÚ v r. 2005-2008.....	50
4.1.1 Miera rizika chudoby, hĺbka chudoby a hranica chudoby.....	50
4.1.2 Chudoba detí podľa typu domácnosti.....	60
4.1.3 Chudoba detí podľa typu vlastníctva bytu (domu)	66
4.1.4 Chudoba detí podľa pracovnej intenzity domácnosti	71
4.1.5 Vplyv sociálnych transferov na detskú chudobu.....	75

4.2 Demografická charakteristika rodičov chudobných detí v EÚ v roku 2005.....	81
4.2.1 Vekový profil matiek chudobných detí.....	81
4.2.2 Vzdelanostná úroveň rodičov chudobných detí.....	84
4.3 Celkové hodnotenie členských štátov EÚ.....	86
4.4 Modely sociálnej politiky s dôrazom na škandinávsky model.....	90
5 MAPOVANIE CHUDOBY A JEHO VYUŽITIE VO VEREJNEJ SPRÁVE.....	93
ZÁVER.....	100
SUMMARY.....	103
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY.....	105
PRÍLOHY	

ZOZNAM GRAFOV, TABULIEK, MÁP, PRÍLOH

TEXTOVÁ ČASŤ

- Str.25 **Graf 1:** Miera absolútnej chudoby pri hranici chudoby 5 eur/deň a 10 eur/deň upravenej paritou kúpnej sily
- Str.26 **Graf 2:** Miera rizika chudoby, EÚ-25, 2006
- Str.29 **Graf 3:** Miera rizika chudoby podľa veku, Slovensko, 2008
- Str.33 **Graf 4:** Miera rizika chudoby podľa počtu závislých detí, Slovensko, 2005-2007
- Str.33 **Graf 5:** Vplyv sociálnych transferov na mieru rizika chudoby v roku 2007
- Str.34 **Graf 6:** Miera rizika chudoby podľa typu domácnosti na Slovensku v r. 2005-2008
- Str.35 **Graf 7:** Rozdelenie osôb v domácnostiach podľa mesačného disponibilného príjmu v Sk a podľa počtu závislých detí, Slovensko, 2007
- Str.36 **Graf 8:** Miera rizika chudoby podľa statusu ekonomickej aktivity osoby na čele domácnosti, Slovensko, 2005-2007
- Str.37 **Graf 9:** Miera rizika chudoby podľa krajov, Slovensko, 2005-2008
- Str.54 **Graf 10:** Vývoj miery rizika chudoby detí v EÚ-25 resp. EÚ-27, 2005-2008
- Str.55 **Graf 11:** Relatívne riziko prepadu príjmov chudoby pre deti, EÚ-25 resp. EÚ-27, 2005-2008
- Str.56 **Graf 12:** Vzťah medzi mierou rizika chudoby detí a relatívnym rizikom prepadu príjmov chudoby pre deti, EÚ-27, 2008
- Str.58 **Graf 13:** Vývoj hranice rizika chudoby (2 dospelí, 2 deti) v Eurách, EÚ-27, 2005-2008
- Str.59 **Graf 14:** Vývoj hranice rizika chudoby (2 dospelí, 2 deti) v PPS, EÚ-27, 2005-2008
- Str.60 **Graf 15:** Hranica rizika chudoby pre typickú domácnosť (2 dospelí, 2 deti) v Eurách a PPS
- Str.61 **Graf 16:** Miera rizika chudoby detí podľa typu domácnosti, EÚ-25, resp. EÚ-27, 2005-2008
- Str.62 **Graf 17:** Miera rizika chudoby pre jednorodičovské domácnosti, EÚ-25 resp. EÚ-27, 2005-2008
- Str.65 **Graf 18:** Miera rizika chudoby pre domácnosti s 2 dospelými a 3 a viac deťmi, EÚ-25, resp. EÚ-27, 2005-2008
- Str.67 **Graf 19:** Miera rizika chudoby detí podľa typu vlastníctva bytu (domu), EÚ-27, 2008
- Str.69 **Graf 20:** Vývoj miery rizika chudoby detí u vlastníkov bytu / domu (alebo v prípade bezplatného ubytovania), EÚ-25 resp. EÚ-27, 2005-2008
- Str.70 **Graf 21:** Vývoj miery rizika chudoby detí u nájomcov bytu (domu), EÚ-25 resp. EÚ-27, 2005-2008
- Str.72 **Graf 22:** Miera rizika chudoby podľa pracovnej intenzity domácnosti na Slovensku a v EÚ, 2005-2008
- Str.75 **Graf 23:** Miera rizika chudoby podľa pracovnej intenzity domácnosti, EÚ-27, 2008
- Str.76 **Graf 24:** Vplyv sociálnych transferov na zníženie miery rizika chudoby v EÚ a SR, 2005-2008
- Str.78 **Graf 25:** Vplyv sociálnych transferov na redukciu detskej chudoby, EÚ-25 resp. EÚ-27, 2005-2008
- Str.79 **Graf 26:** Vzťah medzi detskou chudobou a vplyvom sociálnych transferov, EÚ-27, 2008
- Str.80 **Graf 27:** Vplyv sociálnych transferov na mieru rizika chudoby pre deti a pre celú populáciu, EÚ-27, 2008
- Str.82 **Graf 28:** Miera rizika chudoby detí podľa veku matky v EÚ-25 v roku 2005

- Str.83 **Graf 29:** Distribúcia detí podľa veku matky v EÚ-25 v roku 2005
Str.85 **Graf 30:** Vzdelanostná úroveň rodičov chudobných detí a všetkých detí v EÚ-25 v roku 2005
Str.88 **Graf 31:** Chudoba detí vyjadrená pomocou štandardnej odchýlky

Zoznam tabuliek

- Str.29 **Tabuľka 1:** Miera rizika chudoby podľa veku, Slovensko, EÚ-27, 2008
Str.71 **Tabuľka 2:** Miera rizika chudoby podľa pracovnej intenzity domácnosti (%), EÚ-25, resp. EÚ-27, 2005-2008
Str.87 **Tabuľka 3:** Konštrukcia komponentov a celkovej monetárnej chudoby detí

Zoznam obrázkov

- Str.96 **Obrázok 1:** Podiel chudobných v okresoch Bulharska
Str.97 **Obrázok 2:** Podiel chudobných v okresoch Srí lanky
Str.97 **Obrázok 3:** Počet chudobných na Srí lanke
Str.97 **Obrázok 4:** Index dostupnosti, Srí Lanka
Str.98 **Obrázok 5:** Chudoba na úrovni krajov, okresov a obcí Vietnamu
Str.99 **Obrázok 6:** Výskyt chudoby v obciach zahrnutých a nezahrnutých do Programu 135, Vietnam

PRÍLOHOVÁ ČASŤ

- Str.2 **Príloha 1:** Miera rizika chudoby pre deti a pre celú populáciu, EÚ-27, 2005
Str.3 **Príloha 2:** Miera rizika chudoby pre deti a pre celú populáciu, EÚ-27, 2006
Str.4 **Príloha 3:** Miera rizika chudoby pre deti a pre celú populáciu, EÚ-27, 2007
Str.5 **Príloha 4:** Miera rizika chudoby pre deti a pre celú populáciu, EÚ-27, 2008
Str.6 **Príloha 5:** Vývoj miery rizika detskej chudoby v EÚ, 2005 - 2008
Str.7 **Príloha 6:** Vývoj hranice rizika chudoby v PPS pre domácnosť s 2 dospelými a 2 deťmi, EÚ, 2005-2008
Str.8 **Príloha 7:** Vývoj detskej chudoby pri pracovnej intenzite domácnosti $w=0$, EÚ, 2005-2008
Str.9 **Príloha 8:** Vývoj detskej chudoby pri pracovnej intenzite domácnosti $w=0-1$, EÚ, 2005-2008
Str.10 **Príloha 9:** Vývoj detskej chudoby pri pracovnej intenzite domácnosti $w=1$, EÚ, 2005-2008
Str.11 **Príloha 10:** Vzdelanostná štruktúra rodičov chudobných detí v EÚ-25 v roku 2005
Str.12 **Príloha 11:** Investície do vedy a výskumu v krajinách V4 a krajinách EÚ so škandinávskym modelom sociálnej politiky, 1998-2008
Str.13 **Príloha 12:** Investície do vedy a výskumu, EÚ-27, 2008
Str.14 **Príloha 13:** Investície do vzdelávania, EÚ-27, 2006
Str.15 **Príloha 14:** Výdavky na sociálnu ochranu, EÚ-27, 2005-2007

ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK

EÚ	Európska únia
EÚ – 15	skupina členských štátov Európskej únie pred rozšírením 1.5.2004
EÚ – 25	skupina členských štátov Európskej únie po rozšírení o štáty Estónsko, Lotyšsko, Litva, Poľsko, Česká republika, Maďarsko, Slovensko, Malta, Cyprus v máji 2004
EÚ – 27	súčasná EÚ po rozšírení o Bulharsko a Rumunsko v roku 2007
EUROSTAT	Štatistický úrad Európskych spoločenstiev
EU SILC	Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach
GIS	Geografický informačný systém
HDP	Hrubý domáci produkt
OECD	Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj
OMK	Otvorená metóda koordinácie
OSN	Organizácia spojených národov
SAV	Slovenska akadémia vied
SR	Slovenská republika
ŠÚ SR	Štatistický úrad Slovenskej republiky
UNICEF	Detský fond OSN

ÚVOD

Chudoba je celosvetový problém, zápasia s ňou nielen rozvojové, ale aj najrozvinutejšie štáty sveta. Chudoba na Slovensku – ako aj v ostatných transformujúcich sa krajinách – sa zviditeľnila po novembri 1989 v dôsledku ekonomických a sociálnych zmien. V slovenskej legislatíve nie je definovaný pojem chudoba, používa sa pojem hmotná núdza, ktorá je zákonom vymedzená. Podľa zákona sú chudobní tí obyvatelia, ktorých príjem nedosahuje zákonom stanovenú výšku životného minima. So vstupom Slovenska do Európskej únie súvisí zavedenie nového spôsobu stanovenia podielu chudobných na Slovensku, ktorý umožní aj následné porovnávanie s ostatnými členskými štátmi.

Európska komisia si uvedomila, že nemôže vyhrať boj proti chudobe bez poznania faktorov, ktoré na ňu vplyvajú, preto v rámci Otvorenej metódy koordinácie vypracovala spoločné indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia a zaviedla nové štatistické zisťovanie zamerané na životné podmienky obyvateľstva v krajinách EÚ (EU SILC). Významnou súčasťou OMK sú aj Spoločné správy o inklúzii každoročne vypracovávané Európskou komisiou na základe Národného akčného plánu boja proti chudobe a sociálnej exklúzii jednotlivých členských štátov, v ktorých sa spoločné ciele implementujú do národných politických opatrení, preto im venujeme osobitnú pozornosť.

Výsledky EU SILC upozornili na vysoké riziko ohrozenia detí chudobou na Slovensku ako aj v celej Európskej únii. Deti sú finančne závislé od svojich rodičov a sociálnych transferov, informácie o domácnosti chudobných detí a účinnosti sociálnych transferov sú teda nevyhnutné pre identifikáciu hlavných problémov, na základe ktorých môžu byť prijaté vhodné opatrenia na zmiernenie resp. odstránenie detskej chudoby. Zdolávanie detskej chudoby je nevyhnutné, pretože všetci ľudia majú právo na dôstojný život, navyše z chudobných detí sa s väčšou pravdepodobnosťou stávajú chudobní dospelí, vzniká tak začarovaný kruh chudoby. Problém detskej chudoby je vysoko aktuálny, čo potvrdzuje aj vyhlásenie roka 2010 Európskym rokom boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Táto práca vznikla s hlavným cieľom analyzovať ako sa vyvíja pozícia Slovenska z hľadiska detskej chudoby v rámci EÚ na základe údajov EU SILC 2005, 2006, 2007 a 2008.

1 ZHODNOTENIE LITERATÚRY A METODIKA PRÁCE

1.1 Zhodnotenie literatúry

Téma detskej chudoby je v slovenskej literatúre pomerne nová. Slovenskú odbornú literatúru s touto tematikou by sa dalo rozdeliť na dve veľké skupiny. Prvú skupinu tvoria dokumenty vypracované v rámci Otvorenej metódy koordinácie v súlade s predpismi Európskej únie. Ide o Národné akčné plány boja proti chudobe a sociálnej exklúzii vypracované pre dvojročné intervaly Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Prioritné ciele uvedené v týchto dokumentoch sa týkajú aj znižovania detskej chudoby, hodnotia sa v nich dosiahnuté pokroky v tomto smere. V rámci Otvorenej metódy koordinácie sú na základe národných akčných plánov každoročne vypracované Európskou komisiou Spoločné správy o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení, ktoré obsahujú odporúčania pre členské štáty okrem iného aj v oblasti odstránenia detskej chudoby a sú dostupné aj v slovenskom jazyku. Druhú veľkú skupinu publikácií tvoria zborníky, správy, analýzy vypracované najmä odborníkmi z Inštitútu pre výskum práce z rodiny, Štatistického úradu SR a Slovenskej akadémie vied (napr. Bodnárová a kol. 2005, Gerbery – Lesay – Škobla (ed.), 2007, Michálek, 2004, Pauhofová, 2007, Juríčková, 2008, Bartová, 2004, a iné). Štúdiá Svetovej banky (2001) sa zaoberá celkovou chudobou na Slovensku, je však užitočná pri hlbšom pochopení detskej chudoby. O detskej chudobe dozvedáme aj v dennej tlači, väčšinou však túto téma spomínajú len okrajovo, zameriavajú sa skôr na celkovú chudobu obyvateľstva (napr. SME, Pravda, Slovo) Euractiv, denne aktualizovaný informačný server o Európskej únii, jej aktéroch a štrukturálnych fondoch, tiež môže byť cenným zdrojom informácií týkajúcich sa detskej a celkovej chudoby, pomáha pochopiť súvislosti medzi chudobou a sociálno-ekonomickými pomermi v jednotlivých krajinách.

Zo zahraničnej literatúry je v súčasnosti jedným z najcennejších zdrojov informácií o detskej chudobe správa Európskej komisie (2008), ktorá podrobne charakterizuje situáciu chudobných detí v EÚ na základe údajov EU SILC 2005, obsahuje množstvo údajov vo forme tabuliek vhodné pre ďalšiu analýzu a pomáha pochopiť faktory vzniku detskej chudoby. Európska komisia v Spoločnej správe o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2008 hodnotila stav detskej chudoby na základe tejto správy. S detskou chudobou sa zaoberajú aj správy UNICEFu

(napr. Bradshaw – Hoelscher – Richardson, 2006, UNICEF, 2007, Bradbury – Jäntti, 1999). Další zahraniční autori zaoberajúci sa chudobou a v rámci nej aj detskou chudobou sú napr. Guio, 2005, Brodolini, 2007, Lelkes – Zólyomi, 2008, z českých autorov je to najmä Mareš, 1999. S modelmi sociálnej politiky sa zaoberajú články poslanca Európskeho parlamentu, Vladimíra Maňku (Maňka, 2006, Pravda, 2006), ako aj príspevok s názvom *Škandinávsky model – model pre Lisabon? Príspevok dánskych, fínskych a švédskych sociálnych demokratov v Európskom parlamente, 2005*. Iný charakter majú práce od Bedi – Coudouel – Simler (2007) a Juan-Albacea (2009), oboznámi nás so štatistickou technikou „small area estimation“ slúžiacou na odhad chudoby na úrovni malých územných jednotiek. Publikácia od Bedi – Coudouel – Simler (2007) popisuje technický aj inštitucionálny postup realizácie mapovania chudoby metódou „small area estimation“.

1.2 Metodika práce

Ciele práce možno zhrnúť do dvoch bodov. **Hlavným cieľom**, na ktorom sa táto práca zakladá, je analyzovať vývoj pozície Slovenska z hľadiska chudoby detí v rámci Európskej únie pomocou údajov EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008. **Čiastkovým cieľom** je poukázať na aktívnu participáciu Slovenska na realizácii krokov Európskej únie smerom k odstráneniu chudoby, zapojením sa do zisťovania EU SILC a vypracovaním strategických dokumentov.

Druhá kapitola je zameraná na teoretické aspekty chudoby. Vysvetľuje základné pojmy a koncepty súvisiace s chudobou, podstatu Zisťovania o príjmoch a životných podmienkach (EU SILC), oboznámi nás s indikátormi používanými v EU SILC. Vychádzajúc z prác viacerých autorov (Michálek, 2000, Svetová banka, 2001, Šimunková – Vagač, 2001, Gerbery – Lesay – Škobla (ed.), 2007) priblíži geografické aspekty chudoby a pomocou údajov EU SILC identifikuje skupiny obyvateľov ohrozené chudobou.

Tretia kapitola je zameraná na problematiku detskej chudoby, jej hlavné príčiny a dopady na život dieťaťa, vysvetľuje proces medzigeneračnej reprodukcie chudoby. Podkladom ku kapitole bola odborná literatúra a analýzy (Gerbery – Lesay – Škobla (ed.), 2007, Bodnárová a kol. 2005, Guio, 2005). Pohľad legislatívy SR na chudobu je vysvetlený pomocou Zákona č. 599/2003 Z. z. z 11. novembra 2003 o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov a Zákona č. 601/2003 Z. z. z 28. októbra 2003 o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých

zákonov. Súčasťou kapitoly je aj analýza strategických dokumentov, prijatím ktorých sa SR zapojila do boja proti chudobe.

Štvrtá kapitola sa venuje pozícii Slovenska z hľadiska detskej chudoby v rámci EÚ v r. 2005-2008. Inšpiráciou pre túto kapitolu bola správa Európskej komisie (2008), ktorá analyzuje detskú chudobu v EÚ na základe údajov EU SILC 2005. Pre účely tejto kapitoly sú analyzované viaceré indikátory. Údaje o hranici rizika chudoby, miere rizika chudoby (pred a po sociálnych transferoch) pre celkovú populáciu a deti, relatívnom riziku prepadu príjmov chudoby a údaje o miere rizika chudoby detí podľa typu domácnosti, druhu vlastníctva bytu (domu) a pracovnej intenzity domácnosti (tzv. laekenské indikátory) pre roky 2005-2008 pochádzajú z databázy Eurostatu, kým vybrané demografické údaje o rodičoch chudobných detí boli dostupné len pre rok 2005 a pochádzajú zo správy Európskej komisie (2008). Ako uvádza Európska komisia (2008), údaje z EU SILC 2005 uvedené v tejto správe pochádzajú z tzv. Production Data Base, ktorý bol v čase analýzy aktualizovaný k 7. decembra 2007. Práve táto skutočnosť – aktualizácia údajov – môže byť vysvetlením nesúladu medzi dátami EU SILC 2005 uvedenými v tejto správe a uverejnenými v databáze Eurostatu.

Treba zdôrazniť aj nesúlad medzi údajom o miere rizika chudoby detí v roku 2005 uverejneného v databáze Eurostat a na stránke Slovstat. Kým Eurostat uvádza, že miera rizika chudoby detí v roku 2005 bola 19%, Štatistický úrad SR hovorí o 17%-nej detskej chudobe. Po konzultácii so zamestnancami Štatistického úradu SR sme sa rozhodli používať hodnotu 17%, pretože táto hodnota zodpovedá miere rizika chudoby detí vo veku 0-17 rokov. V roku 2005 sa vypočítalo aj riziko chudoby detí vo veku 0-15 rokov (19%), na stránke Eurostatu je uverejnený tento údaj, nie je však označený, že ide o vekovú skupinu 0-15 rokov, označili ho len poznámkou „break in series“. Všetky údaje detskej chudoby z EU SILC uvedené v tejto práci sa vzťahujú na detskú populáciu vo veku 0-17 rokov. Pri medzinárodných porovnaníach je uvedený ako zdroj údajov Eurostat, treba však zdôrazniť, že v prípade miery rizika chudoby detí v roku 2005 na Slovensku sme použili údaj uverejnený Štatistickým úradom SR t.j. 17%.

Indikátory použité v EU SILC sú vypočítané na základe príjmov domácností v roku predchádzajúceho výskumu, údaje však uverejňujeme podľa zásad Eurostatu, čiže údaje z EU SILC 2005 vzťahujeme na rok 2005, z EU SILC 2006 na rok 2006 atď.

Pre jednoduchšiu a prehľadnejšiu analýzu v niektorých prípadoch členíme štáty EÚ na regióny, pričom pod pojmom:

- južná Európa rozumieme: Portugalsko, Španielsko, Taliansko, Malta, Grécko a Cyprus.
- západná Európa rozumieme: Rakúsko, Nemecko, Francúzsko, štáty Benelux (Belgicko, Holandsko, Luxembursko), Veľká Británia a Írsko.
- severná Európa rozumieme: Dánsko, Fínsko, Švédsko.
- štáty strednej a východnej Európy, alebo postsocialistické krajiny rozumieme: krajiny V4 (Slovensko, Česká republika, Maďarsko, Poľsko), Pobaltské štáty (Litva, Lotyšsko, Estónsko), Slovinsko, Rumunsko a Bulharsko.

Získané údaje boli transformované do tabuliek a grafov pomocou softvéru MS Office 2003. Vytvorili sme aj graf, ktorý pomocou štandardnej odchýlky znázorňuje ako ďaleko sú hodnoty indikátorov detskej chudoby v jednotlivých členských štátoch pod alebo nad priemerom EÚ, pričom sme sa inšpirovali metódou použitou UNICEFom (2007). Štandardná odchýlka bola vypočítaná štatistickým softvérom PASW Statistics 18. Metodika konštrukcie grafu je bližšie vysvetlená v podkapitole 4.3. Sociálna politika štátu významne ovplyvňuje detskú chudobu, preto je súčasťou tejto kapitoly aj základná charakteristika modelov sociálnej politiky, s dôrazom na najúspešnejší, škandinávsky model.

Piata kapitola vychádza z publikácie Bedi – Coudouel – Simler (2007) a zdôrazňuje význam mapovania chudoby na úrovni malých územných jednotiek a stručne charakterizuje metódu „small area estimation“.

Súčasťou prílohy sú 2 mapy vytvorené pomocou softvéru MapInfo 7.8. Pri tvorbe mapy vzdelanostnej štruktúry rodičov chudobných detí bola použitá metóda kartogramu a kartodiagramu, mapy zobrazujúcej vývoj miery rizika detskej chudoby metóda kartogramu.

2 TEORETICKÉ ASPEKTY CHUDOBY

2.1 Základná terminológia a koncepty chudoby

Neexistuje vedecká definícia chudoby, ani jediný, všeobecne prijatý spôsob jej merania. Národný akčný plán sociálnej inklúzie 2004 – 2006 definuje chudobu nasledovne: „*Ludia žijú v chudobe, ak ich príjem a iné zdroje sú natoľko nedostatočné, že im neumožňujú dosiahnuť takú životnú úroveň, ktorá je akceptovateľná v spoločnosti, v ktorej žijú*“.

V literatúre sa najčastejšie cituje definícia relatívnej chudoby podľa P. Townsenda (1979): „*Jednotlivcov, rodiny a skupiny ľudí považujeme za chudobných, ak majú nedostatok zdrojov na to, aby si zabezpečili potravu, mohli participovať na aktivitách, mali životné podmienky, ktoré sú bežné, alebo ktorých dosiahnutie je prinajmenšom všeobecne podporované a schvaľované v spoločnosti, ku ktorej títo ľudia patria. Ich zdroje sú natoľko nižšie, ako je úroveň zdrojov, ktorými disponujú v tejto spoločnosti priemerní jednotlivci a rodiny, že ich to vylučuje zo životných štandardov, zvyklostí a aktivít tejto spoločnosti*“ (Towsend, 1979. In: Labudová, 2008).

Friedmann (1996) tvrdí, že existujú minimálne 4 chápania chudoby:

- **Byrokratické:** týka sa najmä určenia hranice chudoby prostredníctvom priamych a nepriamych kritérií. Pohyb hranice chudoby určuje, kto je oprávnený dostávať dávky sociálnej pomoci, určuje aj počet chudobných. Hovorí o absolútnej či relatívnej chudobe.
- **Moralistické:** hovorí o vzťahu chudobných voči vlastnej chudobe.
- **Akademické:** chápe chudobu ako dôsledok spoločenských mechanizmov. V tejto oblasti sú dôležité pojmy ako štrukturálna chudoba, vylúčenie, marginalizácia a vykorisťovanie.
- **Chápanie chudoby samotnými chudobnými:** hovorí najmä o vlastnej bezmocnosti a spôsoboch ako ju prekonať.

Keďže neexistuje vedecká definícia chudoby, nemôže existovať ani všeobecne platný spôsob jej merania. Nikdy nemerame chudobu ako takú, ale merame iba jej koncepty. Existujú rôzne koncepty chudoby, ktoré sú vymedzené podľa rôznych kritérií. Mareš (1999) uvádza protikladné dvojice kategórií konceptov chudoby:

➤ Absolútne a relatívne koncepty

- Absolútny koncept – spája sa s nedostatkom prostriedkov k uspokojeniu základných potrieb. Žiť dlhšiu dobu pod hranicou absolútnej chudoby, znamená ohrozenie života. Tento koncept je založený na predstave o minimálnej životnej úrovni, zaručujúcej osobám iba fyziologické prežitie.
- Relatívny koncept – relatívna chudoba predstavuje problém chudoby v bohatej spoločnosti. Je založená na porovnaní štandardu chudobných a tých, ktorí chudobní nie sú. Podľa tohto konceptu chudobní sú tí, ktorých celkové zdroje klesnú na podstatné obdobie pod štandard danej spoločnosti.

➤ Priame a nepriame koncepty

- Priame koncepty – sú založené na meraní chudoby po transformácii príjmov do spotreby. Tvrdia, že chudoba nie je iba dôsledkom nedostatočných príjmov, ale aj nedostatočného hospodárenia s nimi.
- Nepriame koncepty – sa opierajú najmä o hodnotenie disponibilného príjmu jednotlivca alebo domácnosti. Sú založené na meraní príjmu pred spotrebou.

➤ Preskriptívne a konsenzuálne koncepty

- Preskriptívne koncepty – vychádzajú z expertných odhadov rozsahu nevyhnutností. Patria sem rôzne spotrebné koše „garantované minimálnymi príjmami“, ako napr. vymedzené sociálne dávky, hranice životného minima ako príjmovej hranice, zakladajúcej nárok na sociálnu podporu.
- Konsenzuálne koncepty – sú založené na konsenze spoločnosti o tom, koho je možné považovať za chudobného.

➤ Objektívne a subjektívne koncepty

- Objektívne koncepty – chudoba je sledovaná zvonka, bez kontroly zo strany osôb, ktorých sa týka. Hranica chudoby a následne aj chudobní sú stanovené na základe vybraných kritérií a indikátorov.
- Subjektívne koncepty – sú založené na hodnotení vlastných skúseností, vlastnej životnej situácie samotnými chudobnými.

Okrem týchto kategórií konceptov chudoby, existujú aj syntetické koncepty, ktoré sa snažia merať chudobu pomocou komplexnejších indexov. Berú do úvahy širšiu škálu charakteristík životných podmienok a ich vzájomných vzťahov. Ich nedostatkom je, že sú pomerne zložité, ťažko sa interpretujú a pre nezainteresovaných sú nezrozumiteľné.

Najčastejšie sa používajú absolútne a relatívne koncepty chudoby, pričom meranie absolútnej chudoby je charakteristické pre rozvojové krajiny, zatiaľ čo meranie relatívnej chudoby je typické v rozvinutejších krajinách.

Dôležitou dimenziou chudoby je doba trvania chudoby (Bodnárová, a kol., 2005). Z tohto hľadiska rozlišujeme krátkodobú a dlhodobú chudobu.

Krátkodobá resp. prechodná chudoba sa viaže na výskyt určitých situácií (napr. strata zamestnania) alebo sa viaže na určitú etapu životného či rodinného cyklu (napr. odchod do dôchodku, narodenie dieťaťa, rozvod). V tomto prípade sa jedná o krátke trvanie stavu chudoby. Krátkodobá chudoba môže byť jednorázová, alebo cyklicky sa opakujúca. V prípade dlhobovej chudoby ide o trvalú, dlhú dobu, ktorá môže významne determinovať jej prenos na ďalšiu generáciu tzv. medzigeneračnú reprodukciu chudoby.

Ďalšie pojmy, ktoré je potrebné vyjasniť sú stará a nová chudoba. Pred mohutným ekonomickým rozvojom a zvyšovaním blahobytu krajín západnej Európy v päťdesiatich a šesťdesiatich rokoch minulého storočia mala chudoba charakter tzv. starej chudoby nezávislej od trhu práce, často ju nazývali aj demografickou chudobou (Džambazovič – Gerbery, 2004. In Džambazovič a kol. 2004). Stará chudoba je individuálna, ohrozené sociálne skupiny sú charakterizované vekom, životným a rodinným cyklom a neschopnosťou pracovať. Riziko vzniku chudoby bolo v minulosti najvyššie na začiatku a na konci životného cyklu, pretože v tomto období života „*existovala najväčšia priepasť medzi potrebami podmienenými vekom a schopnosťou zaistiť si príjem vlastnými silami*“ (Džambazovič – Gerbery, 2004. In Džambazovič a kol. 2004, s.8). Programy sociálnych politík boli preto v prvej polovici minulého storočia nastavené práve na tieto vekové kategórie.

Socio-ekonomický rozvoj a demografické procesy prebiehajúce od konca šesťdesiatich rokov vo vyspelých západoeurópskych krajinách viedli ku kvalitatívnej a kvantitatívnej zmene

chudoby. Objavili sa zárodky nového sociálneho fenoménu tzv. novej chudoby. Tento termín sa používa „pre opis efektu zmenených ekonomických a sociálnych podmienok, prinášajúcich relatívnu zraniteľnosť chudobou pre rozdielne sociálne skupiny (Gordon – Spicker, 1999. In Džambazovič – Gerbery, 2004. In Džambazovič a kol. 2004, s.8). Nová chudoba je „označením paradoxného javu, kedy aj napriek relatívnemu blahobytu a prosperite vo vyspelých krajinách, žije súčasne 10 až 20 % ich populácie stále v chudobe“ (Gotschalk, 1991. In Džambazovič – Gerbery, 2004. In Džambazovič a kol. 2004, s.9). Chudoba začala vo zvýšenej miere ohrozovať ľudí aj v iných fázach rodinného a životného cyklu (napr. mladé rodiny). Ako uvádza Džambazovič – Gerbery (2004. In Džambazovič a kol. 2004, s.8) Room (1984) opísal základné charakteristiky presunu k novej chudobe, ktoré autori zhrnuli nasledovne: „...nová chudoba sa stáva verejnou záležitosťou, je častejšie zastúpená v prípade určitých sociálnych kategóriách, koncentruje sa na určitom priestore, má trvalý charakter a často sa reprodukuje z generácie na generáciu, súvisí s trhom práce a dotýka sa nezanedbateľnej časti populácie (Džambazovič – Gerbery, 2004. In Džambazovič a kol. 2004, s.11).

2.2 EU SILC - Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach

Do roku 2003 neexistovali v členských štátoch EÚ spoločné ukazovatele na meranie chudoby a sociálnej inklúzie vypočítané na základe spoločných definícií. Kvôli nekompatibilnej metodiky zisťovania nebolo možné porovnať dáta jednotlivých štátov. „Na základe záverov stretnutia Európskej komisie v Lisabone (marec 2000), Nice (december 2000), Štokholme (marec 2001), a Laekene (december 2001) bola vymedzená požiadavka na aktuálne informácie o príjmovej distribúcii, úrovni a zložení chudoby a sociálneho vylúčenia v štátoch Európskej únie“ (Ivančíková, 2004. In Šebová , /ed./, 2004, s. 45). Za týmto účelom sa vytvoril rámec spoločného projektu štatistiky príjmov a životných podmienok (EU SILC – Statistics on Income and Living Conditions). Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností je realizované v zmysle Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady EÚ č. 1177/2003 zo 16. júna 2003 a doplňujúceho Nariadenia č. 1553/2005. Táto štatistika pokrýva prierezové údaje o príjmoch, chudobe, sociálnom vylúčení a iných životných podmienkach a zostavuje sa s ročnou periodicitou. Dôležitosť metodiky zisťovania chudoby spočíva v tom, že „sprievodným javom nedostatku kvalitných relevantných údajov je aj vytváranie nekritického a zúženého pohľadu

širšej verejnosti na problematiku chudoby na jednej strane a diskutabilný operačný priestor výkonnej moci a politikov na strane druhej“ (Puahofová, 2007, 16.s).

Harmonizované štatistické zisťovanie EU SILC sa prvýkrát uskutočnilo v roku 2003 v šiestich členských štátoch (v Belgicku, Dánsku, Grécku, Írsku, Luxembursku a Rakúsku) a v Nórsku. V roku 2004 bol EU SILC zavedený už v dvanástich členských štátoch EÚ-15, pričom v Nemecku, Holandsku a Veľkej Británii sa začiatok projektu oneskoril o jeden rok. Od roku 2004 zisťovanie sa realizuje aj v Estónsku, Nórsku a na Islande. Od roku 2005 plne funguje už vo všetkých 25 členských štátoch EÚ, ako aj v Nórsku a na Islande. Na Slovensku sa prvýkrát uskutočnilo v roku 2005, otázky zamerané na príjem sa týkali príjmového referenčného obdobia roku 2004 (t. j. obdobia od 1.1. 2004 do 31.12. 2004). Zisťovanie prebiehalo v 6016 náhodne vybraných domácnostiach, pričom sa zohľadnili národné požiadavky a predpokladaná miera neodpovede. Bulharsko, Rumunsko a Turecko sa zapojilo do zisťovania v roku 2006, Švajčiarsko v roku 2007.

Definície celkového hrubého príjmu domácnosti a celkového disponibilného príjmu domácnosti a rôznych príjmových zložiek podľa EU SILC boli stanovené v najväčšom možnom súlade s medzinárodnými odporúčaniami Canberrského manuálu z roku 2001 vydaného Organizáciou spojených národov (*Európska komisia, 2008, 141. s.*).

Štatistickou jednotkou zisťovania je súkromná domácnosť a osoby (t.j. súčasní a bývalí členovia domácnosti), prepojenie dát umožní multidimenzionálnu analýzu na úrovni domácností a osôb. Požiadavka na minimálnu efektívnu veľkosť vzorky prierezovej zložky je stanovená v nariadení č. 1177/2003.

Hlavné oblasti zisťovania sú stanovené nasledovne (Ivančíková, 2004. In Šebová, /ed./, 2004):

- V prípade domácností:
  1. základné informácie – región, zloženie domácnosti, identifikácie osôb
  2. príjmy – hrubé a čisté zložky príjmov na úrovni domácností
  3. sociálne vyčlenenie – nedoplatky súvisiace s bývaním a nepeňažné ukazovatele deprivácie domácností, fyzické a sociálne prostredie
  4. informácie o práci – starostlivosť o deti
  5. bývanie – typ obydli, vlastníctva, vybavenosť domácností, náklady na bývanie.

- V prípade jednotlivcov:
  1. informácie demografického charakteru – mesiac a rok narodenia, rodinný stav, krajina narodenia a štátna príslušnosť
  2. príjmy a ich štruktúry
  3. vzdelanie
  4. práca – súčasná ekonomická aktivita, ekonomická aktivita počas príjmového referenčného obdobia, história činností a kalendár aktivít
  5. ťzdravie – vrátane prístupu ku zdravotnej starostlivosti.

Monitorovanie chudoby a sociálnej exklúzie v krajinách Európskej únie sa uskutočňuje jednotnou metodikou, základom ktorej sú **spoločné ukazovatele, tzv. Laekenské indikátory**, schválené Európskou radou v r. 2001. Laekenské indikátory sú záväzné pre všetky štáty EÚ. Pokrývajú štyri dôležité oblasti (dimenzie) života: príjmovú chudobu, vzdelanie, zdravotný stav a nezamestnanosť, pričom sa najviac zameriavajú na príjmovú chudobu. Laekenské indikátory sa neustále vyvíjajú, aby bolo možné čo najefektívnejšie zachytiť chudobu a sociálnu exklúziu. Vývoj indikátorov má na starosti Podskupina pre indikátory (ISG – Indicators subgroup), ktorá patrí pod Výbor sociálnej ochrany (SPC – Social protection committee). Laekenské indikátory pozostávajú z dvoch hlavných skupín ukazovateľov (upravené podľa: Bartová, 2005, Džambazovič – Gerbery, 2004. In Džambazovič a kol. 2004):

- a) **Primárne ukazovatele** - ukazovatele peňažnej (monetárnej) chudoby a elementov vedúcich k sociálnemu vylúčeniu:
  1. Miera rizika chudoby (po sociálnych transferoch)
    - 1.a) Miera rizika chudoby podľa veku a pohlavia
    - 1.b) Miera rizika chudoby podľa najčastejšieho statusu ekonomickej aktivity a pohlavia
    - 1.c) Miera rizika chudoby podľa typu domácnosti
    - 1.d) Miera rizika chudoby podľa typu vlastníctva bytu (domu)
    - 1.e) Miera rizika chudoby podľa pracovnej intenzity domácnosti
    - 1.f) Hranica rizika chudoby (pre dva typy domácností – domácnosť jednotlivca a domácnosť s dvoma dospelými a dvoma deťmi)
  2. Distribúcia príjmov – pomer príjmov horného a dolného kvintilu (S 80/S 20)

3. Pretrvávajúca miera rizika chudoby
4. Relatívne riziko prepadu príjmov chudoby
5. Regionálne kohézia
6. Miera dlhodobej nezamestnanosti
7. Populácia žijúca v domácnostiach bez zamestnania
8. Osoby, ktoré predčasne ukončili vzdelávanie a nepokračujú vo vzdelávaní
9. Očakávaná dĺžka života
10. Subjektívne definovaný zdravotný stav v závislosti od veľkosti príjmu

b) **Sekundárne ukazovatele** – popisujú ďalšie rozmery problému chudoby a sociálneho vylúčenia:

1. Rozptyl okolo hranice rizika chudoby
2. Miera rizika chudobe v konkrétnom čase
3. Miera rizika chudoby pred vyplatením sociálnych transferov
4. Gini koeficient
5. Pretrvávajúca miera rizika chudoby (pod 50 % mediánu ekvivalentného príjmu)
6. Podiel dlhodobej nezamestnanosti
7. Miera veľmi dlhodobej nezamestnanosti
8. Osoby s nízkou úrovňou vzdelania

Definície indikátorov použitých pri našej analýze detskej chudoby (Džambazovič – Gerbery, 2004. In Džambazovič a kol. 2004, s.22):

- **Miera rizika chudoby** (At-risk-of-poverty-rate) predstavuje podiel osôb s ekvivalentným disponibilným príjmom pod hranicou 60 % národného mediánu ekvivalentného príjmu. Triedi sa podľa veku a pohlavia, podľa najčastejšieho statusu ekonomickej aktivity a pohlavia, podľa typu domácnosti, podľa typu vlastníctva bytu (domu), podľa pracovnej intenzity domácnosti.

Ekvivalentný disponibilný príjem je disponibilný príjem domácnosti vydelený ekvivalentnou veľkosťou domácnosti. Tento príjem je potom priradený každému členovi domácnosti, čím sa zohľadňuje veľkosť a zloženie domácnosti.

Medián ekvivalentného disponibilného príjmu je hodnota ekvivalentného disponibilného príjmu, ktorá rozdeľuje súbor podľa výšky príjmu na dve rovnako početné časti podľa počtu osôb.

- **Hranica rizika chudoby** (At-risk-of-poverty threshold) je hodnota hranice rizika chudoby (60% mediánu národného ekvivalentného príjmu) v SK, v prepočte na paritu kúpnej sily a na Euro.
- **Relatívne riziko prepadu príjmov chudoby** (Relative median at-risk-of-poverty gap) predstavuje rozdiel medzi mediánom ekvivalentných príjmov osôb pod hranicou rizika chudoby a samotnou hranicou rizika chudoby, vyjadrený ako percento hranice rizika chudoby.
- **Miera rizika chudoby pred vyplatením sociálnych transferov** (At-risk-of-poverty rate before social cash transfers) je relatívna miera rizika chudoby, pričom ekvivalentný príjem sa vypočíta tak, že sa vylúčia všetky sociálne príjmy, alebo sa započítajú starobné, vdovské, vdovecké a sirotské dôchodky a vylúčia sa ostatné sociálne príjmy.
- **Distribúcia príjmov – pomer príjmov horného a dolného kvintilu (S 80/S 20)** (Distribution of income – Income quintile ration S 80/S 20)
- **Gini koeficient** (Gini coefficient) je súhrnná miera kumulatívneho podielu ekvivalentných príjmov zodpovedajúceho kumulatívneho percentu počtu jednotlivcov. Nadobúda hodnoty v rozpätí od 0% (úplná rovnosť) do 100% (úplná nerovnosť).

Spoločné indikátory slúžia na vzájomné porovnávanie členských štátov, no porovnávanie nesie v sebe isté riziká. Rybárová, 2004 (In Šebová, /ed./, 2004, s. 37) upozorňuje na tieto riziká:

- **Rôzne zdroje dát** – Väčšina členských štátov EÚ-15 vychádzala pri prepočte peňažných indikátorov v období 1994-2001 z databázy tzv. Panelu domácností európskeho spoločenstva ECHP (European Community Household Panel). ECHP bol nahradený zisťovaním EU SILC v roku 2001. EU SILC sa spustil v roku 2003 v niektorých

krajinách, obdobie do roku 2005 bolo tranzitívne, počas ktorého členské štáty vychádzali z rôznych národných výskumov, ktoré boli harmonizované ex-post. Nové členské štáty vychádzali pri prepočte peňažných indikátorov najmä zo štatistiky rodinných účtov (Household Budget Survey), v Českej republike realizovali za týmto účelom výskum o sociálnej situácii, Slovensko použilo Mikrocensus 2003 (Eurostat Metadata, 2007). Viedlo to k porušeniu postupnosti dát, Eurostat označuje takto zbierané dáta s písmenom „b“ (break in series).

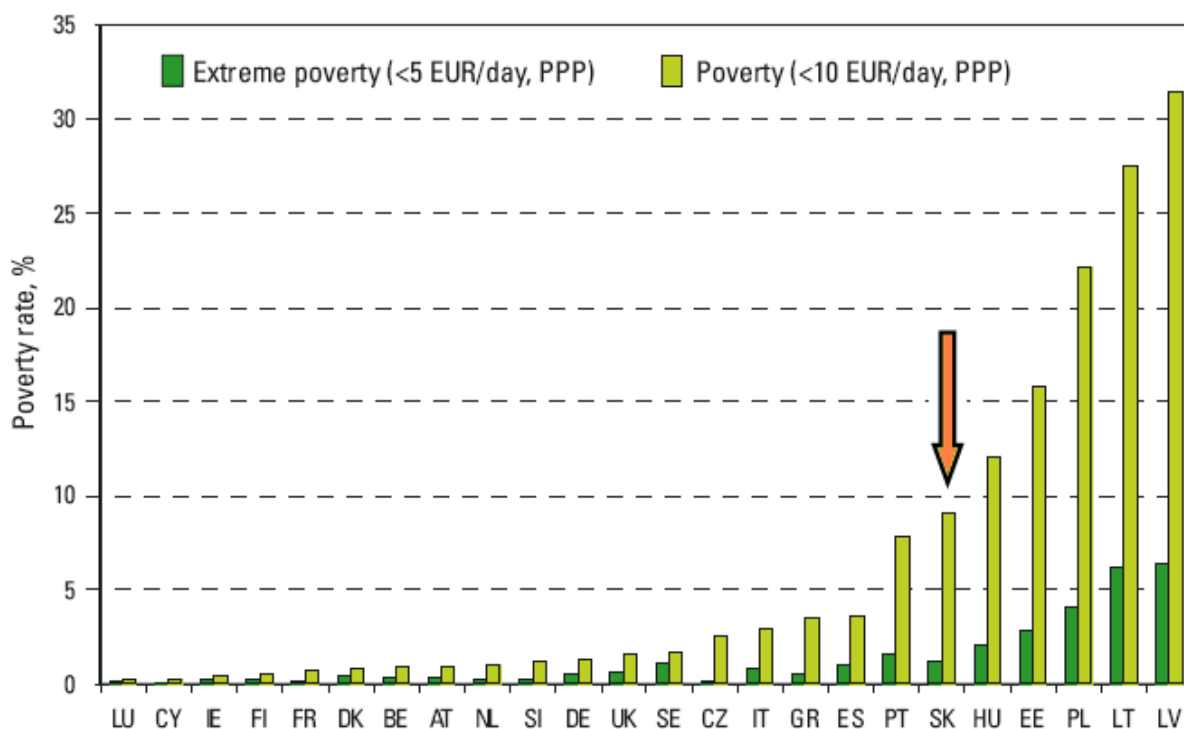
- **Rôzny rok zberu dát** – Týka sa to indikátorov vypočítaných pred zavedením EU SILC, alebo počas tranzitívneho obdobia. Na Cypre sa uskutočnil výskum v roku 1997, vo väčšine členských štátov EÚ-15 v roku 2001, na Slovensku sa uskutočnilo štatistické zisťovanie Mikrocensus v roku 2003.
- **Príjem sa vzťahuje na rok prechádzajúci výskum**, zloženie a sociodemografické charakteristiky domácnosti odrážajú situáciu v momente výskumu.
- **Kvalita dát** – je niekedy nespôľahlivá vzhľadom na obmedzenú výskumnú vzorku a skutočnosť, že údaje o disponibilnom príjme pochádzajú od respondentov. Týka sa to najmä informácií o najnižších a najvyšších príjmoch, o príjmoch samostatne zárobkových osôb a kapitálových príjmoch.
- Väčšina štatistických zisťovaní **nezachytáva marginalizované osoby** (bezdomovci a iné ťažko dosiahnuteľné skupiny) a osoby žijúce v sociálnych inštitúciách. Sú to osoby, ktoré najviac pociťujú hlbokú chudobu.
- Pri interpretácii dát treba brať do úvahy aj **rôznu životnú úroveň** v jednotlivých krajinách.

2.3 Geografické aspekty chudoby

Hranica rizika chudoby použitá v tejto práci (60% mediánu národného ekvivalentného príjmu) je relatívny ukazovateľ, nakoľko závisí od priemerného príjmu krajiny. Relatívne indikátory chudoby sa používajú najmä v Európe, kým absolútne indikátory sa používajú pri globálnom porovnávaní. Lelkes – Zólyomi (2008) – analytici hospodárskej politiky z Európskeho strediska pre sociálnu starostlivosť a výskum – použili dva rôzne absolútne prahové hodnoty (5 eur/deň, 10 eur/deň), pomocou ktorých porovnali jednotlivé európske krajiny (graf 1). Také

isté množstvo peňazí by umožnilo nákup odlišného koša tovarov v rôznych krajinách, preto upravili hodnoty podľa parity kúpnej sily. Absolútna chudobu (10 eur/deň) bola najvyššia v Lotyšsku, Litve, Poľsku, Estónsku, Maďarsku a na Slovensku.

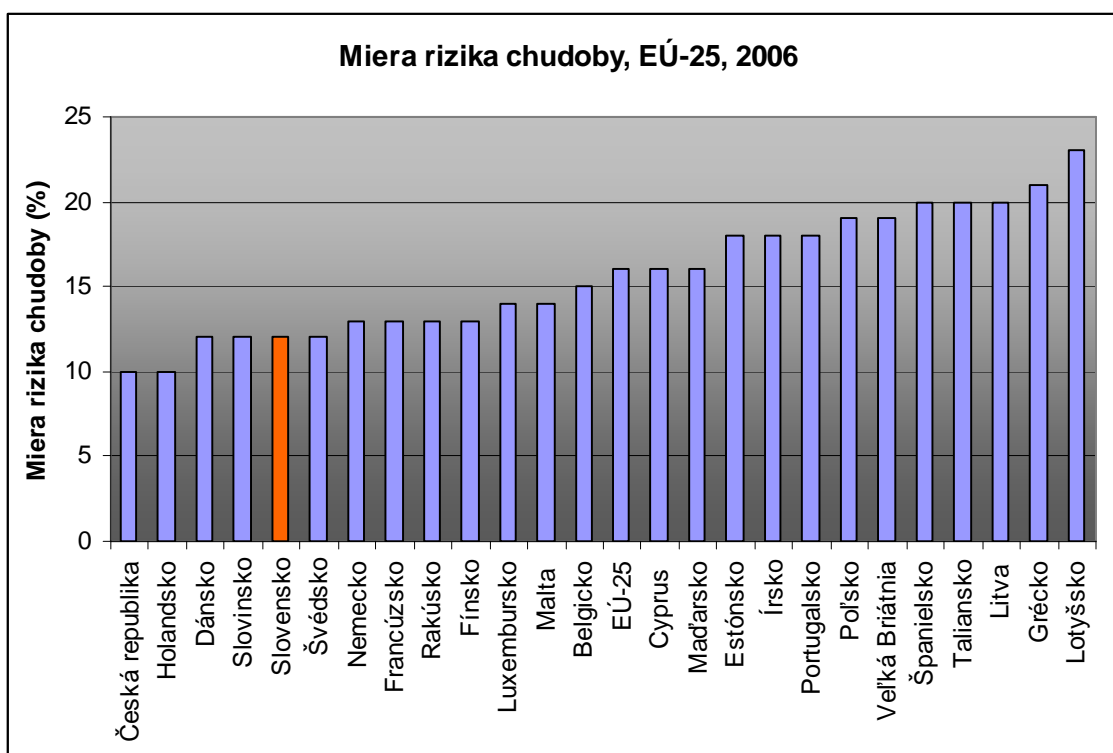
Graf 1: Miera absolútnej chudoby pri hranici chudoby 5 eur/deň a 10 eur/deň upravenej paritou kúpnej sily

Zdroj: Lelkes, Zólyomi (2008) podľa EU SILC 2006

Rozdiely medzi mierou chudoby v jednotlivých krajinách sú v absolútnom vyjadrení oveľa väčšie ako rozdiely relatívnej chudoby. Slovensko vykazovalo šiestu najvyššiu mieru chudoby pri absolútnej hranici chudoby 10 eur/deň, avšak relatívne riziko chudoby bolo podobne ako v Dánsku, Slovinsku a Švédsku 12%, t.j. druhé najnižšie po Českej republike a Holandsku, ktoré mali mieru rizika chudoby 10% (graf 2).

Graf 2: Miera rizika chudoby, EÚ-25, 2006

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2006

Subsaharská Afrika a Južná Ázia patria medzi dva najchudobnejšie regióny sveta. Odhaduje sa, že v rozvojových krajinách žije približne 35% obyvateľstva v extrémnej chudobe. Za menej než 1 dolár/deň žije viac ako 1,2 miliardy ľudí a za menej ako 2 doláre/deň žijú ďalšie 2 miliardy ľudí (Pauhofová, 2007). Najchudobnejšia časť svetovej populácie dostáva len 1,4% celkových svetových príjmov. Štatistiky hovoria o tom, že denne umiera na následky chudoby 30 tisíc detí (Euractiv, 2007). Pre najchudobnejšie regióny sveta je charakteristické vysoké percento negramotnosti (najmä žien), nedostupnosť pitnej vody – približne 1/6 ľudstva nemá prístup k pitnej vode, rovnaká časť svetovej populácie je bez domova.

Výročná správa Rozvojového programu OSN roku 1997 uvádza, že 20% svetovej populácie žijúcej v západnej Európe a Severnej Amerike zodpovedá za 86% celosvetovej spotreby priemyselnej výroby a nerastných surovín (Michálek, 2000). Avšak s chudobou sa stretáme aj v krajinách s vyspelou ekonomikou.. Pre rozvinuté krajiny je však charakteristická relatívna chudoba určovaná vo vzťahu k všeobecne platným štandardom života danej spoločnosti. „V bohatých krajinách extrémna bieda neexistuje alebo vystupuje len marginálne...“ (Michálek, 2000, s. 234). Špecifické postavenie majú transformujúce sa krajiny strednej a východnej Európy,

v ktorých sa problém chudoby zviditeľnil až po politicko-ekonomických zmenách v roku 1989 v dôsledku intenzívnejšej príjmovej a majetkovej diferenciacie obyvateľstva a zmien sociálnej stratifikácie spoločnosti.

Slovensko je napriek malej rozlohe a ekonomickému potenciálu krajinou „s veľkými a pretrvávajúcimi regionálnymi disparitami“ (Svetová banka, 2001, s.32). Tieto rozdiely sa prejavujú najmä vo veľkých rozdieloch v mierach chudoby, nezamestnanosti a priemerného príjmu medzi regiónmi. Štúdia Svetovej banky (2001) rozdeľuje determinanty regionálnych disparít do troch skupín:

1. základina pozostávajúca z ľudského a fyzického kapitálu (vrátane podpornej infraštruktúry),
2. podnikateľské a hospodárske prostredie ovplyvnené zdedenou výrobnou štruktúrou a hospodárskymi politikami,
3. inštitucionálny a politický rámec podmieňujúci politiky aj ich výsledky.

Regionálne disparity sú výsledkom spolupôsobenia viacerých faktorov. Chudoba vzniká najčastejšie kumuláciou negatívneho vývoja faktorov, ktoré vplyvajú na kvalitu života (vzdelanie, prístup k informáciám, pozícia na trhu práce, ekonomický rozvoj, infraštruktúra, bývanie, štruktúra domácnosti, atď.) (Šimunková – Vagač, 2001). Východné a južné kraje Slovenska ako aj staré priemyselné oblasti čoraz viac zaostávajú za dynamickejšou západnou časťou Slovenska. Výrazné nerovnosti medzi kraji súvisia s rozložením priemyslu počas socialistického plánovaného hospodárstva. Chudobnejšie regióny Slovenska (východ a juh) sa vyznačujú vysokou nezamestnanosťou, nízkou mzdou, nižšou vzdelanostnou úrovňou pracovných síl, nižšou kvalitou infraštruktúry (najmä dopravnej infraštruktúry), ktorá spôsobuje nízku atraktivitu oblasti z hľadiska výroby a nízky prílev investícií, nevýhodnú výrobnú štruktúru s veľkou závislosťou na poľnohospodárstve a ťažkom strojárstve a majú celkove menej atraktívne podnikateľské prostredie.

Najvýznamnejšou príčinou chudoby je v súčasnosti nezamestnanosť, najmä dlhodobá nezamestnanosť. „Trh práce na Slovensku je trvale poznačený výraznými regionálnymi rozdielmi, najmarkantnejšie práve v oblasti nezamestnanosti“ (Šimunková – Vagač, 2001). Najvyššie miery nezamestnanosti sú dlhodobo evidované v okresoch východného a juhovýchodného Slovenska, napr. Veľký Krtíš, Rimavská Sobota, Sobrance, Trebišov, Kežmarok, Revúca, Vranov nad Topľou. Tieto okresy patria zároveň medzi oblasti s relatívne

nízkym vzdelanostným potenciálom. Regionálne porovnania potvrdzujú, že nižšie mzdy prevládajú v oblastiach s vysokou nezamestnanosťou. Táto mzdová diferenciácia je aj odrazom ekonomickej situácie regiónov. *„Existencia veľkých a pretrvávajúcich rozdielov v mierach nezamestnanosti medzi regiónmi a okresmi naznačuje, že existujú významné bariéry mobility pracovných síl“* (Svetová banka, 2001, 25.s.). Svetová banka (2001) považuje bývanie za najväčší problém mobility a v tejto súvislosti identifikuje tri prekážky mobility pracovných síl:

- vysoké náklady na kúpu bytu v atraktívnejších regiónoch napr. v Bratislave
- úzky a nákladný trh s prenájmi, najmä v Bratislavskom regióne
- zložité administratívne nariadenia a požiadavky na úpravu zmeny trvalého bydliska.

Ďalšou bariérou mobility pracovných síl sú sociálne siete, rodina a priatelia ako prostriedky podpory – najmä v prípade nezamestnaných.

Z hľadiska chudoby zohráva významnú rolu aj excentrická poloha hlavného mesta k územiú štátu. Táto skutočnosť má za následok napr. nerovnomerné rozloženie trhu práce na území Slovenska, ktorá úzko súvisí s rizikom chudoby.

Priestorové aspekty chudoby sa neprejavujú len na regionálnej, ale aj na lokálnej úrovni. Rozdiely medzi urbánnym a rurálnym priestorom a *„rozdiely vnútri jednotlivých obcí odzrkadľujú prehĺbujúcu sa polarizáciu a fragmentáciu spoločnosti“* (Gerbery – Lesay – Škobla (ed.), 2007, s.48.). Jedným z hlavných problémov slovenského vidieka je jeho menšia konkurencieschopnosť v porovnaní s urbanizovanými priestormi (Gerbery – Lesay – Škobla (ed.), 2007). Ohrozené sú predovšetkým menšie dediny, často charakteristické s prestarnutým obyvateľstvom, a segregované rómske osídlenia (rómske osady). Podľa Gerbery – Lesay – Škobla (ed.), (2007), v prípade, že sa tieto sídla nachádzajú v marginalizovanom regióne, hovoríme o mnohonásobnej marginalizácii. Chudobné štvrte a ulice nájdeme aj v urbanizovanom priestore, sú to tzv. mestské slumy, resp. getá. Rozdiely medzi chudobnými a ostatnými štvrťami miest sa neustále prehĺbujú v dôsledku rastúcich sociálnych nerovností charakteristických pre posttransformačné obdobie.

2.4 Skupiny obyvateľov ohrozené chudobou

Ohrozenie chudobou úzko súvisí s postavením jednotlivca na trhu práce. Z toho dôvodu boli v minulosti chudobou najohrozenejšou skupinou starí ľudia. Vo vyspelých krajinách sa problém chudoby starých ľudí postupne vyriešil najmä vytvorením systémov sociálneho zabezpečenia, ktoré im garantujú prostriedky na uspokojenie ich potrieb aj po opustení pracovného trhu.

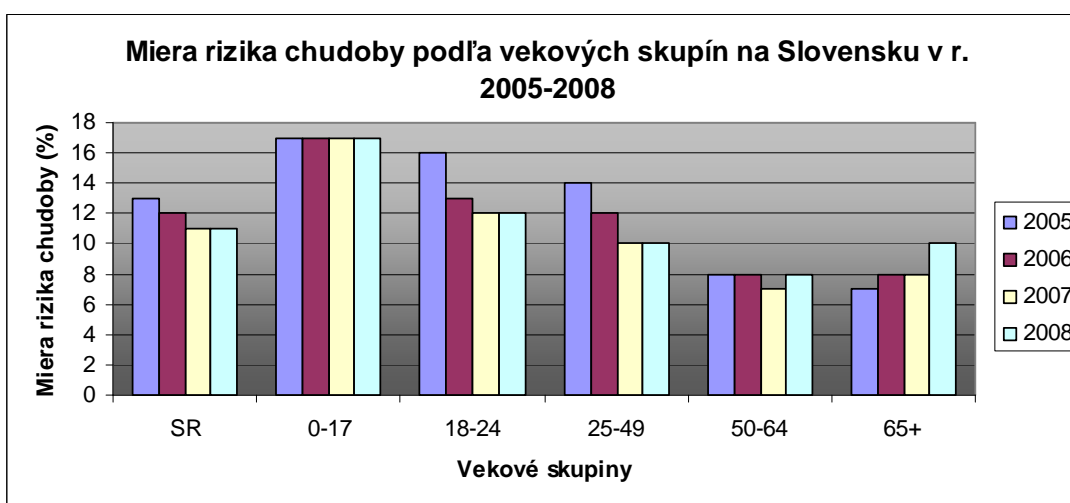
Z najnovších analýz vyplýva, že z vekového hľadiska je chudobou najviac ohrozená detská zložka obyvateľstva (0-17 rokov) (graf 3, tabuľka 1). Detská chudoba je málo zviditeľnená, pretože štatistiky sledujú predovšetkým chudobu v domácnostiach alebo rodinách. *„Ďalším z dôvodov prehliadania chudoby detí je ten fakt, že štát rozhoduje o potrebách rodín a určuje príspevok pre rodiny tak, že minimalizuje potreby detí“* (Cheal, 1996 In Šimunková – Vagač, 2001).

V priemer platí, že v EÚ-27 sú chudobou najohrozenejšie deti (0-17 rokov), mladí ľudia (18-24 rokov) a obyvateľstvo staršie ako 65 rokov, pričom miera rizika chudoby pre tieto vekové kategórie prevyšuje mieru rizika chudoby pre celkovú populáciu EÚ-27.

Na Slovensku platí, že zvyšovaním veku podiel osôb ohrozených chudobou v jednotlivých vekových kategóriách klesá až do veku 64 rokov. Veková kategória nad 65 rokov je v porovnaní s vekovými kategóriami 25-54 a 55-64 vystavená mierne vyššiemu riziku chudoby. Ak porovnáme miery rizika chudoby pre vekové skupiny a pre celkovú populáciu štátu, vidíme, že detská zložka obyvateľstva je vo výrazne vyššom riziku chudoby ako celková populácia. Vďaka dôchodkovému systému Slovenska, miera rizika chudoby pre najvyššiu vekovú skupinu nedosahuje celoslovenský priemer.

Ak obyvateľstvo rozdelíme do troch vekových kategórií, výraznejšie vyniká, že na Slovensku sú najohrozenejšie deti, kým v priemere EÚ-27 nie sú také výrazné rozdiely medzi vekovými skupinami navzájom a celkovým obyvateľstvom.

Graf 3: Miera rizika chudoby podľa veku, Slovensko, 2008

Zdroj: EU SILC 2008

Tabuľka 1: Miera rizika chudoby podľa veku, Slovensko, EÚ-27, 2008

	Veková skupina						Celkovo
	0-17	18-24	25-54	55-64	18-64	65+	
EÚ-27	20	20	14	14	15	19	17
Slovensko	17	12	9	7	10	10	11

Zdroj: EU SILC 2008

Z rodového hľadiska žije viac žien ako mužov pod hranicou chudoby a to nielen v celoslovenskom ale aj celosvetovom meradle. Ide o proces feminizácie chudoby, čo vyplýva najmä z nerovného a diskriminačného postavenia žien na trhu práce. Príčinou feminizácie chudoby je aj vyšší priemerný vek dožitia žien (staroba sa spája so zvýšeným rizikom chudoby), v dôsledku čoho častejšie žijú ženy v jednočlenných, chudobných domácnostiach. V roku 2008 žilo na Slovensku v riziku chudoby 12% žien oproti 10% mužov, pričom riziku chudoby bolo vystavených 11% celej populácie Slovenska. V priemere EÚ-27 boli rozdiely menej výrazné, v roku 2008 bolo v riziku chudoby 17% žien a 16% mužov, z celej populácie EÚ-27 žilo v riziku chudoby 17% obyvateľov.

Z hľadiska ekonomickej aktivity je riziko chudoby najvyššie v prípade nezamestnaných osôb. Podľa EU SILC 2008 až 43% nezamestnaných na Slovensku a 44% nezamestnaných v EÚ-27

sa nachádza v riziku chudoby, v prípade iných neaktívnych osôb je to 16% na Slovensku, a až 27% v EÚ-27. Vďaka dôchodkovému systému Slovenska sa nachádza v riziku chudoby len 10% dôchodcov, v priemere EÚ-27 je však 17% dôchodcov v riziku chudoby. Najmenšiemu riziku chudoby sú vystavené pracujúce osoby - 6% na Slovensku a 8% v EÚ-27.

S nezamestnanosťou a chudobou úzko súvisí vzdelanie osoby na čele domácnosti. Na Slovensku sa vzdelanie zatiaľ neodzrkadľuje v takej miere do výšky príjmov ako vo vyspelých krajinách, možno však konštatovať, že vyššie vzdelanie sa stáva predpokladom úspešnosti na trhu práce.

Štruktúra domácnosti významne ovplyvňuje príjem domácnosti, čím determinuje riziko chudoby. Podľa EU SILC 2008 je miera rizika chudoby pre domácnosti s deťmi 13% na Slovensku a 18% v EÚ-27, sú teda oveľa rizikovejšie ako bezdetné domácnosti, pre ktoré je miera rizika chudoby 7% na Slovensku a 15% v priemere EÚ-27. Výsledky zisťovania potvrdili, že riziko chudoby sa zvyšuje s počtom závislých detí. Podľa typu domácnosti sú najviac ohrozené domácnosti s 3 a viac deťmi a neúplné rodiny s deťmi.

Najvyššiemu riziku chudoby sú vystavené domácnosti, v ktorých sa rizikové faktory kombinujú. K ohrozeniam sa na Slovensku pridáva aj lokalizácia bydliska v ekonomicky slabom regióne.

3 DETSKÁ CHUDOBA A BOJ PROTI NEJ

3.1 Príčiny a následky detskej chudoby

Ako uvádza Bodnárová a kol. (2005) rozsah detskej príjmovej chudoby v danej spoločnosti závisí na týchto skutočnostiach:

- definícia a výška prahu chudoby
- príjmové potreby domácnosti (napr. veľkosť domácnosti, počet detí v domácnosti)
- sociálne transfery a dane
- štruktúra rodiny (najmä či je v rodine jeden alebo dvaja rodičia)
- distribúcia miezd
- zamestnanecké vzory rodičov (najmä či je aspoň jeden rodič v domácnosti zamestnaný, či pracuje na plný úväzok).

- **Definícia a výška prahu chudoby**

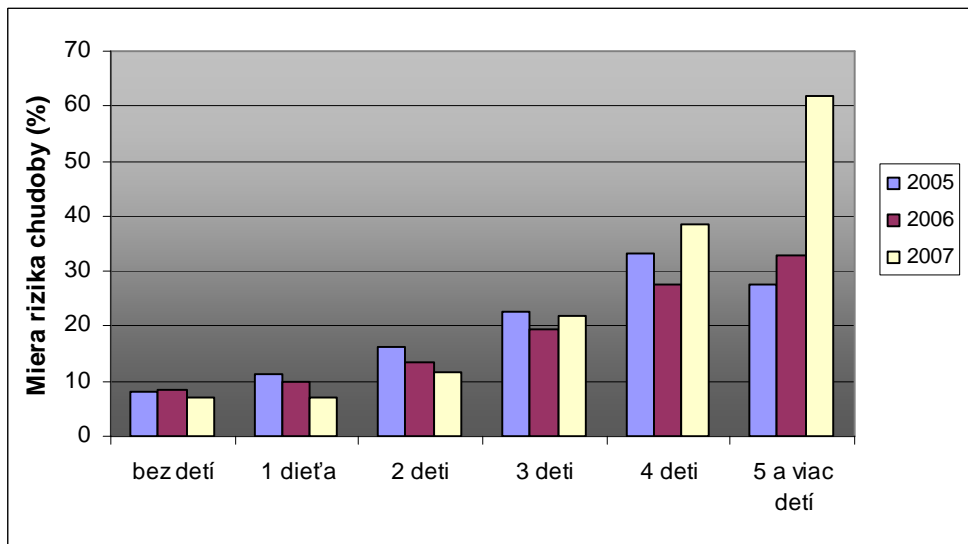
Hranica rizika chudoby podľa EU SILC je hodnota hranice rizika chudoby (60% mediánu národného ekvivalentného príjmu) v Eurách, v prepočte na paritu kúpnej sily. Slovenská legislatíva však považuje za chudobných obyvateľov, ktorých príjem nedosahuje zákonom ustanovenú výšku životného minima. V roku 2008 EU SILC považoval za chudobných fyzické osoby, ktorých príjem nedosiahol 8 092,50 Sk/ mesiac, kým podľa slovenskej legislatívy bola táto hranica (t.j. suma životného minima) len 5 130 Sk/ mesiac/ fyzická osoba podľa opatrenia platného do 30. júna 2008 a podľa opatrenia, ktorá nadobudla účinnosť 1. júla 2008 bola táto hranica 5 390 Sk/ mesiac/ fyzická osoba. Rozdielna výška prahu chudoby sa odzrkadlila aj v miere chudoby. Podľa metodiky EU SILC žilo na Slovensku 11% obyvateľov v riziku chudoby, podľa slovenskej legislatívy tvorili chudobní, teda obyvatelia v hmotnej núdzi v roku 2008, len 5,79% obyvateľov.

- **Príjmové potreby domácnosti**

Korelácia detskej chudoby s veľkosťou rodiny môže byť výrazná a to v dôsledku väčších potrieb širšej domácnosti a často aj ich nižšej zamestnanosti. Veľmi dôležitý je počet závislých detí v domácnosti, pretože miera rizika chudoby sa zvyšuje s počtom detí (graf 4). Najmenšiemu

riziku chudoby sú vystavené bezdetné rodiny a rodiny s jedným závislým dieťaťom. Miera rizika chudoby sa priamo úmerne zvyšuje s počtom detí.

Graf 4: Miera rizika chudoby podľa počtu závislých detí, Slovensko, 2005-2007

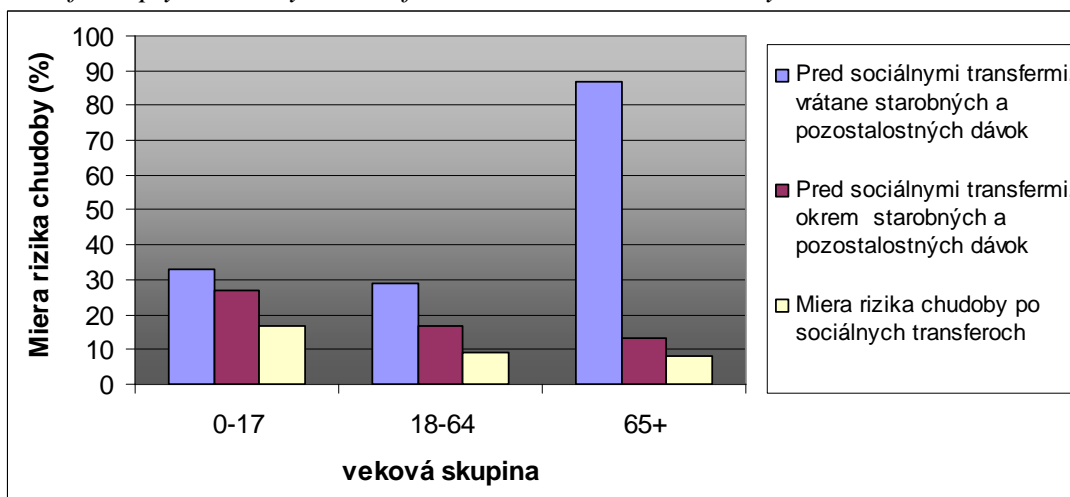

Zdroj: ŠÚ SR, EU SILC 2005, 2006, 2007

- **Sociálne transfery a dane**

Z hľadiska merania miery rizika chudoby je dôležitý, či používame indikátor zohľadňujúci sociálne transfery a dane. Ak porovnáme mieru rizika chudoby pred a po sociálnych transferoch, zistíme, že transfery majú významný redistribučný efekt, ktorý pomáha redukovať počet obyvateľov žijúcich pod hranicou rizika chudoby (Guio, 2005). Graf 5 znázorňuje rozdiely v miere rizika chudoby pred a po sociálnych transferoch. Ak nezohľadňujeme sociálne transfery, riziko chudoby je značne vyššie ako v skutočnosti, a to najmä v prípade dôchodcov.

Graf 5: Vplyv sociálnych transferov na mieru rizika chudoby v roku 2007

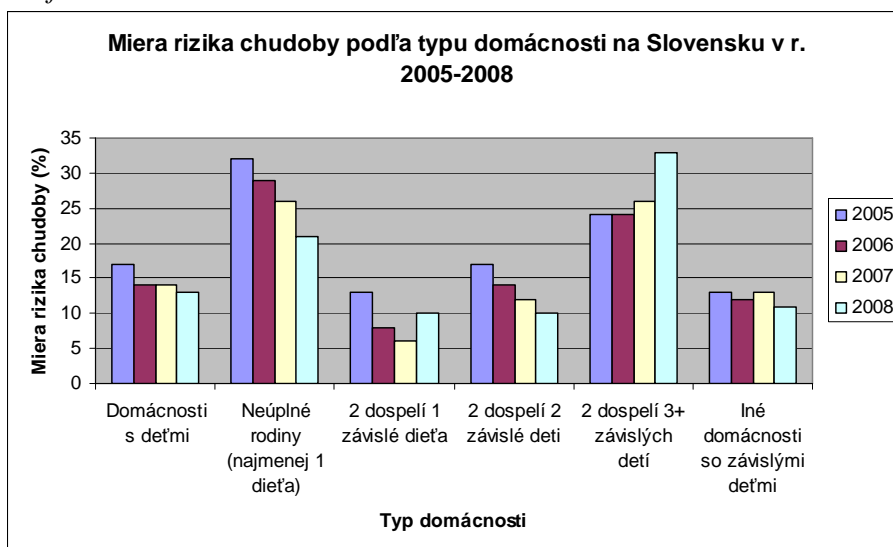

Zdroj:
EU SILC
2007

- **Štruktúra rodiny**

Z hľadiska vplyvu štruktúry rodiny na detskú chudobu je najdôležitejšie, či je v rodine jeden alebo dvaja rodičia. „Prítomnosť iba jedného pracujúceho rodiča, ktorého zamestnanie je navyše obmedzované zodpovednosťou za starostlivosť o deti, takmer s istotou znamená, že **deti žijúce v domácnosti s jedným rodičom majú vyššiu pravdepodobnosť byť chudobné**“ (Bodnárová a kol. 2005, 46.s.) (graf 6). Štát síce pomáha riešiť situáciu takýchto rodín rôznymi transfermi, príspevkami na podporu detí alebo podporu zamestnanosti, žiadna krajina však nedokáže zabezpečiť taký stav, že by sa riziko chudoby medzi deťmi žijúcimi s jedným a dvomi rodičmi vyrovnalo. Dá sa teda predpokladať, že pokles počtu jednorodičovských domácností a miery rozvodovosti by viedlo k poklesu celkového podielu detí, ktoré žijú pod hranicou chudoby. V skutočnosti však podiel jednorodičovských domácností neustále narastá, dá sa ho považovať za jednu z hlavných príčin zvyšovania miery detskej chudoby.

Graf 6

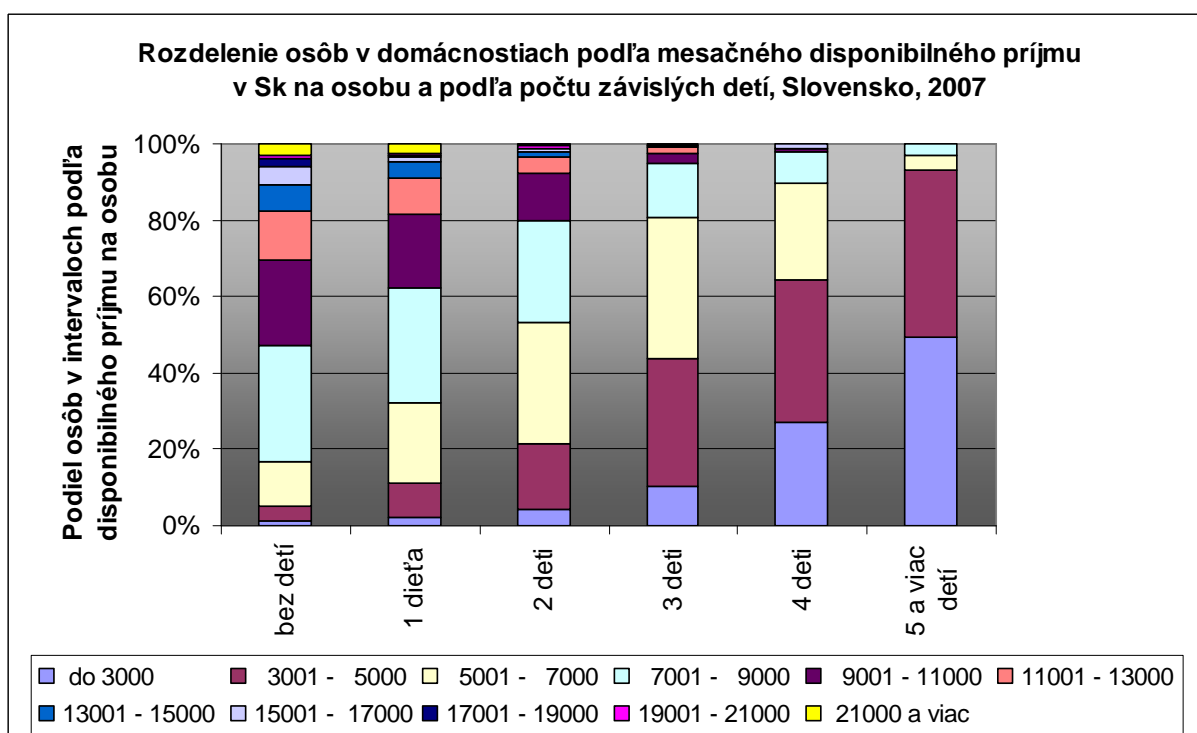

Zdroj: EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

- **Distribúcia miezd**

Najvyššie riziko chudoby predstavuje príjem osôb v dolnej polovici príjmového rozloženia. Rodiny, ktoré majú 5 alebo viac detí majú najčastejšie príjem do 3000 Sk na osobu, žiadna z týchto rodín nemá príjem viac ako 9000 Sk na osobu (graf 7). Podľa počtu závislých detí disponujú teda najnižším príjmom na osobu domácnosti s 5 a viac deťmi. Domácnosti so štyrmi deťmi majú disponibilný príjem najčastejšie v intervale 3001 až 5000 Sk/osoba.

Graf 7

Zdroj: ŠÚ SR, EU SILC 2007

Za posledné dva desaťročia sa výrazne zvyšovala nerovnosť príjmov, avšak čas, intenzita a smer týchto zmien závisí od ekonomickej vyspelosti krajiny. Väčšina odborníkov pripisuje zmeny v distribúcii príjmov najmä globalizácii a pôvodne nízkej úrovni miezd, ako aj poznatkovo založenej technológii (Juríčková, 2008). Redukoval sa dopyt po nízkokvalifikovanej a nekvalifikovanej pracovnej sile a zvýšil sa dopyt po kvalifikovaných pracovníkov, čo mal za následok zvyšovanie nerovnosti príjmov. Príjmovú diferenciaciu ovplyvňujú sociálne normy, ekonomické inštitúcie, rast produkcie a zamestnanosti, minimálna mzda a pod., v chudobných krajinách však zohráva najdôležitejšiu úlohu zvyšovanie vzdelanosti a kvalifikácie pracovných síl, čo pomáhať zvyšovať konkurencieschopnosť (Juríčková, 2008).

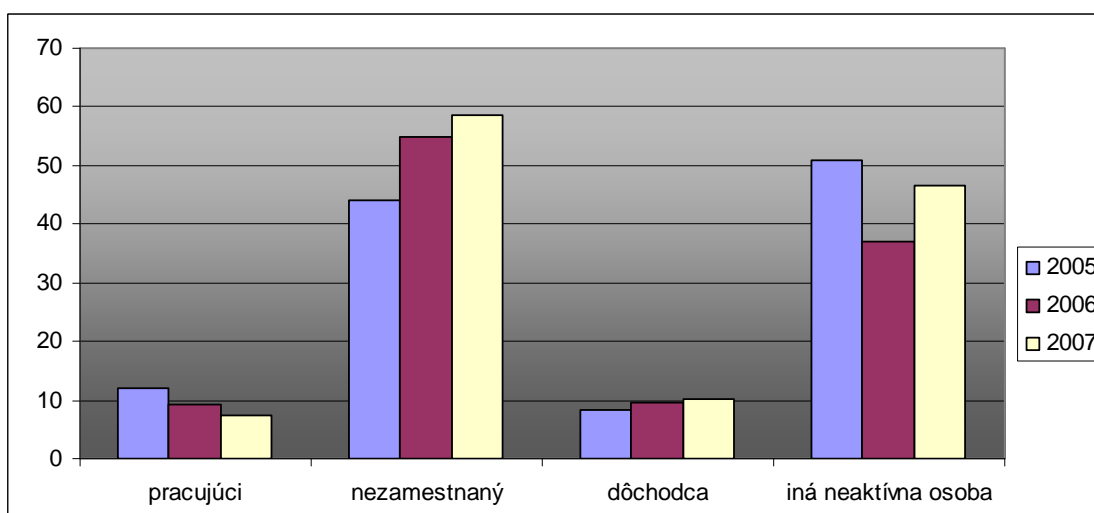
Stupeň nerovnosti, t.j. diferenciaciu príjmov vyjadruje primárny indikátor Distribúcia príjmov – pomer príjmov horného a dolného kvintilu (S_{80}/S_{20}) a sekundárny indikátor Gini koeficient. Pomer príjmov horného a dolného kvintilu vyjadruje pomer príjmov 20% domácností s najnižšími príjmami a 20% domácností s najvyššími príjmami. Hodnota tohto indikátora v roku 2008 dosahoval 5 v priemere EÚ-27, najnižšia bola na Slovensku, v Slovinsku a Českej republike

(zhodne po 3,4). Gini koeficient nadobúda hodnotu v rozpätí 0-100%, čím vyššia je jeho hodnota, tým vyššia je príjmová nerovnosť v krajine. Hodnota Gini koeficienta bola v roku 2008 až 31% v priemere EÚ-27, najnižšia bola v Slovinsku (23%), Slovensko spolu so Švédskom vykazovali druhé najlepšie výsledky (zhodne po 24%).

- **Zamestnanecké vzory rodičov**

Najčastejšou príčinou chudoby detí je nezamestnanosť jedného alebo oboch rodičov. Najviac sú ohrozené domácnosti s nezamestnanou osobou na čele. Až 58,55% takýchto domácností žije v chudobe v porovnaní s 7,29% domácností, na čele ktorých stojí zamestnaná osoba (EU SILC 2007). Riziko chudoby domácnosti, na čele ktorej stojí nezamestnaná osoba, je teda až osemkrát vyššia ako u domácnosti na čele so zamestnanou osobou. Z údajov EU SILC vyplýva (graf 8), že riziko chudoby v prípade domácností na čele s nezamestnanou osobou sa zvýšilo o necelých 15%, kým v prípade pracujúcich riziko chudoby pomaly klesá. Dôležitým faktorom je aj počet pracujúcich. Až 20,57% domácností bez pracujúcich a 16,68% domácností s jedným pracujúcim je vystavených riziku chudoby. Ak sú medzi členmi domácnosti dvaja pracujúci, riziko chudoby klesá na 6,61%, v prípade troch a viac pracujúcich na 3,30%.

Graf 8: Miera rizika chudoby podľa statusu ekonomickej aktivity osoby na čele domácnosti, Slovensko, 2005-2007

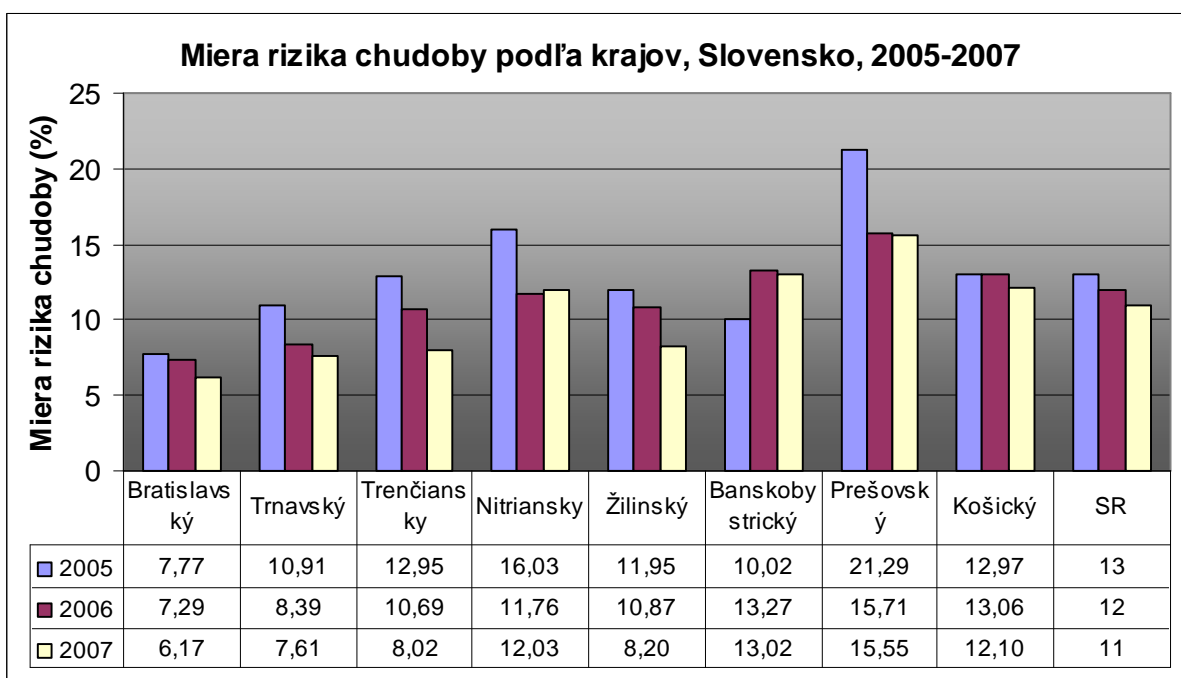

Zdroj: EU SILC 2005, 2006, 2007

Dôležitá je aj lokalizácia bydliska v rámci krajiny. Riziko chudoby je jednoznačne najnižšie v Bratislavskom kraji, čo súvisí s pracovnými možnosťami a vyššími príjmami v tomto kraji. Prešovský kraj má stále vysoký podiel chudobných, oproti roku 2005 však nastalo výrazné zlepšenie. Pri pohľade na graf 9 je teda zrejmé, že v rozvinutej západnej časti krajiny je riziko chudoby nižšie ako v menej rozvinutej strednej a východnej časti Slovenska.

Najvyššiemu riziku chudoby sú vystavené domácnosti, kde sa rizikové faktory kombinujú.

Graf 9

Zdroj: ŠÚ SR, EU SILC 2005, 2006, 2007

Pretrvávajúca rodičovská nezamestnanosť alebo nízke pracovné príjmy počas dlhého obdobia môže mať silné priame i nepriame **negatívne dopady na budúci život detí**, nakoľko okrem aktuálneho nedostatku a problémov s uspokojovaním základných potrieb si deti nevytvoria potrebný vzťah k práci (Bodnárová, a kol. 2005). Málo motivačné prostredie, v ktorom deti vyrastajú ich veľkou pravdepodobnosťou odsudzuje na život v chudobe aj v dospelosti. Podľa správy UNICEFu z roku 2005: „Chudoba v detstve je základnou príčinou chudoby v dospelosti“ (UNICEF, 2005 s.15 In Bodnárová a kol. 2005, s.40.). Správa konštatuje, že chudobné deti sa v dospelosti pravdepodobne stávajú chudobnými rodičmi.

Viaceré zahraničné štúdié a analýzy poukázali na **vzťah medzi chudobou a zdravotným stavom detí**. Rodičia s nízkou úrovňou vzdelania majú tendenciu k nezodpovednému zdravotnému správaniu, ktoré sa prejavuje v nepriaznivom vzťahu k výžive, fajčeniu, konzumácii alkoholu. S nízkou úrovňou vzdelania sa často spája aj nízka zdravotná uvedomelosť, nedostatočné poznatky o zdravom životnom štýle a prevencii chorôb (Bradshaw – Hoelscher – Richardson, 2006). Chudoba preto zvyšuje riziko predčasného pôrodu a pôrodu mŕtveho dieťaťa, u chudobných detí je vyššie riziko vzniku dlhodobých zdravotných problémov, problémov so zubami či astmatických problémov. „*Deti z rodín s nízkou úrovňou vzdelania alebo dlhodobou nezamestnanosťou sa v menšej miere zúčastňujú na pravidelných lekárskech prehliadkach a očkovacích programoch*“ (Neuberger 1997; Schone et al. 1997. In Gerbery – Lesay – Škobla (ed.), 2007, s.21).

Preukázateľný je aj **vzťah medzi detskou chudobou a výsledkami v škole**. Výskumy potvrdili, že vyššie priemerné príjmy rodiny sa spájajú s lepšími výsledkami dosiahnutými pri testoch (Duncan – Brooks-Gunn – Klebanov 1994; Smith – Brooks-Gunn – Klebanov 1997. In Gerbery – Lesay – Škobla (ed.), 2007). Jedným z vysvetľujúcich faktorov je prístup k učebným pomôckam a podmienkam ako je napr. tiché miesto na učenie, školské pomôcky a počítač (Sobolewski – Amato 2005. In Gerbery – Lesay – Škobla (ed.), 2007). Žiaci z vysokopríjmových rodín dosahujú v testoch lepšie výsledky ako žiaci z nízkopríjmových rodín, čo vysvetľuje G. Orfield a C. Lee (In Gerbery – Lesay – Škobla (ed.), 2007) nasledovnými hypotézami:

1. Rodičia žiakov z vysokopríjmových rodín majú vyššie vzdelanie: Lepšie vzdelaní rodičia majú vyššiu tendenciu posunúť časť svojich vedomostí na svoje deti, je pravdepodobnejšie, že svoje deti naučia čítať, písať alebo počítať ešte pred nástupom dieťaťa do školy. Vzdelanejší rodičia prisudzujú vzdelaniu vyššiu hodnotu a pravdepodobne chcú, aby aj ich deti dosiahli vyššie vzdelanie.
2. Žiaci z vysokopríjmových rodín majú lepšie zdroje: napr. ľahší prístup k dobrým vzdelávacím prostriedkom ako je počítač, vzdelávacie hračky, prípadne navštevujú predškolské zariadenia, ktoré ich na školu lepšie pripravujú.
3. Žiaci z nízkopríjmových rodín majú nižšie aspirácie a očakávania, majú oveľa nižšiu motiváciu: keďže na žiakov z chudobnejších rodín nemajú učители a rodičia také vysoké očakávania, často sa stáva, že chudobné deti nie sú presvedčené o svojich schopnostiach a nie sú motivované dobre plniť svoje školské povinnosti.

Výskumy ukázali, že rodičia z vyšších sociálnych vrstiev sú aktívnejší v pomoci pri domácich úlohách a zdôrazňujú dôležitosť vzdelania svojim deťom, často ich prihlasujú do rôznych krúžkov (Katrňák, 2004 In Gerbery – Lesay – Škobla (ed.), 2007). Deti s nedostatočným vzdelaním majú problémy v dospelosti, pretože majú ťažkosti pri hľadaní práci s primeraným zárobkom, často sa u nich vyskytuje opakovaná nezamestnanosť.

Vyrastanie v chudobnej rodine môže negatívne vplývať aj na **psycho-sociálny rozvoj** dieťaťa, ich úroveň zručností je väčšinou nižšia. Chudobné deti môžu mať záťaž aj z toho, že nemajú to správne oblečenie, školské pomôcky, počítač, čo sa odráža v horších **vzťahoch s rovesníkmi**, môže dôjsť k vylúčeniu z rovesníckej skupiny alebo šikanovaniu. Sťažený prístup majú aj k **vol'nočasovým aktivitám**, z finančných dôvodov sa nemôžu zúčastňovať na rovnakých aktivitách ako rovesníci, nemôžu rozvíjať svoj talent a pod.

Príčiny a následky chudoby sú vždy komplexné, nedá sa hovoriť iba o jednom faktore, „...*pri skúmaní príčin regionálnych rozdielov (vrátane rozdielov v chudobe) dochádza často k prekryvaniu pôsobenia rôznych faktorov, pričom nie vždy možno jednoznačne určiť príčinu a dôsledok kauzálneho vzťahu. ... Nie vždy možno vysloviť jednoznačnú odpoveď, avšak platí, že jedno bez druhého neexistuje*“ (Šimunková – Vagač, 2001).

3.2 Medzigeneračná reprodukcia chudoby

Medzigeneračná reprodukcia chudoby je „*proces, resp. procesy, ktorými sa fenomén chudoby prenáša z generácie na generáciu*“ (Bodnárová a kol. 2005, s.82). Princíp medzigeneračnej reprodukcie chudoby spočíva v tom, že: „*Ak staršia, rodičovská generácia nie je schopná poskytnúť mladšej generácii požadované a potrebné zabezpečenie, znemožňuje to, aby bola mladšia generácia schopná efektívne sa vyrovnat' s výzvami, ktorým v mladosti čelí (štrukturálnym alebo osobnostným, individuálnym)*“ (Gerbery – Lesay – Škobla (ed.), 2007, s.9). Bodnárová a kol. (2005) tiež zdôrazňujú, že pri prenose nerovností, teda i chudoby, má najvýznamnejšiu úlohu rodina. Medzigeneračný prenos socioekonomického postavenia vrátane chudoby, pokladajú za „*multidimenzionálny jav a proces*“ (Bodnárová a kol. 2005, s.48). Chudoba v mladosti má výrazný vplyv nielen na súčasnosť jednotlivca, ale aj na jeho ďalšie životné cykly vrátane životného cyklu jeho budúcej domácnosti.

Medzi možnosťami skúmania medzigeneračného prenosu socioekonomického postavenia, teda aj chudoby, patrí prístup založený na skúmaní vplyvu rodinného kapitálu. Raymond Sin-Kwok

Wong identifikoval základné komponenty rodinného kapitálu: ľudský kapitál, finančný a ekonomický kapitál, sociálny kapitál a kultúrny kapitál (Wong, 1998. In: Bodnárová a kol. 2005). Jednotlivé komponenty rodinného kapitálu sa transformujú a prenášajú z jednej generácie na druhú. Rodinné stratégie resp. rodina sama o sebe môžu zvýhodňovať ale aj znevýhodňovať možností detí pri uplatňovaní sa v budúcnosti.

3.3 Chudoba v slovenskej legislatíve

V slovenskej legislatíve pojem chudoba nie je definovaný, neznamená to však, že ju nie je možné sledovať, merať, priamo sa s ňou stretnúť, alebo robiť opatrenia na zmiernenie jej dôsledkov, resp. k jej predchádzaniu. „Podľa politickej koncepcie chudoby je chudobný ten, kto spĺňa kritériá stanovené štátom na poberanie sociálnych dávok resp. sociálnej pomoci v chudobe“ (Ondrejko, 2004. In Šebová, /ed./, 2004, s.27)

V slovenskom kontexte možno za synonymum chudoby pokladať pojem **hmotná núdza**. Táto je zákonne vymedzená a jej zmiernenie je ošetrované viacerými zákonmi, resp. zákonnými opatreniami v sociálnej oblasti. Podľa Zákona č. 599/2003 Z. z. z 11. novembra 2003 o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov, hmotná núdza je stav, keď príjem občana a fyzických osôb, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú, nedosahuje životné minimum a občan a fyzické osoby, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú, si príjem nemôžu zabezpečiť alebo zvýšiť vlastným pričinením (§ 2).

Životné minimum je „...taký súbor statkov, ktorý umožňuje základnej spotrebnej jednotke (spoločne hospodáriacej domácnosti určitej veľkosti a zloženia) uspokojovať potreby v miere uznanej spoločnosťou v danom časovom období za minimálne nevyhnutné náklady pre udržanie primeranej úrovne spotreby a zapojenia do normálneho života spoločnosti“ (Radičová, 1998. In Ondrejko, 2004. In Šebová, /ed./, 2004, s.28).

Výška životného minima sa odvíja od Zákona č. 601/2003 Z. z. z 28. októbra 2003 o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Tento zákon ustanovuje životné minimum ako spoločensky uznanú minimálnu hranicu príjmov fyzickej osoby, pod ktorou nastáva stav jej hmotnej núdze (§ 1), ktoré sa upravuje vždy k 1. júlu bežného kalendárneho roka (§ 5).

Podľa Opatrenia Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky z 23. júna 2009 o úprave **súm životného minima**, za životné minimum fyzickej osoby alebo fyzických osôb, ktorých príjmy sa posudzujú spoločne, sa považuje suma alebo úhrn súm:

- **185,19 €** mesačne, **ak** ide o jednu plnoletú fyzickú osobu,
- **129,18 €** mesačne, **ak** ide o ďalšiu spoločne posudzovanú plnoletú fyzickú osobu,
- **84,52 €** mesačne, **ak** ide o zaopatrené nepĺnoleté dieťa alebo o nezaopatrené dieťa.

Uvedené sumy životného minima sú účinné v čase do 30. júna 2010.

Výška sumy pomoci v hmotnej núdzi je individuálna, závisí predovšetkým na počte spoločne posudzovaných osôb, príjme celej rodiny, vlastníctve bytu resp. domu, hradení poplatkov spojených s bývaním a pod.

Ako uvádza Rybárová, 2004 (In Šebová /ed./, 2004, s.39) a Svoreňová, 2004 (In Šebová, /ed./, 2004, s.81), do roku 2001 sa za národnú hranicu chudoby považovalo životné minimum a podiel obyvateľov pod touto hranicou za indikátor chudoby, v súčasnosti však počet poberateľov dávky pomoci v hmotnej núdzi sa nekryje a počtom osôb pod životným minimom, pretože **sumy dávok v hmotnej núdzi nedosahujú výšku životného minima, čo v praxi znamená, že žiadny občan v hmotnej núdzi nedosahuje príjem na úrovni životného minima.** Rybárová, 2004 (In Šebová , /ed./, 2004, s.39) preto upozorňuje na to, že „*sociálne štatistiky MPSVR SR už adekvátne neodrážajú chudobu na Slovensku*“.

3.4 Boj proti chudobe – strategické dokumenty

Európska rada v Lisabone v roku 2000 vyhlásila, nadväzujúc na článok 136 a 137 Amsterdamskej zmluvy o boji proti sociálnej exklúzii medzi aktérmi sociálnej politiky, že rozsah chudoby a sociálnej exklúzie je neprijateľný a uzniesla sa na tom, že je nevyhnutné podniknúť rozhodujúce kroky smerom k odstráneniu chudoby do roku 2010. Pre zabezpečenie tohto cieľa na Lisabonskom summite bola schválená **Otvorená metóda koordinácie (OMK - open method of coordination)**, navrhnutá tak, aby usmerňovala politiky členských štátov EÚ v oblasti sociálnej inklúzie a najmä stimulovala spoluprácu medzi členskými krajinami EÚ. Jej zámerom bolo umožniť krajinám zvýšiť efektívnosť a účinnosť politík boja proti sociálnemu vylúčeniu. Podstatnou zložkou OMK v oblasti sociálnej inklúzie je pravidelné vypracovávanie Národných

akčných plánov boja proti chudobe a sociálnej exklúzii členskými krajinami, skombinované s rôznymi iniciatívami Európskej komisie. V rámci OMK boli vyvinuté indikátory sociálnej inklúzie schválené členskými štátmi EÚ (tzv. spoločné indikátory) a ustanovené harmonizované štatistické zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností (EU SILC). Spoločné indikátory umožňujú meranie pokroku pri dosahovaní cieľa odstránenia chudoby a sociálnej exklúzie do roku 2010 a vzájomné porovnávanie členských štátov. Prostredníctvom OMK sa podarilo dosiahnuť zvýšenie povedomia o mnohodimenzionalite vylúčenia a chudoby a ukotvil sa spoločný prístup k reformám sociálnej ochrany založený na princípoch prístupnosti, primeranosti, kvality, modernizácie a trvalej udržateľnosti.

Otvorená metóda koordinácie pozostáva z piatich kľúčových súčastí v oblasti sociálnej inklúzie (Rybárová, 2004. In Šebová, /ed./, 2004, s. 34):

- **Spoločné ciele** prijaté na zasadaní v Nice v decembri 2000, doplnené v Kodani v roku 2002
- **Spoločné indikátory** na merania chudoby a sociálnej exklúzie s cieľom monitorovať pokrok prijatých opatrení
- **Národné akčné plány boja proti chudobe a sociálnej exklúzii**, v ktorých sa spoločné ciele implementujú do národných politických opatrení, pričom sa zohľadňujú aj národné špecifiká v systéme sociálnej politiky a sociálnej ochrany.
- **Spoločné správy o inklúzii** sú vypracované na základe národných akčných plánov boja proti chudobe a sociálnej exklúzii. Obsahujú aj odporúčania pre členské štáty a európske inštitúcie do budúcnosti.
- **Akčný program EÚ** slúži na podporu spolupráce medzi členskými štátmi v boji proti sociálnej exklúzii.

Na dosiahnutie strategického cieľa vytýčeného v Lisabone – zabezpečiť elimináciu chudoby a sociálnej exklúzie do roku 2010 boli vypracované nasledovné **spoločné ciele**:

- Uľahčiť účasť na zamestnanosti a prístup všetkým k zdrojom, právam, tovarom a službám
- Predchádzať rizikám vylúčenia
- Pomôcť najzraniteľnejším
- Mobilizovať všetky relevantné subjekty

Spoločné memorandum o inklúzii (JIM) podpísaný v Bruseli 18. decembra 2003 bolo prvým oficiálnym dokumentom na medzinárodnej úrovni, v ktorom sa vláda SR prihlásila a zapojila do boja proti chudobe a exklúzii v kontexte lisabonskej stratégie. V Spoločnom memorande boli vypracované výzvy a dlhodobé ciele v oblasti boja proti chudobe a exklúzií (*National Action Plan on Social Inclusion 2004-2006 (NAP/inclusion) Slovak Republic, 2004, s.13*):

- zvýšiť úroveň zamestnanosti a zamestnateľnosti zraniteľných skupín obyvateľstva
- znížiť riziko chudoby rodín s nezaopatrenými deťmi
- prekonať nevýhody súvisiace so vzdelaním
- podporiť integráciu rómskych komunít.

Spoločné memorandum o inklúzii naštartovalo prípravu Národného akčného plánu sociálnej inklúzie na roky 2004 - 2006 a stalo sa významnou bázou kľúčových výziev v oblasti boja proti chudobe a exklúzií a zabezpečenia lepšej sociálnej súdržnosti.

Národný akčný plán sociálnej inklúzie 2004 – 2006 bol vypracovaný v roku 2004 pod gesciou Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR v spolupráci s ďalšími rezortmi, mimovládnyimi organizáciami a rôznymi inštitúciami. Národný akčný plán sociálnej inklúzie je súčasťou európskeho procesu pre dosiahnutie Lisabonského strategického cieľa: do roku 2010 podstatne zredukovať chudobu v EÚ. Jedná sa o implementáciu spoločných cieľov EÚ v oblasti chudoby a sociálnej exklúzie do národných cieľov, opatrení a programov. V tomto dokumente boli prvýkrát prezentované údaje o chudobe na základe spoločných indikátorov, čo umožnilo vzájomné porovnanie s ostatnými členskými štátmi EÚ.

Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2006 – 2008

Pre zjednodušenie OMK Európska komisia navrhla spoločné ciele pre oblasť sociálnej inklúzie, dôchodkov a zdravotnej a dlhodobej starostlivosti premietnuť do jednej Národnej správy o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie. **Národný akčný plán sociálnej inklúzie** ako súčasť Národnej správy o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2006 - 2008 opisuje prioritné ciele a opatrenia na ich dosiahnutie, ktoré SR považuje v rokoch 2006 - 2008 za kľúčové v oblasti predchádzania a odstraňovania chudoby a sociálnej exklúzie. Opatrenia sa prioritne sústreďujú: „*na chudobou a vylúčením najviac ohrozených jednotlivcov a skupiny populácie, teda deti a mladých ľudí, rodiny s deťmi, nezamestnaných, a najmä dlhodobo*

nezamestnaných, marginalizované rómske komunity, ľudí so zdravotným postihnutím, bezdomovcov, prepustených z výkonu trestu a drogovu a inak závislých“ (Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2006-2008. 2006, s.16). Prioritné politické ciele pre obdobie 2006-2008 boli stanovené nasledovne:

- Zredukovať chudobu detí a riešiť medzigeneračnú reprodukciu chudoby preventívnymi opatreniami a podporou rodín s deťmi
- Zvýšiť začlenenie a bojovať proti diskriminácii zraniteľných skupín obyvateľstva podporou dostupnosti verejných služieb, rozvojom lokálnych riešení a zvyšovaním participácie vylúčených skupín na živote spoločnosti
- Zlepšiť prístup na trh práce a zvýšiť zamestnanosť a zamestnateľnosť skupín obyvateľstva ohrozených exklúziou
- Posilniť riadenie, implementáciu a monitoring politických opatrení na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni.

Z hľadiska odstránenia detskej chudoby je dôležitý najmä prioritný cieľ 1 a 4.

Prioritný cieľ 1 - Zredukovať chudobu detí a riešiť medzigeneračnú reprodukciu chudoby preventívnymi opatreniami a podporou rodín s deťmi – Z politických opatrení vyplýva, že vzdelávacia politika je považovaná za jedným z kľúčových nástrojov boja proti medzigeneračnej reprodukcii chudoby. Dôraz sa kladie na rovnosť šancí v prístupe ku vzdelaniu, ktorá má byť dosiahnutá novým školským zákonom o výchove a vzdelávaní v roku 2007, prostredníctvom programov finančnej podpory, nástrojmi a programami integrácie detí z marginalizovaných skupín do štandardného školského prostredia. Opatrenia na zvýšenie podpory rodiny spočívajú vo zvýšení priamych finančných príspevkov v rámci systému štátnych sociálnych dávok, prehodnotení konštrukcie životného minima a parametrov dávok a príspevkov na riešenie hmotnej núdze.

Prioritný cieľ 4 - Posilniť riadenie, implementáciu a monitoring politických opatrení na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni – Pre tvorbu a implementáciu politík a opatrení sú nevyhnutné kvalitné a spoľahlivé údaje a dáta najmä v oblasti sociálnych štatistík. Tento problém sa riešil zavedením harmonizovaného zisťovania o príjmoch a životných podmienkach EU SILC,

nutné je však pokračovať v implementácii prijatých krokov. V rámci projektu Vytvorenie národných indikátorov v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia (terciárne ukazovatele), schváleného Európskou komisiou a financovaného z prostriedkov PHARE, boli vytvorené národné indikátory chudoby a sociálnej exklúzie, ktoré budú pravidelne monitorované.

Vzhľadom na vysokú zraniteľnosť detskej populácie sa plánuje zriadenie Výboru ministrov pre deti a mládež, za účelom koordinácie a dobudovania efektívneho systému účinnej ochrany a zabezpečenia práv a záujmov detí v súlade s Dohovorom o právach dieťaťa a s komplexnou stratégiou EÚ.

Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie na roky 2008-2010

Správa sa zaoberá témou sociálnej inklúzie, dôchodkov a zdravotnej a dlhodobej starostlivosti. Súčasťou správy je **Národný akčný plán sociálnej inklúzie**, ktorý hodnotí pokrok vo vzťahu k Národným strategickým správam 2006-2008 a výzvam uvedeným v Spoločnej správe 2007.

Z hľadiska odstránenia chudoby detí boli dôležité dva prioritné ciele (č.1 a 4) Národnej správy o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie 2006-2008. Prioritný cieľ 1 bol zameraný na redukciiu detskej chudoby a riešenie medzigeneračnej reprodukcie chudoby preventívnymi opatreniami a podporou rodín s deťmi. Kľúčovým nástrojom boja proti medzigeneračnej reprodukcii chudoby sa stala vzdelávacia politika. Plnenie tohto prioritného cieľa bolo zabezpečené prijatím nového zákona o výchove a vzdelávaní v máji 2008, ktorý okrem iného zdôrazňuje rovnoprávnosť prístupu k výchove a vzdelávaniu a zákaz všetkých foriem diskriminácie. Inkluzívne politiky vo vzdelávaní sa realizovali aj prostredníctvom programov finančnej podpory (dotácie na stravu, školské potreby, motivačné štipendiá, atď.). V období 2006-2008 vznikli aj nulté ročníky, tranzitívne triedy ako nástroje integrácie detí z vylúčením ohrozených a marginalizovaných skupín do štandardného školského prostredia. Zvýšili sa aj podpory rodiny prostredníctvom zvýšenia priamych finančných príspevkov v rámci systému štátnych sociálnych dávok.

Prioritným cieľom č. 4 bol posilniť riadenie, implementáciu a monitoring politických opatrení na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni. V súvislosti s týmto cieľom bol jedným z

najdôležitejších krokov vytvorenie nových národných indikátorov v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia a vypracovanie návrhu spôsobu ich pravidelného monitorovania.

Prioritné ciele Národnej správy o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie na roky 2008-2010 sa zhodujú s cieľmi tejto správy pre roky 2006-2008, s výnimkou prioritného cieľa 4, ktorý je v novej správe súčasťou kapitoly Lepšie riadenie.

Európska komisia každoročne vypracováva na základe národných akčných plánov inklúzie **Spoločnú správu o sociálnej ochrane a sociálnej inklúzii**, pripravenú spoločne s členskými štátmi. Spoločné správy skúmajú vybrané sociálne a zdravotné otázky najdôležitejšie v sociálnej agende Európskej únie a členských štátov, ako aktívna sociálna inklúzia, dôchodková reforma a prístup ku kvalitnej zdravotnej starostlivosti. Spoločné správy hodnotia pokrok v dosahovaní spoločných cieľov, stanovujú priority na najbližšie obdobie a obsahujú odporúčania pre členské štáty a európske inštitúcie do budúcnosti.

V Bruseli dňa 27.1.2005 bol vydaný **Návrh Spoločnej správy o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení**, ktorý sa opiera o OMK v oblasti sociálneho začlenenia na úrovni EÚ15 a jej úspešného rozšírenia do 10 nových členských štátov v roku 2004. Spoločná správa má byť doplnením Spoločnej správy o zamestnanosti a Správy o implementácii hlavných pokynov hospodárskej politiky s cieľom poskytnúť vyvážený, globálny obraz hlavných výziev, ktoré musia členské štáty EÚ zohľadniť pri dosahovaní lisabonských cieľov. Hlavným predmetom tejto správy je sociálne začlenenie a národné stratégie boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Zo správy vyplýva, že v rámci EÚ možno definovať sedem identifikovaných kľúčových politických priorít pri zdoľávaní problému chudoby a sociálneho vylúčenia:

- Zvyšovanie účasti na trhu práce
- Modernizácia systémov sociálnej ochrany:
- Prekonávanie nevýhod vo vzdelávaní a odbornej príprave
- **Odstránenie chudoby detí**: Ide o kľúčový krok pri zdoľávaní chudoby, vzhľadom na jej medzigeneračnú reprodukciu. Zvýšený dôraz sa kladie na včasnú intervenciu a včasné prijatie výchovných opatrení u znevýhodnených detí a rovnako aj zvyšovanie finančnej podpory a pomoci pre rodiny a slobodných rodičov. V prípade viacerých krajín sa zjaví podpora práv dieťaťa ako základ rozvoja politiky.

- Zabezpečenie primeraného bývania
- Zlepšenie prístupu ku kvalitným službám
- Prekonanie diskriminácie a zvýšenie integrácie etnických menšín a prisťahovalcov

Z analýz druhej **Spoločne správy o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení** vydanej 13.3.2006 vyplýva, že napriek trvalému úsiliu v oblasti boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu je nedostatočná implementácia Národných akčných plánov. „K formulácii NAP pre začlenenie je potrebné pristupovať s premyslenejšou stratégiou, aby sa dosiahli presnejšie, systematickejšie a transparentnejšie politiky. OMK sa musí intenzívne zamerať na chudobu detí a ich rodín. Viacnásobné vylúčenie, ktorému čelia mladí ľudia z etnických menšín v chudobných štvrtiach, si takisto vyžaduje zvýšenú pozornosť. Aby sa prerušil medzigeneračný prenos chudoby, mala by sa zdôrazniť aj základná úloha vzdelávania a odbornej prípravy” (Spoločná správa o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení, 2006, s.14).

Spoločná správa o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2007 vydaná v Bruseli 23.2.2007 poukazuje na to, že členské štáty EÚ po prvýkrát predložili jednotné národné správy o stratégiách týkajúcich sa sociálneho začlenenia, dôchodkov, zdravotnej a dlhodobej starostlivosti. Spoločná správa hodnotí správy členských štátov ako strategickejšie ako v predchádzajúcich rokoch, správy sa zameriavajú na vymedzenejší súbor priorít.

Prevažná časť členských štátov si ako prioritný cieľ stanovila potrebu vyvinúť jednotný a dlhodobý prístup k prevencii a boju proti chudobe a vylúčeniu medzi deťmi a to použitím rôznych politík týkajúcich sa rôznych dimenzií tohto problému: zvyšovaním príjmu rodiny; zlepšovaním prístupu k službám vrátane slušného bývania alebo ochraňovaním práv detí. Do popredia sa dostávajú rovnaké príležitosti, pokiaľ ide o vzdelávanie (vrátane predškolského vzdelávania a vzdelávania dospelých), a podpora účasti rodičov na trhu práce.

Ako reakciu na túto správu Európsky parlament predložil **Návrh Správy o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2007** vydaný v Bruseli dňa 15.5.2007, v ktorom sa okrem iného zdôrazňuje, že:

- odstránenie chudoby a sociálneho vylúčenia musí zostať politickou prioritou EÚ
- úsilie namierené proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu musí byť vytrvalé a časovo dostatočne dlhé, aby sa zlepšila situácia ľudí najviac ohrozených chudobou a vylúčením

- členské štáty by sa mali viac zaoberať otázkou znižovania detskej chudoby
- vysokokvalitné zdravotné a sociálne služby podporujúce deti a ich rodiny vrátane dostupnej detskej starostlivosti a prístupu k dostupnému bývaniu sú rozhodujúce pre prevenciu a zníženie detskej chudoby, sociálneho vylúčenia a diskriminácie a pre prevenciu medzigeneračnej reprodukcie chudoby.

Návrh spoločnej správy o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2008 prijatý v Bruseli, dňa 30.1.2008 hodnotí chudobu detí na základe správy Európskej komisie (2008). Správa zdôrazňuje rolu nezamestnanosti, nedostatočných príjmov a vzdelania rodičov pri vzniku detskej chudoby a komplexné stratégie aktívneho začleňovania pokladá za dôležitú súčasť podpory kvality života detí. V správe sa konštatuje, že „*Je potrebné nájsť vhodnú rovnováhu medzi pomocou rodinám a zameraním sa na deti samotné. Najlepšou stratégiou je zamerať sa na najviac znevýhodnené deti v rámci širšieho univerzálneho prístupu*” (Návrh spoločnej správy o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2008, s.2). Pozitívne hodnotí snahu členských štátov zabezpečiť rovnaké príležitosti pre všetky deti a zavádzanie preventívnych opatrení na vyriešenie problému predčasného ukončenia školskej dochádzky. Správa nás upozorňuje na nedostatočnú spoluprácu medzi stratégiami bojujúcimi s chudobou, politikami týkajúcimi sa práv detí a snahami bojovať proti diskriminácii.

Následne bola vypracovaná **Spoločná správa o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2008**, ktorá sa presnejšie vyjadruje k tejto problematike. Medzi kľúčové posolstvá je tu zaradené aj monitorovanie vplyvu a účinnosti politík, prípadne aj posilnenie štatistickej kapacity. Potrebu monitorovania vysvetľuje tým, že stanovanie hlavných príčin chudoby (u detí a všeobecne) a národných kvantifikovaných cieľov v každom členskom štáte môžu byť kľúčové pri odstránení detskej chudoby.

Spoločná správa o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2009 prijatá v Bruseli 13. marca 2009 vymenuje sedem kľúčových posolstiev z nových národných strategických správ členských štátov. Medzi kľúčové posolstvá patrí okrem iného aj zmiernenie sociálnych dôsledkov krízy pomocou Európskeho sociálneho fondu, podporou rýchleho návratu nezamestnaných na trh práce a upriamením pozornosti na najzraniteľnejších. Európska komisia plánuje vydávať pravidelný vestník monitorujúci sociálne trendy. Kľúčovým posolstvom týkajúcim sa detskej

chudoby je podpora úsilia členských štátov pri realizácii komplexných stratégií proti chudobe a sociálnej exklúzii detí. Komplexné stratégie zahŕňajú v sebe opatrenia zamerané na inkluzívny trh práce, prístup ku kvalitným službám, vrátane prístupnej a cenovo dostupnej kvalitnej starostlivosti o deti, a primeraný minimálny príjem. Pri hodnotení pokroku v oblasti boja proti detskej chudobe sa konštatuje, že od roku 2000 nedošlo k zlepšeniu. Zásluhou OMK sa však zlepšilo povedomie o faktoroch detskej chudoby a ukázala sa potreba komplexných stratégií. Spoločná správa uvádza, že už viaceré členské štáty zohľadňujú detskú chudobu pri stanovení minimálneho príjmu a mzdy, zosúladení práce a rodinného života a služieb zohľadňujúcich potreby rodín. Zo správy vyplýva, že 22 členských štátov si stanovilo ciele v oblasti boja proti detskej chudobe, pričom 16 z nich využíva tzv. spoločné indikátory.

Európska komisia vyhlásila **rok 2010 Európskym rokom boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu** pre posilnenie záväzku Európskej únie dosiahnuť rozhodujúci vplyv na odstránenie chudoby. Implementáciu Európskeho roku boja proti chudobe v SR má na starosti Fond sociálneho rozvoja. V rámci Európskeho roku boja proti chudobe sa budú prebiehať rôzne aktivity na úrovni členských štátov za účasti občianskej spoločnosti, miestnych a regionálnych orgánov. Plánujú sa kampane na zvyšovanie povedomia o chudobe a sociálnom vylúčení, inovatívne programy na podporu sociálneho začlenenia, konferencie zamerané na problematiku Európskeho roka boja proti chudobe a súťaže zamerané na identifikáciu úspešných príkladov (www.fsr.gov.sk).

4 POZÍCIA SLOVENSKA Z HĽADISKA CHUDOBY DETÍ V RÁMCI EÚ

V marci roku 2006 Rada Európy vyzvala členské štáty EÚ, aby podnikli potrebné opatrenia pre signifikantné zmiernenie detskej chudoby a zabezpečili deťom rovnaké príležitosti bez ohľadu na ich sociálne zázemie. Reakciou členských štátov bolo vypracovanie Národnej správy o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2006 – 2008. Z prioritných cieľov a opatrení obsiahnutých v tejto správe vyplýval, že členské štáty považujú za prvoradé rozvíjať strategický, integrovaný a dlhodobý prístup k predchádzaniu a zmierneniu chudoby a sociálnej exklúzie detí. Je dôležité zabezpečiť monitoring zmien detskej chudoby a vzájomné porovnávanie situácie v jednotlivých členských štátoch EÚ, keďže *„bez identifikovania stavu meraním jednotlivých ukazovateľov chudoby, nie je možné prijať zodpovedajúce opatrenia, najmä v oblasti sociálnej politiky“* (Pauhofová, 2007, 15.s.).

4.1 Analýza detskej chudoby v EÚ v r. 2005-2008

Analýza vychádza z dostupných údajov o detskej chudobe pre všetky členské štáty EÚ uverejnených na stránke Eurostatu.

4.1.1 Miera rizika chudoby, hĺbka chudoby a hranica chudoby

Pred hlbšou analýzou domácností chudobných detí je vhodné pozrieť sa najprv na vývoj miery rizika chudoby detí. Táto kapitola sa zaoberá aj relatívnym rizikom prepadu príjmov chudoby u detí, ktoré dokresľuje údaje o miere rizika chudoby detí a poskytuje informácie o tom „ako veľmi chudobní sú chudobní“. Analyzovali sme aj vývoj hranice rizika chudoby v členských štátoch EÚ.

- **Vývoj miery rizika chudoby detí v EÚ v období 2005-2008**

Podľa správy Európskej komisie (2008) žilo 97,5 miliónov detí vo veku 0-17 rokov v EÚ-25 v roku 2005, z toho **19 miliónov** pod hranicou rizika chudoby. To znamená, že v riziku chudoby sa nachádzalo **19%** detskej zložky obyvateľstva EÚ, kým podiel chudobných celkovo bol 16%. Deti v priemere EÚ-25 resp. EÚ-27 boli vystavené vyššiemu riziku chudoby ako celá populácia počas celého sledovaného obdobia.

Pre zjednodušenie analýzy sme rozdelili krajiny na základe miery rizika detskej chudoby do piatich skupín. Za priemerné považujeme riziko detskej chudoby minimálne sa líšiace od priemeru EÚ, pričom vychádzame z priemeru EÚ-25. Priemer EÚ-25 bol počas celého obdobia 19%, EÚ-27 vykazoval riziko detskej chudoby 20% v roku 2007 a 2008, za krajiny s **priemernými rizikom detskej chudoby** považujeme tie, ktoré majú riziko v rozmedzí **18 až 20%**. Za **nadpriemerne** rizikové považujeme krajiny s rizikom detskej chudoby **21 až 25%**, za **vysoko nadpriemerné** krajiny s **viac ako 25%**-ným rizikom. Za **podpriemerné** považujeme krajiny s rizikom detskej chudoby pohybujúceho sa v intervale **13 až 17%**, za **vysoko podpriemerné** s rizikom **menej ako 13%**.

V roku 2005 patrilo do skupiny s priemerným, 18 až 20%-ným rizikom detskej chudoby šesť štátov: Belgicko, Malta, Luxembursko, Grécko, z krajín V4 sem patrila Česká republika a Maďarsko. Skupinu krajín s nadpriemerným (21-25%) rizikom detskej chudoby tvorilo sedem štátov: z Pobaltských štátov to boli Estónsko a Lotyšsko, zo západnej Európy Veľká Británia a Írsko a z južnej Európy Španielsko, Taliansko a Portugalsko. Vysoko nadpriemerné hodnoty vykazovali dve krajiny: Litva (27%) a Poľsko (29%). Deti boli vystavené podpriemernému riziku chudoby (13 až 17%) v piatich krajinách: na Cypre, vo Francúzsku, Holandsku, Rakúsku a na **Slovensku (17%)**. Vysoko podpriemernú mieru detskej chudoby dosiahli severné štáty v poradí Švédsko, Dánsko, Fínsko ako aj Nemecko a Slovinsko.

Pre väčšinu štátov bola charakteristická vyššia miera rizika detskej chudoby v porovnaní s celkovou chudobou (príloha 1), neplatilo to iba v siedmych krajinách, pričom v štyroch z nich (Švédsko, Nemecko, Slovinsko, Grécko) boli hodnoty pre deti a pre celkovú populáciu rovnaké, v troch krajinách (Dánsko, Fínsko, Cyprus) bola celková populácia vystavená vyššiemu riziku chudoby ako deti. Detská chudoba je teda rovnaká alebo nižšia ako celková chudoba vo všetkých krajinách s vysoko podpriemerným rizikom detskej chudoby.

V roku 2006 sa zúžila skupina štátov s priemerným rizikom detskej chudoby, ostalo v nej iba Malta, Estónsko a Luxembursko. Po poklese detskej chudoby v Belgicku a Českej republike sa tieto štáty presunuli medzi krajiny s podpriemerným rizikom detskej chudoby, podobne ako aj Švédsko, ktoré sa však zaradilo do tejto skupiny kvôli nárastu detskej chudoby o 6%. Ďalšie štyri členy skupiny s podpriemerným rizikom tvorili Francúzsko, Holandsko, Rakúsko a **Slovensko (17%)**. Vysoko podpriemerné riziko vykazovalo Fínsko, Dánsko, Cyprus, Nemecko a Slovinsko. Nadpriemerné riziko detskej chudoby zaznamenali v ôsmich krajinách, najmä v južnej Európe

(Portugalsko, Grécko, Španielsko, Taliansko), ako aj v Írsku, Veľkej Británii, Litve a Maďarsku. Skupinu s vysoko nadpriemernou mierou detskej chudoby tvoril Lotyšsko (26%) a Poľsko (26%). Pre krajiny s vysoko podpriemerným rizikom detskej chudoby bolo aj v tomto roku charakteristické nižšie alebo rovnaké riziko detskej chudoby ako celkovej chudoby, pričom rozdiel bol najvýraznejší (5%) na Cypre (príloha 2).

V roku 2007 kleslo riziko detskej chudoby v Maďarsku o 6% a Írsko o 3% oproti roku 2006, presunuli sa tak do skupiny štátov s priemerným rizikom detskej chudoby. Patrí sem aj Estónsko, Malta a Luxembursko. Pozícia **Slovenska** v rámci EÚ sa nezmenila, detská chudoba ostala na úrovni **17%**, aj tomto roku sa tak zaradila do skupiny s podpriemerným rizikom. V tejto skupine nenastali výrazné zmeny, až na to, že namiesto Švédska tu figurovalo Nemecko. Vo Švédsku kleslo riziko detskej skupiny z 15% na 12%, presunulo sa tak do skupiny s výrazne podpriemerným rizikom. V skupine štátov s výrazne podpriemerným rizikom patrili teda tri severné krajiny, Slovinsko a Cyprus. Skupinu štátov s nadpriemerným rizikom detskej chudoby aj v tomto roku tvorilo osem štátov (Lotyšsko, Portugalsko, Litva, Grécko, Veľká Británia, Španielsko, Poľsko, Taliansko), riziko v nich však kleslo priemerne o 0,75%. Európsku úniu rozšírili o dva nové členské štáty, ktoré sa vyznačovali vysoko nadpriemerným rizikom detskej chudoby (Bulharsko – 30%, Rumunsko – 33%). Zo štátov EÚ-25 ani v jednom nebolo riziko detskej chudoby vysoko nadpriemerné.

Deti v Dánsku, Fínsku, Slovinsku, Nemecku a na Cypre boli aj v tomto roku vystavené rovnakému alebo nižšiemu riziku chudoby ako celková populácia, k tejto skupine štátov pribudli ešte dve krajiny: Estónsko a Lotyšsko (príloha 3). V Estónsku bolo v roku 2007 riziko chudoby detí 18%, teda o 1% nižšie ako u celej populácii, v Lotyšsku bolo rovnaké (21%) u detí aj u celej populácii. Z toho vyplýva, že aj v roku 2007 bolo charakteristické nižšie alebo rovnaké riziko chudoby u detí ako u celej populácii predovšetkým v krajinách s vysoko podpriemerným rizikom detskej chudoby, avšak takýto jav sa už objavil aj v krajinách s podpriemerným, priemerným a nadpriemerným rizikom detskej chudoby.

V roku 2008 bola najpočetnejšia skupina krajín s podpriemerným rizikom, zaradilo sa do nej až desať krajín: Česká republika, Holandsko, Švédsko, Cyprus, Nemecko, Rakúsko, Belgicko, Estónsko, Francúzsko a Slovensko. Zo štátov V4 Česká republika vykazovala najnižšie riziko detskej chudoby, kým v roku 2005 to bolo 18%, v roku 2008 ho redukovali na 13%, čím sa dostala na úroveň Holandska a Švédska. Lepšie výsledky vykazovali len tri krajiny (Dánsko,

Slovinsko a Fínsko), ktoré mali vysoko podpriemerné riziko detskej chudoby. Priemerné riziko detskej chudoby mali Írsko, Luxembursko, Maďarsko a Malta. Poľsko spolu s ďalšími siedmimi štátmi (Grécko, Litva, Portugalsko, Veľká Británia, Španielsko, Taliansko, Lotyšsko) vykazovali nadpriemerné riziko detskej chudoby, v prípade Poľska však treba dodať, že v sledovanom období dosiahlo najvýraznejšie zlepšenie v tomto smere. Poľsku sa podarilo redukovať detskú chudobu z 29% v roku 2005 na 22% v roku 2008, t.j. o 7%. Vysoko nadpriemernému riziku detskej chudoby boli vystavené deti v Bulharsku a Rumunsko.

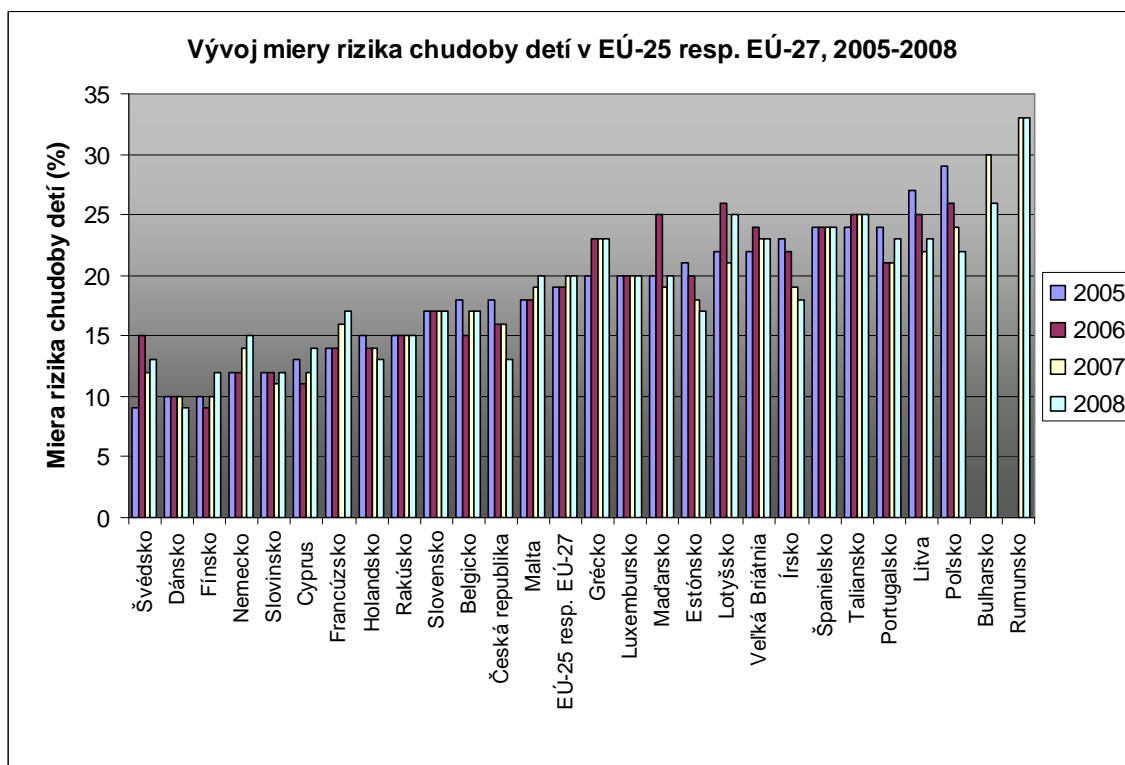
Riziko detskej chudoby bolo nižšie ako u celej populácii v Dánsku, Fínsku, na Cypre, v Estónsku a Lotyšsku, riziko bolo v oboch prípadoch rovnaké v Slovinsku a Nemecku (príloha 4).

Pozícia Slovenska v EÚ v období 2005-2008 bola stabilná (graf 10, príloha 5), v roku 2006 a 2007 skončilo na 12. mieste, v roku 2005 a 2008 na 13. mieste v rebríčku krajín s najnižším rizikom detskej chudoby. Ak porovnáme vývoj detskej chudoby v jednotlivých členských štátoch, možno konštatovať, že situácia je najpriaznivejšia v severských krajinách, najmä v Dánsku a Fínsku, ďalej Slovinsku, Nemecku a na Cypre, v roku 2008 však patrila sem aj Česká republika a Holandsko. Sledovali sme aj vývoj vzťahu detskej chudoby k celkovej chudobe a identifikovali sme päť krajín, v ktorých bolo riziko chudoby pre detskú populáciu nižšie prípadne rovnaké ako pre celkovú populáciu v celom skúmanom období. Ide o päťicu nasledovných krajín: Dánsko, Slovinsko, Fínsko, Cyprus a Nemecko, z čoho vyplýva, že krajiny s nižším alebo rovnakým rizikom pre detskú ako pre celkovú populáciu zároveň vykazujú najnižšie riziko detskej chudoby. **V roku 2008** sa na **Slovensku** podarilo znížiť **celkový podiel osôb pod hranicou rizika chudoby** na **11%**, čím sa Slovensko spolu s Holandskom zaradilo na **druhé miesto** rebríčka krajín najmenej ohrozených chudobou. Na prvom mieste skončila Česká republika s mierou rizika chudoby 9%. Z hľadiska **detskej chudoby** však Slovensko neskončilo na takom vynikajúcom mieste. Riziko chudoby detí na Slovensku **sa nepodarilo znížiť** ani v roku 2008, v riziku chudoby žilo **17%** detí, podobne ako v Belgicku, Estónsku a Francúzsku. Lepšie výsledky dosiahlo deväť krajín. Riziko detskej chudoby bolo v priemere EÚ-27 20%, podobne ako aj v Luxembursku, Maďarsku, na Malte.

Detskú chudobu na Slovensku v období 2005-2005 sa nepodarilo znížiť, Rybárová, 2004 (In Šebová, /ed./, 2004) však upozornil na to, že hranica rizika chudoby vypočítaná ako 60% mediánu národného ekvivalentného príjmu je v súčasnej ekonomickej situácii veľmi ťažko zdolateľná a na

základe tejto hranici bude ťažké zaznamenávať každoročný pokrok v znižovaní chudoby na Slovensku, najmä v krátkom časovom horizonte. Preto považuje Rybárová, 2004 (In Šebová, /ed./, 2004) vytvorenie špecifického národného indikátora za dôležité.

Graf 10

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

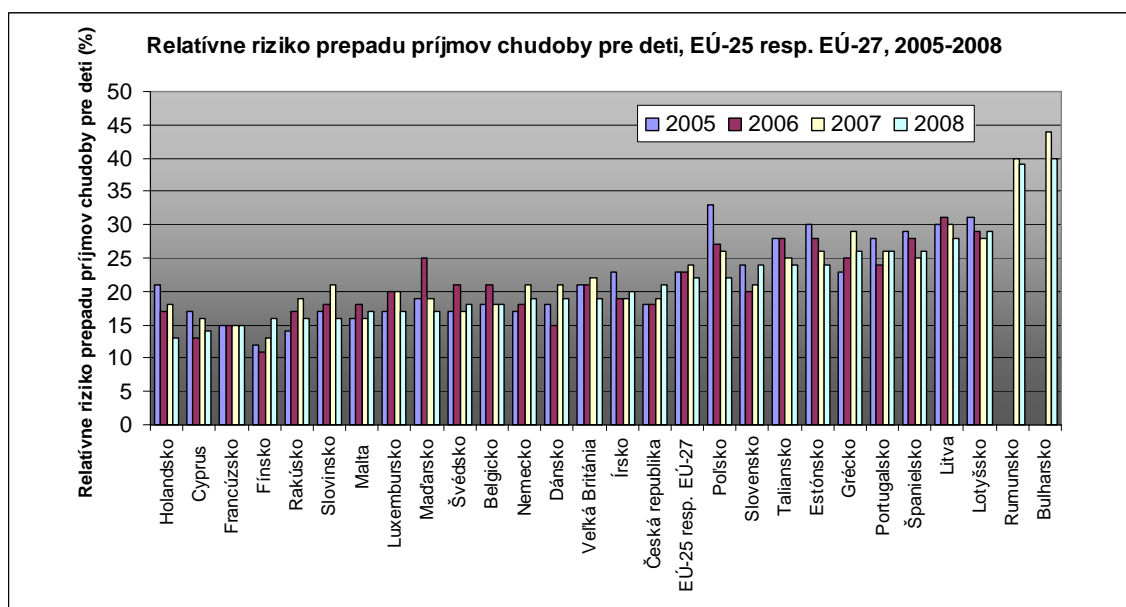
- **Relatívne riziko prepadu príjmov chudoby pre deti v EÚ v období 2005-2008**

Relatívne riziko prepadu príjmov chudoby zachytáva vzdialenosť chudobných od hranice chudoby, hovorí teda o tom „ako veľmi chudobní sú chudobní“. Čím vzdialenejší je stredný príjem chudobných od hranice rizika chudoby, tým je chudoba hlbšia, intenzívnejšia. Podľa údajov EU SILC 2005, 2006 bolo relatívne riziko prepadu príjmov chudoby pre deti (t.j. medián príjmov chudobných detí) v EÚ-25 o 23% nižšie ako hranica rizika chudoby. To znamená, že ekvivalentný príjem polovice chudobných detí sa nachádzal pod 77% tejto hranice. Relatívne riziko prepadu príjmov chudoby pre deti v EÚ sa výrazne nezmenilo ani v ďalších dvoch rokoch, v roku 2007 to bolo 24% a v roku 2008 22%.

Relatívne riziko prepadu príjmov chudoby pre deti bolo konštantné počas celého obdobia jedine vo Francúzsku (15%) (graf 11). Najvýraznejší pokles hodnoty tohto indikátora zaznamenalo

Poľsko, ktoré bolo v roku 2005 na poslednom mieste rebríčka krajín EÚ-25. Relatívne riziko prepadu príjmov chudoby pre deti bolo až 33%, t.j. ekvivalentný príjem polovice chudobných detí sa nachádzalo pod 67% hranice rizika chudoby. Chudobné deti boli teda najchudobnejšie v Poľsku, v roku 2008 však relatívne riziko prepadu príjmov kleslo o 11% t.j. na 22%, zlepšila sa teda finančná situácia chudobných detí, čím sa Poľsko dostalo na úroveň priemeru EÚ-27. Druhý najväčší pokles relatívneho rizika prepadu príjmov (o 8% v roku 2008 oproti roku 2005) zaznamenalo Holandsko, ktoré bolo v roku 2005 spolu s Veľkou Britániou na štrnástom mieste rebríčka krajín, v roku 2008 však relatívne riziko prepadu príjmov v Holandsku bolo najnižšie (13%) v EÚ-27. Znamená to, že v roku 2008 boli chudobné deti „najmenej chudobné“ v Holandsku, pretože ekvivalentný príjem polovice chudobných detí sa nachádzal pod 87% hranice rizika chudoby. Ak neberieme do úvahy Bulharsko a Rumunsko, ktoré v porovnaní s ostatnými krajinami vykazujú extrémne hodnoty, tak môžeme konštatovať, že **Slovensko patrí do skupiny štátov s najhlbšou detskou chudobou**. Slovensko spolu s Talianskom a Estónskom mali riziko prepadu príjmov pre deti **24%**, Grécko, Portugalsko a Španielsko 26%, Litva 28% a Lotyšsko 29%. Najhoršie bolo na tom Bulharsko (relatívne riziko prepadu príjmov pre deti - 40%) a Rumunsko (39%), pričom pre Bulharsko sú dostupné aj údaje pred rozšírenia EÚ v roku 2007. Vývoj hodnoty indikátora hovorí o výraznom prehĺbení chudoby v Bulharsku.

Graf 11

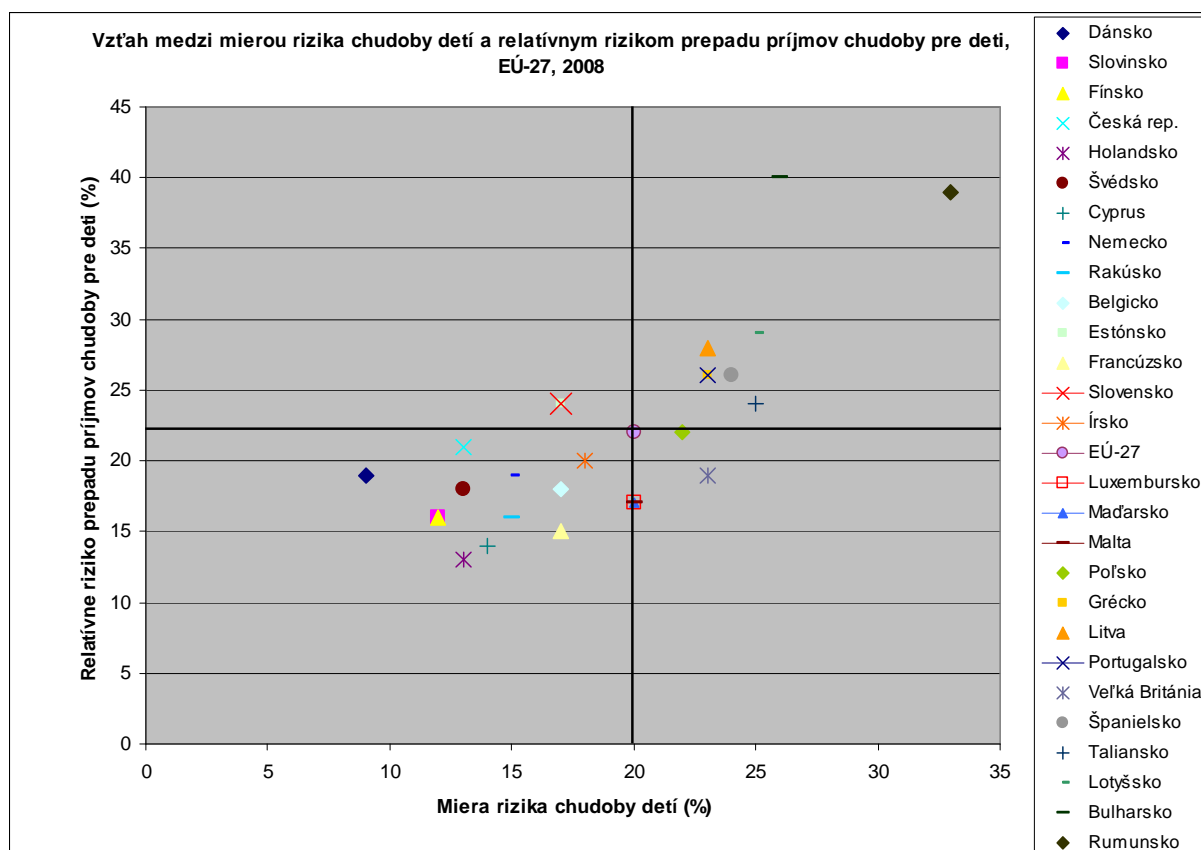

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

Graf 12 znázorňuje vzťah relatívneho prepadu príjmov chudoby pre deti k miere rizika chudoby detí v roku 2008 a poukazuje na to, že hĺbka detskej chudoby ide ruka v ruke s výskytom detskej chudoby. Deti v krajinách s najväčším podielom chudobných detí sú teda najchudobnejšie. Relatívne riziko prepady príjmov chudoby pre deti nám prezradí, že deti sú „najmenej chudobné“ v Holandsku, pričom v roku 2008 malo Holandsko spolu s Českou republikou a Švédskom tretie najnižšie riziko detskej chudoby. Miera rizika chudoby detí a hĺbka detskej chudoby v Estónsku je rovnaká ako na Slovensku, t.j. riziko detskej chudoby (17%) je o 3% nižšie ako priemer EÚ-27, relatívne riziko prepady príjmov chudoby pre deti (24%) je však o 2% vyššie ako priemer štátov EÚ-27.

Graf 12

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2008

- **Životná úroveň chudobných detí v EÚ v období 2005-2008**

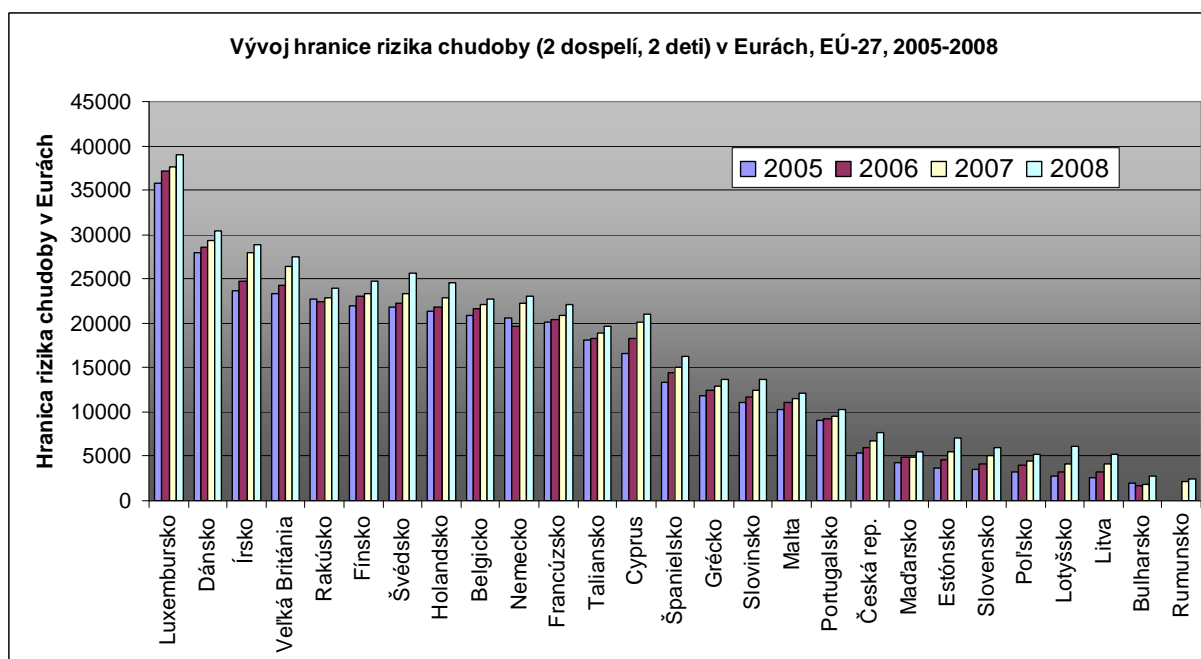
Hranica rizika chudoby sa v jednotlivých krajinách značne líši, nakoľko je stanovená z mediánu národného ekvivalentného príjmu v Eurách. Vyšší národný príjem krajiny teda zabezpečuje vyššiu životnú úroveň aj chudobným deťom. Životnú úroveň chudobných detí

možno porovnať na základe laekenského indikátora - hranici rizika chudoby, vypočítanej pre dva typy domácností (domácnosť jednotlivca a domácnosť s dvoma dospelými a dvoma deťmi) vyjadrenej v Eurách aj v prepočte na paritu kúpnej sily (PPS). Vývoj hranici rizika chudoby naznačuje vývoj životnej úrovne obyvateľov. Pre účely tejto práce je vhodné analyzovať vývoj **hranici rizika chudoby pre domácnosť s dvoma dospelými a dvoma deťmi.**

Hranica rizika chudoby v Eurách (graf 13) sa neustále zvyšuje, pričom jej výška v západných krajinách EÚ-27 značne prevyšuje hranicu rizika chudoby v stredo- a východoeurópskych členských štátoch. Hranica rizika chudoby v roku 2008 prevyšovala 15000 € až v 13-tich z 15-tich „starých“ členských štátov EÚ a iba v jednom z „nových“ členov EÚ. Ak porovnáme koeficient rastu hranice rizika chudoby v období 2005-2008 (príloha 6), zistíme, že životná úroveň rastie najrýchlejšie v „nových“ členských štátoch, predovšetkým v Pobaltských štátoch, krajinách V4 a v Bulharsku. Slovensko stojí na štvrtom mieste priečky. Údaje za Rumunsko sú dostupné od roku 2007, preto nie je možné vypočítať koeficient rastu pre obdobie 2005-2008.

Keďže životná úroveň je najvyššia v Luxembursku, stanovená hranica rizika chudoby je najvyššia práve tu. Hranica rizika chudoby dosiahla hodnotu 35 000 € už v roku 2005, pričom väčšina krajín nedosiahla v tomto roku ani hodnotu 20 000 €. V „nových“ členských štátoch je táto hranica výrazne nižšia, v 9-tich z nich je dokonca aj v súčasnosti nižšia ako 10 000 €. Ani krajiny južnej Európy, s výnimkou Cypru, nedosahujú úroveň vyspelých západných krajín, t.j. hranicu 20 000 €. Medzi krajiny s najnižšou hranicou rizika chudoby a teda aj s najnižšou životnou úrovňou patrí aj **Slovensko**, ktoré má **šiestu najnižšiu hranicu rizika chudoby v EÚ-27**, podľa koeficientu rastu je tu však **štvrtá najrýchlejšie sa zvyšujúca hranica rizika chudoby.**

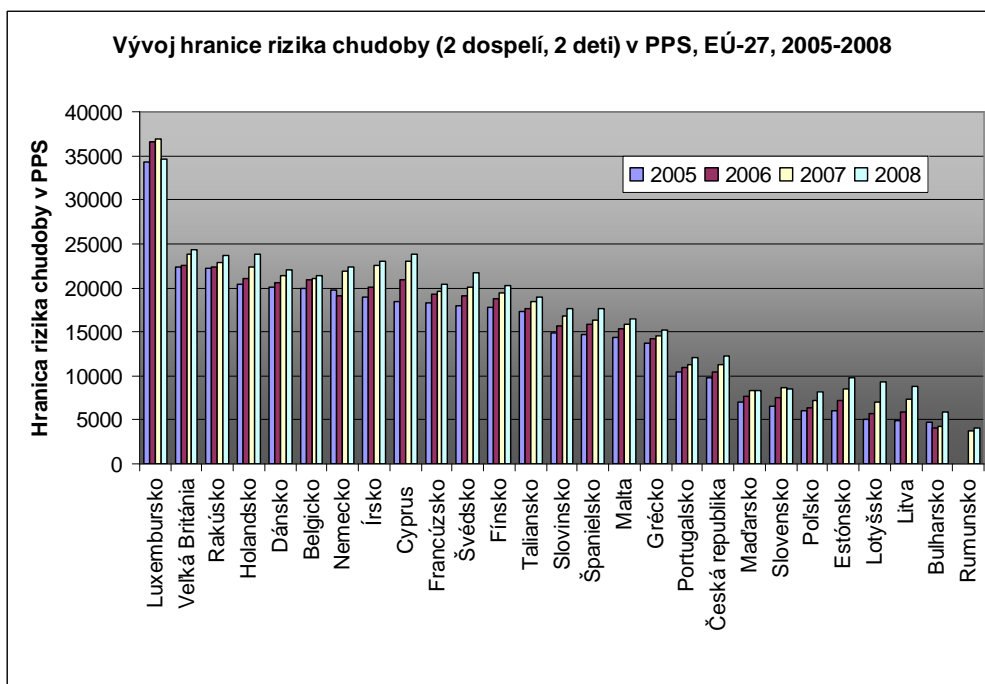
Graf 13

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

Pri prepočte hodnôt na jednotky kúpnej sily (PPS – Purchasing Power Standards) sa eliminujú dopady rôznych cenových úrovní jednotlivých štátov. „Za 1 PPS sa nakúpi porovnateľný kôš tovarov a služieb v každej krajine“ (Rybárová, 2004. In Šebová, /ed./, 2004, s. 38). Keďže náklady na živobytie sú v krajinách strednej, východnej a južnej Európy nižšie ako v západných krajinách, **hranica rizika chudoby v PPS** v menej vyspelých krajinách je vyššia ako táto hranica vyjadrená v Eurách (výnimku tvorí Taliansko) (graf 14). Hranica rizika chudoby v PPS je najnižšia v Rumunsku (4005 €), najvyššia je v Luxembursku (34 660 €). Na základe výsledkov hodnotenia Svetovej banky Luxembursko patrí medzi tri najbohatšie krajiny sveta (Pauhofová, 2007), životná úroveň chudobných detí je teda prirodzene vyššia ako v ostatných krajinách EÚ. Slovensko a ostatné transformujúce sa krajiny tvoria skupinu s nízkou hranicou chudoby, čo odzrkadľuje nízky národný príjem a teda aj nižšiu životnú úroveň chudobných detí v porovnaní s vyspelými štátmi EÚ.

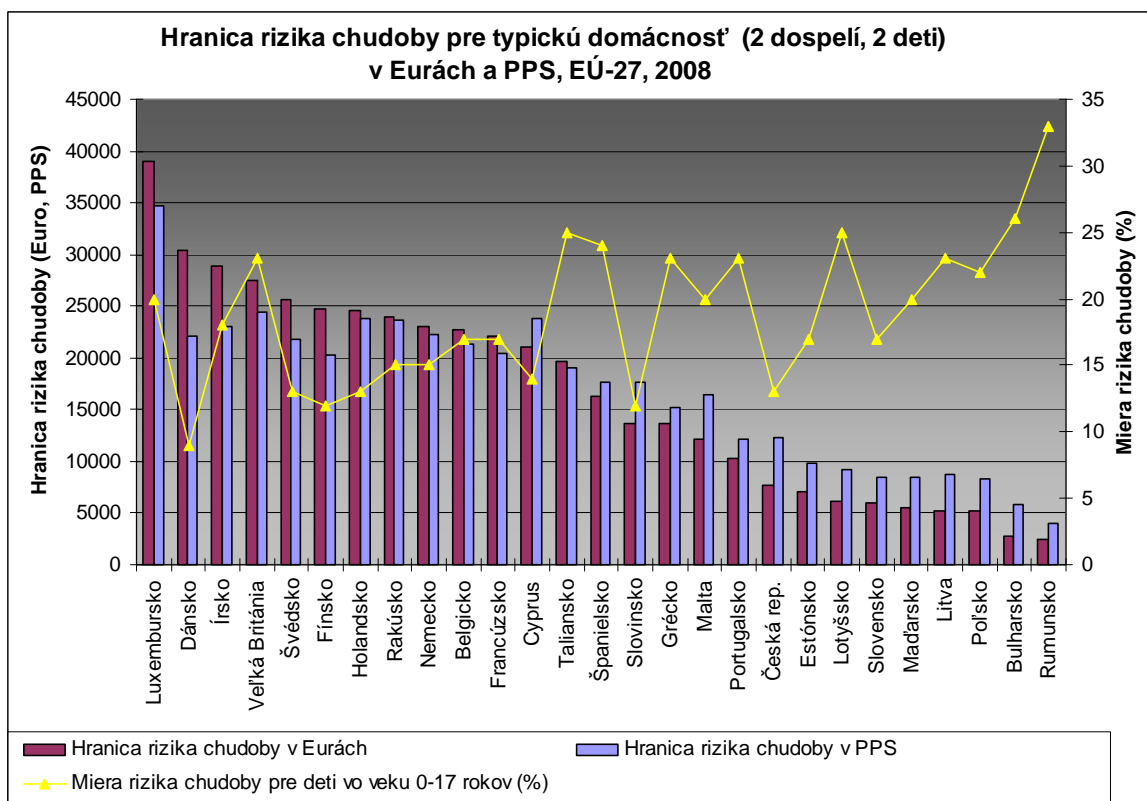
Graf 14

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

Graf 15 znázorňuje **vzťah medzi hranicou rizika chudoby v Eurách a PPS a mierou rizika detskej chudoby** v roku 2008. Vo všeobecnosti platí je, že v „nových“ členských štátoch, ako aj v Portugalsku, Grécku a Španielsku je hranica rizika chudoby v PPS vyššia ako táto hranica vyjadrená v Eurách. V ostatných krajinách platí práve opak.

Graf 15

Zdroj: EU SILC 2008

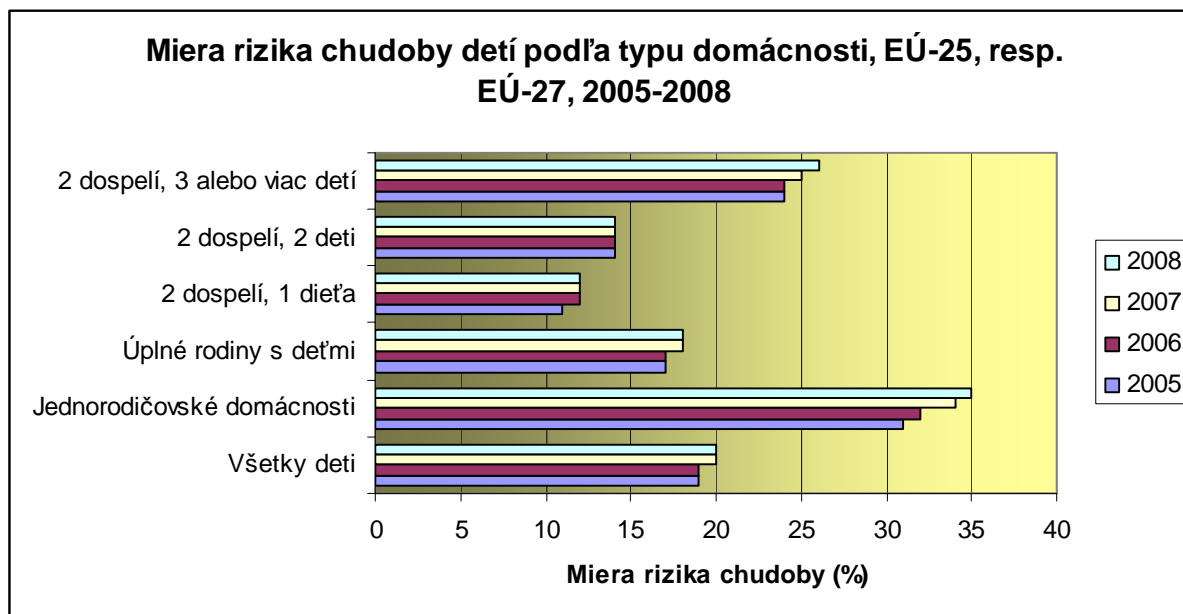
Z porovnaných údajov teda vyplýva, že životná úroveň chudobných vrátane chudobných detí je výrazne diferencovaná a niekoľko násobne vyššia v severnej a západnej Európe ako v južných a postsocialistických krajinách EÚ.

4.1.2 Chudoba detí podľa typu domácnosti

Podľa správy Európskej komisie (2008) *hlavnými faktormi ovplyvňujúcimi príjmovú situáciu detí sú veľkosť a štruktúra domácnosti, do ktorej deti patria* (Európska komisia, 2008, 20. s.). Európska komisia (2008) uvádza aj ďalšie faktory ovplyvňujúce prežívanie domácností (najmä jednorodičovských): dostupnosť cenovo prístupného bývania, prístup k pracovným možnostiam, systém sociálnych transferov a daňový systém danej krajiny.

Z výsledkov EU SILC vyplýva, že v EÚ-27 sú chudobou **najviac ohrozené deti žijúce iba s jedným rodičom (graf 16)**. To znamená, že v EÚ-27 ako aj vo väčšine členských štátov, riziko chudoby detí v prípade jednorodičovských rodín je viac ako 1,5-krát vyššie ako priemerná detská chudoba v EÚ-27. Druhým najohrozenejším typom domácnosti sú úplné domácnosti s 3 alebo viac deťmi.

Graf 16

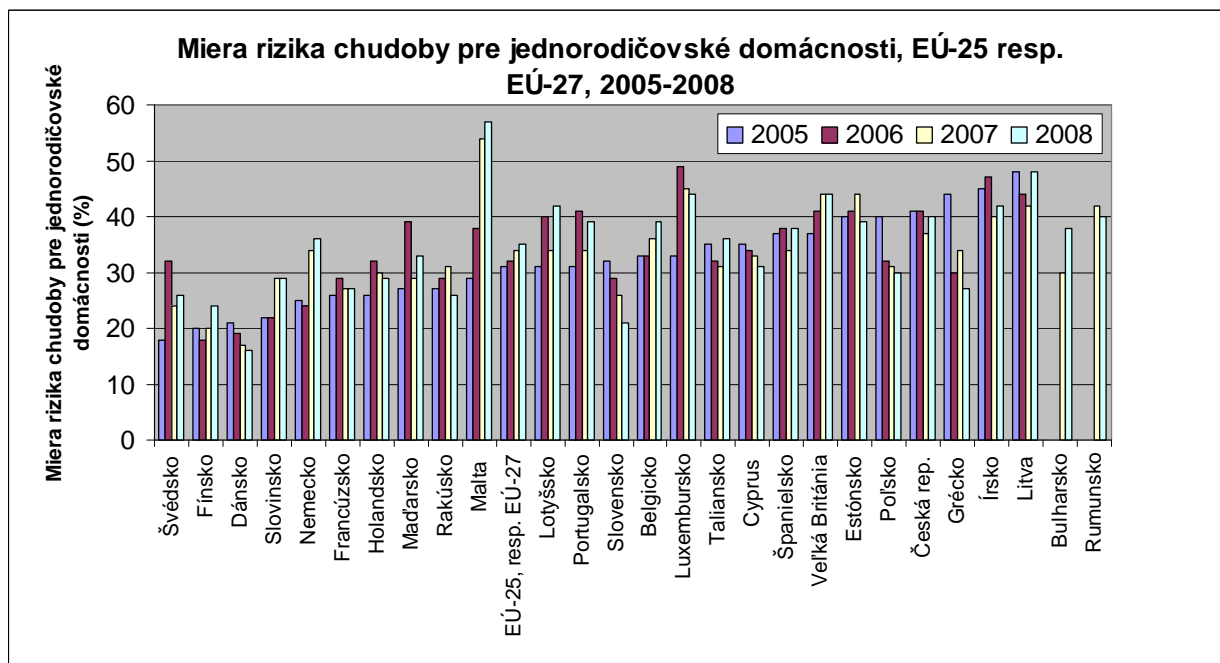
Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

Na začiatku sledovaného obdobia bola **miera rizika chudoby pre jednorodičovské domácnosti** (graf 17) najnižšia v severných krajinách, v poradí Švédsko, Fínsko, Dánsko (18 až 21%). Situácia v roku **2005** bola alarmujúca v Litve, Írsku, Grécku a Českej republike, kde viac ako 40% detí z jednorodičovských rodín žilo v chudobe. **Slovensko (32%)** sa umiestnilo na 15. mieste, žilo v ňom vyšší podiel detí v jednorodičovských, chudobných domácnostiach ako v EÚ-25 (31%).

Miera rizika chudoby pre jednorodičovské domácnosti v období 2005-2008 vo väčšine štátov kolísala, v celouniiovom priemere mierne narástla. Najvýraznejší nárast zaznamenala Malta, v ktorej sa hodnota tohto indikátora za štyri roky skoro zdvojnásobila. Medzi štáty s postupným poklesom miery rizika chudoby pre jednorodičovské domácnosti patrí Dánsko, Slovensko, Cyprus a Poľsko. Z tohto hľadiska je zaujímavý vývoj **Slovenska**, ktoré po neustálom poklese miery rizika chudoby, v roku **2008** predbehlo aj Švédsko a Fínsko a skončilo (po Dánsku - 16%)

ako krajina s **druhou najnižšou mierou rizika chudoby pre jednorodičovské domácnosti (21%)**.

Graf 17

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

Jednorodičovské domácnosti skúmali viacerí odborníci. Brodolini (2007) tvrdí, že riziko vzniku detskej chudoby je úzko spojené s dospieváním v jednorodičovskej rodine. Bodnárová a kol. (2005, s.46) predpokladajú, že „ak by sa miera osamelého rodičovstva a rozvodovosti znížila, viedlo by to k zmenšeniu celkového podielu detí, ktoré žijú pod hranicou chudoby“.. V súčasnosti však miera osamelého rodičovstva narastá, preto ju považuje Bodnárová a kol. (2005, s.46) „za jednu z hlavných príčin zvyšovania miery detskej chudoby“.

V správe Európskej komisie (2008) sa uvádza, že 13% detí EÚ-25 žije v jednorodičovskej domácnosti, v drvivej väčšine prípadov (90%) je týmto rodičom matka, pričom pracovné príjmy žien sú vo všeobecnosti nižšie ako príjmy mužov. Jedno z troch detí takejto domácnosti je znevýhodnené tým, že žije pod hranicou rizika chudoby. Ako už bolo viackrát spomínané, deti sú chudobou veľmi zraniteľné, a to najmä deti žijúce s jedným rodičom, nakoľko takéto domácnosti sú v značnej miere závislé od podpory zo strany štátu vo forme finančných transferov a rôznych systémov uľahčujúcich rodičom zúčastniť sa na trhu práce (napr. opatrovateľské služby)

(Európska komisia, 2008, 22. s.). V jednorodičovských domácnostiach sa ťažšie zladí pracovný čas a rodičovské povinnosti, „veľmi často absentuje možnosť slobodného výberu medzi pracovnou kariérou a rodinným životom a medzi rôzne preferovanými spôsobmi ich prepojenia“ (Bodnárová – Gerbery, 2006, 12.s.).

Z analýz Európskej komisie (2008) vyplýva aj to, že podiel detí žijúcich v jednorodičovských domácnostiach sa v poslednom desaťročí zvýšil o 1 alebo 2 % (v Belgicku, Grécku, Španielsku, Taliansku a Holandsku), až o 5 alebo viac percent v Dánsku, Nemecku, Veľkej Británii a Írsku (Európska komisia, 2008, 22. s.). Brodolini (2007) poukázal aj na zmeny typu jednorodičovských domácností. Kým v minulosti bolo hlavou príčinou vzniku jednorodičovských domácností úmrtie jedného z rodičov (tzv. „starý typ“ jednorodičovských domácností), v súčasnosti túto príčinu nahrádza rozvod (hrubá miera rozvodovosti v EÚ-15 v roku 1965: 0,6‰ ; v roku 2003: 2,0‰; (Brodolini, 2007, 8. s.)). Takáto tendencia bola spočiatku charakteristická pre severné a západné krajiny Európy, v súčasnosti sa podobné zmeny nastali s rôznym tempom aj v južných a transformujúcich sa krajinách Európy (Brodolini, 2007, 10.s.). Objavil sa teda tzv. „nový typ“ jednorodičovských domácností, ktorých príčinou je najčastejšie rozvod rodičov, alebo narodenie dieťaťa matke, ktorá nežije v zosobášenom vzťahu. Brodolini (2007) rozdelil európske štáty do troch skupín podľa prevládajúceho typu jednorodičovskej domácnosti. V južných krajinách je stále veľký podiel vdov, v západných (kontinentálnych) krajinách Európy ako napr. v Nemecku, Francúzsku a Holandsku je nižší podiel vdov, avšak podiel osamelých rozvedených matiek je vyšší. Poľsko a Slovinsko majú osobitné postavenie medzi týmito dvoma skupinami. Tretiu skupinu tvoria severoeurópske štáty, Veľká Británia a Írsko, kde je signifikantný (ale nie väčšinový) podiel jednorodičovských rodín, na čele ktorých stojí slobodná, nevydatá matka.

V dnešnej dobe sa uzatvára menej manželstiev a vo vyššom veku života, častejšie sú rozvody a zvyšuje sa podiel detí narodených mimo manželského vzťahu. Tieto zmeny viedli k výraznému nárastu podielu jednorodičovských domácností (Európska komisia, 2008, 23. s.). Ich finančná situácia závisí najmä od okolností, ktoré viedli k vzniku jednorodičovskej domácnosti a od toho, v ktorej fáze života sa to stalo. Narodenie dieťaťa mimo manželstva je viac typické pre mladé matky, kým rozvody a ovdovenia nastávajú skôr v staršom veku života.

Miera rizika chudoby detí pre **úplné rodiny** v EÚ-25 bola 17%, po vstupe Rumunska a Bulharska do EÚ, tento priemer vzrástol o 1%. Počas celého sledovaného obdobia bola miera rizika chudoby pre deti z úplných rodín najnižšia (8-12%) v Dánsku, Fínsku, Švédsku a Slovinsku, najvyššia (18-27%) bola v Rumunsku, Bulharsku, v južných krajinách (v Španielsku, Portugalsku, Taliansku, Grécku), Poľsku a v Pobaltských krajinách (v Lotyšsku a Litve).

Na **Slovensku** sa podarilo znížiť chudobu detí žijúcich v úplných rodinách zo **17% (r.2005)** na **13% (r.2008)**, v súčasnosti teda dosahuje úroveň vyspelejších krajín ako je Rakúsko a Nemecko.

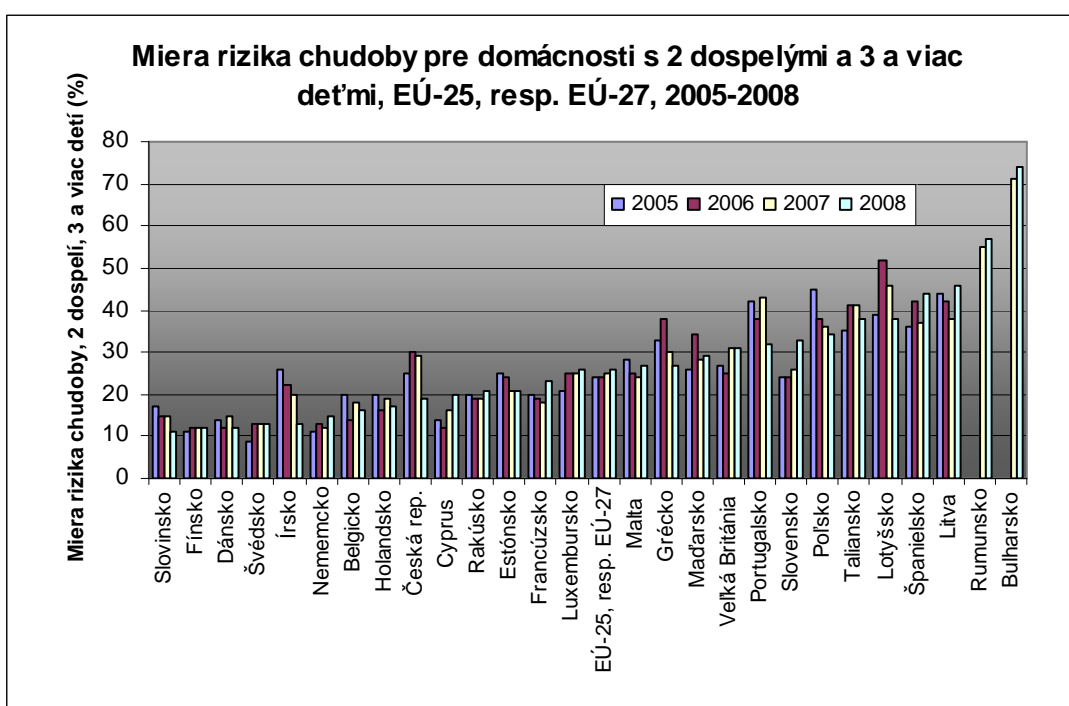
Ak rozdelíme **úplné domácnosti podľa počtu závislých detí**, zistíme, že v EÚ-27 ako aj vo väčšine členských štátov, riziko chudoby detí stúpa s počtom závislých detí v domácnosti.

Najvyššiemu riziku detskej chudoby sú vystavené veľké rodiny s tromi alebo viac závislými deťmi (ďalej len **viacdetné rodiny**). V EÚ-27 žil v roku 2008 až 26% viacdetných domácností v chudobe, kým v prípade rodín s dvoma deťmi bolo toto číslo iba 14%, v prípade rodín s jedným dieťaťom len 12%. Najmenší podiel chudobných detí vo viacdetných rodinách (11-13%) nájdeme v Slovinsku, Dánsku, Fínsku, Švédsku a Írsku. Miera rizika detskej chudoby pre viacdetné domácnosti je jednoznačne najvyššia v najnovších členských štátoch (Bulharsko – 74%, Rumunsko – 57%), viac ako 30%-ná je vo Veľkej Británii (31%), Portugalsku (32%), na **Slovensku (33%)**, v Poľsku (34%), v Taliansku a Lotyšsku (38%), Španielsku (44%) a Litve (46%). Tieto výrazné rozdiely medzi krajinami s najnižšími a najvyššími hodnotami upozorňujú na význam sociálnej politiky, ktorá je najefektívnejšia v severných krajinách (Maňka, 2006, Pravda, 2006).

Podľa Európskej komisie (2008) najvyšší podiel detí z viacdetných rodín žije v severných krajinách, Írsku a v krajinách Beneluxu, napriek tomu však z výsledkov EU SILC vyplýva, že v severných krajinách a Írsku viacdetná rodina sa nespája s vysokým rizikom vzniku detskej chudoby. Európska komisia (2008) analyzovala detskú chudobu v roku 2005 a konštatovala, že vyrastať vo viacdetnej rodine vo Švédsku a Nemecku nezvyšuje riziko vzniku detskej chudoby (Európska komisia, 2008, 20. s.). Počas sledovaného obdobia sa situácia menila a v roku 2008 toto tvrdenie platí najmä v prípade Slovinska (kde je miera rizika detskej chudoby pre viacdetné domácnosti iba 11%), Fínska a Dánska (12%), Švédska (13%).

Vývoj Slovenska (graf 18) bol v tomto smere nepriaznivý, kým v EÚ-25 r. 2005 bol štátom s 15-tým najvyšším rizikom detskej chudoby pre **viacdetné domácnosti** (24%) (bol na úrovni priemeru EÚ-25), v roku 2008 sa s 33%-ným rizikom umiestnilo na 8. najhoršom mieste v rámci EÚ-27, na 6. v rámci EÚ-25. V roku 2008 teda miera rizika detskej chudoby pre viacdetné domácnosti sa zvýšila o 9% oproti roku 2005, tým pádom má Slovensko **najnegatívnejší vývoj v EÚ**. V takomto ponímaní sa druhým najnegatívnejším vývojom vyznačuje Španielsko, ktoré dosiahlo 8%-né zvýšenie miery rizika detskej chudoby pre viacdetné domácnosti.

Graf 18

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

Európska komisia (2008) porovnávala celkový podiel detí vo viacdetných rodinách s podielom chudobných detí vo viacdetných rodinách v roku 2005 a dospela k zaujímavým výsledkom. Zistila, že 1 z 5 detí žilo vo viacdetnej rodine v EÚ-25, pričom tento podiel bol najmenší (15% alebo menej) v južných členských štátoch (v Grécku, Španielsku, Taliansku a Portugalsku), v Česku, Pobaltských štátoch a Slovinsku (14 až 18%). Práve tieto štáty sa však vyznačovali najvyššou mierou detskej chudoby vo viacdetných rodinách dosahujúcou hodnotu 30% a viac (s výnimkou Česka, Estónska a Slovinska). Naopak, členské štáty s najvyšším podielom viacdetných rodín sa mohli chváliť s nízkym percentom chudobných detí žijúcimi vo viacdetných domácnostiach. Ako už bolo vyššie spomínané, medzi štáty s najvyšším podielom viacdetných

rodín patrili r. 2005 severné štáty (Dánsko 26%, Švédsko 28%, Fínsko 33%), Írsko (32%) a štáty Beneluxu (Luxembursko 31%, Holandsko 32%, Belgicko 33%), detská chudoba vo viacdenných rodinách týchto krajín nedosiahla 22% (s výnimkou Írska – 27%).

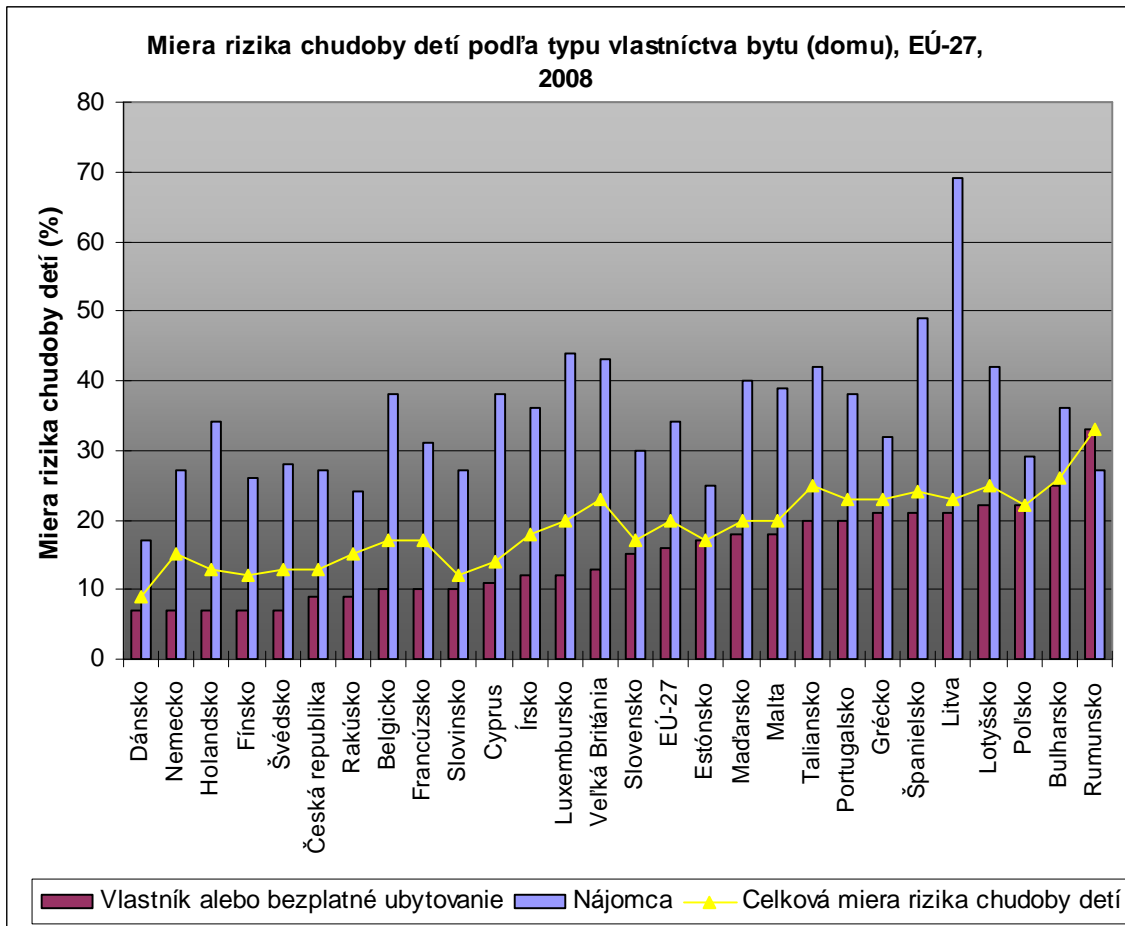
Z porovnaných údajov vyplýva, že existujú dva typy domácností vystavené vyššiemu riziku detskej chudoby ako ostatné domácnosti: jednorodičovské rodiny a rodiny s viac ako tromi závislými deťmi t.j. viacdenné rodiny. Vysoký podiel detí žijúcich vo veľkých viacdenných rodinách v danej krajine však nemusí viesť k vysokej detskej chudobe, ak sú vhodné podmienky pracovného trhu a sociálna politika štátu je adekvátne. Dobrým príkladom je Slovinsko, Dánsko, Fínsko, Švédsko a Írsko.

4.1.3 Chudoba detí podľa typu vlastníctva bytu (domu)

Získať vlastný byt je v súčasnosti veľmi ťažkou vecou, najmä pre mladých ľudí. Obrovské sumy nevyhnutné na kúpu bytu sú pre mnohých neprekonateľnou prekážkou, sú tak nútení čerpať hypotekárny úver a zadlžiť sa na 20-30 rokov. Ľudia z nižších sociálnych vrstiev však častokrát nespĺňajú podmienky na udelenie úveru, sú nútení si najímať byt. To, že väčšinou si byty prenajímajú ľudia zo slabších sociálnych vrstiev, potvrdzujú aj výsledky štatistického zisťovania EU SILC.

V roku **2008** bola v **EÚ-27** miera rizika chudoby detí **u nájomcov 34%**, kým **u vlastníkov** bytu alebo domu to bolo len **16%** (graf 19). Znamená to, že dvakrát väčší podiel chudobných detí žije v prenajatom byte (dome) ako vo vlastnom byte (dome). Pre každý členský štát platí, že miera rizika detskej chudoby u nájomcov je vyššia ako u vlastníkov bytu, tento rozdiel je však rôzne veľký a odráža aj cenovú dostupnosť bývania. Môže to súvisieť s ťažkou situáciou mladých rodín, ktorí sú častokrát nútení bývať v podnájme, pričom vysoké náklady na nájomné a prípadne nižšie príjmy mladých rodičov (častá nezamestnanosť mladých, materská dovolenka, nižšie mzdy vzhľadom na nedostatok odborných skúseností) vytvárajú väčšie riziko vzniku detskej chudoby.

Graf 19

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2008

Detská chudoba v rodinách s vlastným bytom bola v roku 2008 najzriedkavejšia v najrozvinutejších štátoch: vo **Fínsku, Švédsku, Holandsku, Nemecku a Dánsku** (7%). To znamená, že deti v týchto krajinách žijúce vo vlastnom byte domácnosti sa s menšou pravdepodobnosťou ocitnú v chudobe, pretože rodičia, ktorí si tu môžu dovoliť bývanie vo vlastnom byte, zároveň sú schopní zabezpečiť svojim deťom také finančné zázemie, aby sa deti nenachádzali v riziku chudoby. V týchto krajinách, vrátane Belgicka a s výnimkou Dánska, je detská chudoba u nájomcov viac ako 3,7-krát vyššia (v Holandsku až 4,86-krát) ako u vlastníkov bytu. Rodičia chudobných detí si teda väčšinou nemôžu dovoliť, alebo ani nechcú mať vlastné bývanie, pretože „...vo vyspelom zahraničí je nájomných bytov rádovo viac než na Slovensku. Je to rýchly jednoduchý spôsob, ako sa dostať k vlastnému bývaniu, a dostatok nájomných bytov tiež podporuje mobilitu ľudí za prácou...“ (Slovo, 2006).

Riziko detskej chudoby u vlastníkov bytu na **Slovenku** v roku 2008 bolo **15%**, bolo to deviate najnižšie číslo v EÚ-27, nižšie riziko ako Slovensko vykazovalo 14 krajín, vrátane Českej republiky (9%), ktorá mala druhé najnižšie riziko.

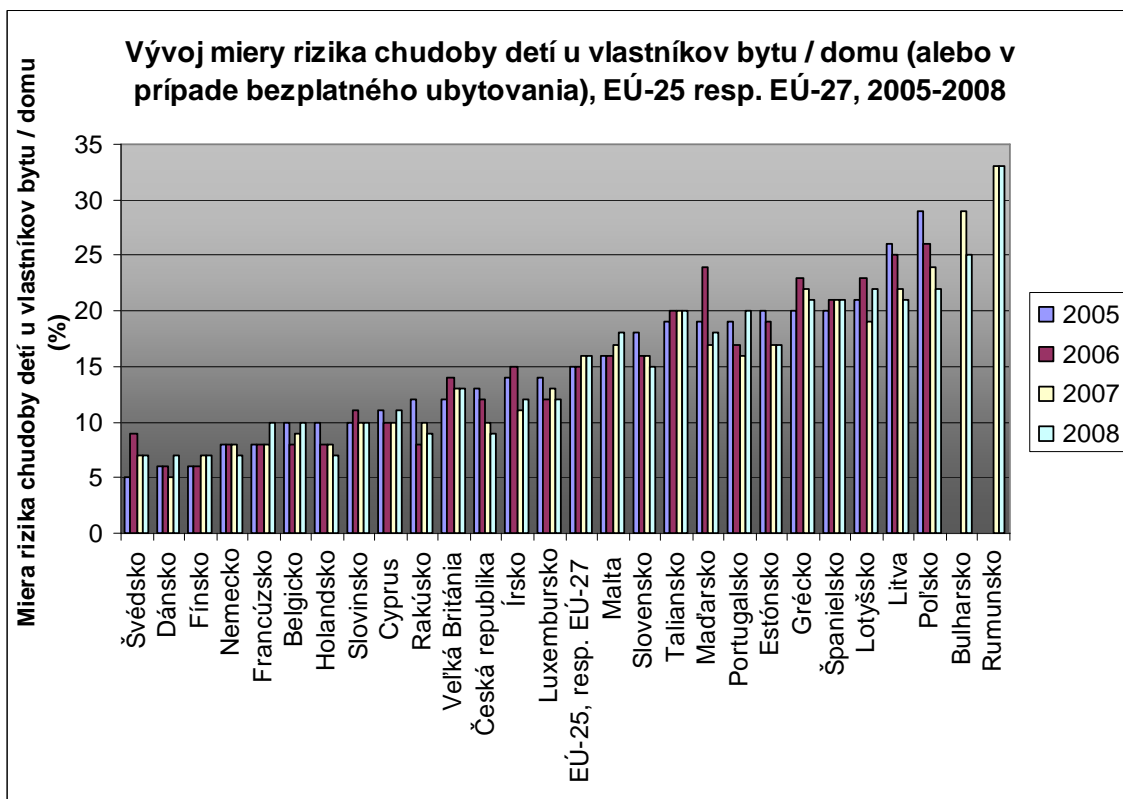
Miera rizika chudoby u detí žijúcich vo vlastnom byte bola **20% alebo viac** v niektorých južných krajinách (**Taliansko, Portugalsko, Španielsko, Grécko** – 20-21%) a v menej rozvinutých postsocialistických krajinách (v **Litve, Lotyšsku, Poľsku, Bulharsku a Rumunsku** – 21-33%). Pre menej rozvinuté krajiny je stále charakteristický záujem o vlastné bývanie, treba však dodať, že možnosti sú obmedzené vzhľadom na nedostatok nájomných bytov.

Pomer chudobných detí žijúcich v podnájme ku chudobným deťom vo vlastnom byte domácnosti je menej ako 1,5:1 v krajinách s nízkou životnou úrovňou: v Rumunsku, Poľsku, Bulharsku a Estónsku. Situácia v Rumunsku je veľmi špecifická, miera rizika chudoby u detí žijúcich vo vlastnom byte (33%) totiž prevyšuje mieru rizika u detí v podnájme (27%). Pre pochopenie tohto fenoménu by bolo potrebné preskúmať trh nehnuteľností ako aj celkovú socio-ekonomickú situáciu Rumunska. Možným vysvetlením však môže byť ekonomická nerozvinutosť Rumunska, nedostatok pracovných možností, ktoré majú za následok schudobnenie najmä regiónov na juhu a východe Rumunska (Euractiv, 2008). Rodičia masovo odchádzajú za prácou do zahraničia a ponechajú deti v starostlivosti starých rodičov (v dôsledku čoho rastie počet prípadov samovrážd detí!) (Euractiv, 2008). Deti teda naďalej ostávajú v chudobných regiónoch a v bývajú vo vlastnom byte / dome rodiny. V prenajatých bytoch bývajú pravdepodobne najmä domácnosti s deťmi, ktoré sa presťahovali za prácou vo vnútri štátu napr. do hlavného mesta, ich finančná situácia sa zlepšila, bývajú však v podnájme. Môže to byť vysvetlením vyššej detskej chudoby u vlastníkov bytu ako u nájomcov.

Čo sa týka **vývoja rizika detskej chudoby u vlastníkov bytu** (alebo v prípade bezplatného ubytovania) v období **2005-2008** (graf 20) je charakteristické, že vo vyspelejších štátoch bolo riziko pod priemerom EÚ, kým v tradične chudobnejších krajinách bolo nad priemerom EÚ. Pred rozšírením EÚ v roku 2007 bola detská chudoba u vlastníkov bytu 15%, po vstupe zaostalejších krajín však kvôli vysokému riziku detskej chudoby u vlastníkov bytu v Bulharsku a Rumunsku, priemer EÚ-27 sa zvýšil o 1% (na 16%). Keď však v období 2005-2008 berieme do úvahy iba štáty EÚ-25, miera rizika detskej chudoby u vlastníkov poklesla na 14% v roku 2007 a 2008. Riziko bolo kolísavé v jednotlivých členských štátoch. Počas sledovaného obdobia

neustále klesala v Holandsku, Českej republike, na **Slovensku** (z 18% r. 2005 na 15% r. 2008), v Estónsku, Litve a Poľsku (pokles až o 7%). V Bulharsku po vstupe do EÚ v roku 2007 hodnota tohto indikátora poklesla o 4%, v Rumunsku nenastala zmena.

Graf 20

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

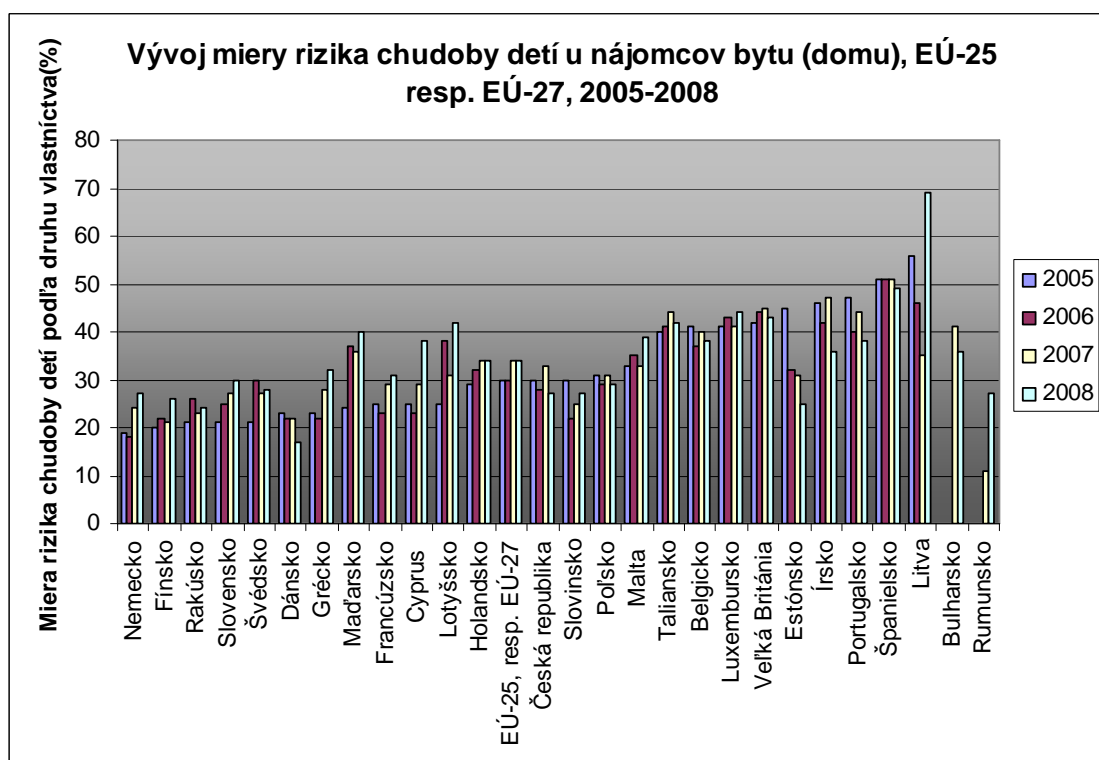
Miera rizika chudoby detí žijúcich v podnájme je podľa EU SILC 2008 najnižšia v Dánsku (17%), Rakúsku (24%) a Estónsku (25%), najvyššia je v Litve (až 69%), Španielsku (49%), Luxembursku (44%), Veľkej Británii (43%), Lotyšsku a Taliansku (42%). Riziko detskej chudoby u nájomcov je všade vyššie (s výnimkou Rumunska) ako v prípade vlastníkov bytov, výška rizika však varíruje v rozmedzí od 17% do 69%. Ak porovnáme výsledky jednotlivých krajín EÚ, ťažko sa nájde všeobecne platné vysvetlenie, vyžadovalo by to hlbšie preskúmanie tejto problematiky. Vysvetlenie je pravdepodobne komplexné a špecifické pre každú krajinu, a súvisí s bytovým fondom, trhom nehnuteľností, pracovnými možnosťami, pracovnou migráciou, výškou mzdy a ďalšími faktormi.

Slovensko (30%) v roku 2008 dosahovalo mierne lepšie výsledky ako EÚ-27 (34%), nižšie riziko vykazovalo deväť krajín, vrátane dvoch krajín V4 Poľska (29%) a Českej republiky (27%).

Vývoj miery rizika chudoby detí u nájomcov bytu v EÚ v období 2005-2008 (graf 21) bol kolísavý, v celoúniovom priemere vzrástla oproti r. 2005 a 2006 o 4%. V roku 2006 veľmi prudko (až o 13%) narástla detská chudoba u nájomcov v Maďarsku a Lotyšsku. V roku 2007 nenastali až také výrazné zmeny oproti predošlému roku, v roku 2008 však narástla detská chudoba v o 9% na Cypre, v Lotyšsku narástla o 11%. Najviditeľnejšie a **najzaujímavejšie boli zmeny v Litve**, kde poklesla detská chudoba u nájomcov z 56% (v r. 2005) na 35% (v r. 2007), v roku 2008 však veľmi výrazne vzrástla na 69%, pričom celková detská chudoba v Litve patrila v sledovanom období medzi najvyššie v EÚ, výraznejšie zmeny však v celkovej detskej chudobe nenastali. Zaujímavý je aj vývoj Rumunska, kde bolo vystavené riziku chudoby 11% detí žijúcich v podnájme pri vstupe do EÚ, v roku 2008 ich bolo už 27%.

Riziko chudoby detí u nájomcov v roku 2008 oproti roku 2005 sa podarilo najvýraznejšie znížiť v Estónsku (o 20%), Írsku (o 10%) a Portugalsku (o 9%), najväčší nárast rizika zaznamenali v Lotyšsku (o 17%), Maďarsku (16%), Litve a na Cypre (zhodne po 13%). Na **Slovensku** stúpila detská chudoba u nájomcov z 21% r. 2005 na 30% r. 2008, t.j. o 9%.

Graf 21

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

4.1.4 Chudoba detí podľa pracovnej intenzity domácnosti

Pracovnou intenzitou (w) sa rozumie súčet mesiacov aktívnej participácie dospelých členov domácnosti na trhu práce a vyjadruje sa ako podiel k celkovému súčtu všetkých mesiacov, počas ktorých mohli členovia domácnosti v ekonomicky aktívnom veku pracovať teoreticky. Nadobúda hodnoty od 1 do 0, pričom 1 znamená, že všetci členovia domácnosti v ekonomicky aktívnom veku pracovali počas celého referenčného obdobia a 0 znamená, že ani jeden člen domácnosti v ekonomicky aktívnom veku nepracoval ani jeden mesiac.

Na základe výsledkov EU SILC možno konštatovať, že čím nižšia je pracovná intenzita domácnosti v EÚ, tým vyššie je riziko chudoby, pričom domácnosti so závislými deťmi sú vystavené vyššiemu riziku chudoby ako domácnosti bez závislých detí (tabuľka 2). Riziko sa teda zvyšuje so zvyšujúcim sa počtom ľudí, ktorí sú od príjmu domácnosti závislí. Pri pracovnej intenzite domácnosti nižšej ako $w=1$ platí, že domácnosti so závislými deťmi v EÚ sú vystavené zhruba dvojnásobnému riziku chudoby ako domácnosti bez závislých detí, riziko je u nich vyššie (v priemere o 2% v období 2005-2008) dokonca aj v prípade plnej zamestnanosti domácnosti t.j. ak $w=1$.

Tabuľka 2: Miera rizika chudoby podľa pracovnej intenzity domácnosti (%), EÚ-25, resp. EÚ-27, 2005-2008

Typ a pracovná intenzita domácnosti v EÚ	2005	2006	2007	2008
Domácnosti bez závislých detí, $w=0$	29	30	30	32
Domácnosti bez závislých detí, $w=0$ až 1	11	10	12	11
Domácnosti bez závislých detí, $w=1$	5	5	6	5
Domácnosti bez závislých detí, $w=0$ až 0,5	22	21	23	22
Domácnosti bez závislých detí, $w=0,5$ až 1	7	7	8	8
Domácnosti so závislými deťmi, $w=0$	60	62	65	62
Domácnosti so závislými deťmi, $w=0$ až 1	21	22	23	23
Domácnosti so závislými deťmi, $w=1$	7	7	7	8
Domácnosti so závislými deťmi, $w=0$ až 0,5	40	42	44	44
Domácnosti so závislými deťmi, $w=0,5$ až 1	18	18	20	20

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

Miera rizika chudoby detí podľa pracovnej intenzity domácnosti je na Slovensku mierne nižšia ako priemer EÚ, s výnimkou nulovej pracovnej intenzity ($w=0$), v prípade ktorej bolo riziko detskej chudoby na Slovensku vyššie o viac ako 15% v porovnaní s EÚ počas celého sledovaného obdobia (graf 22). Ak teda žiadny člen domácnosti nepracuje ani jeden mesiac

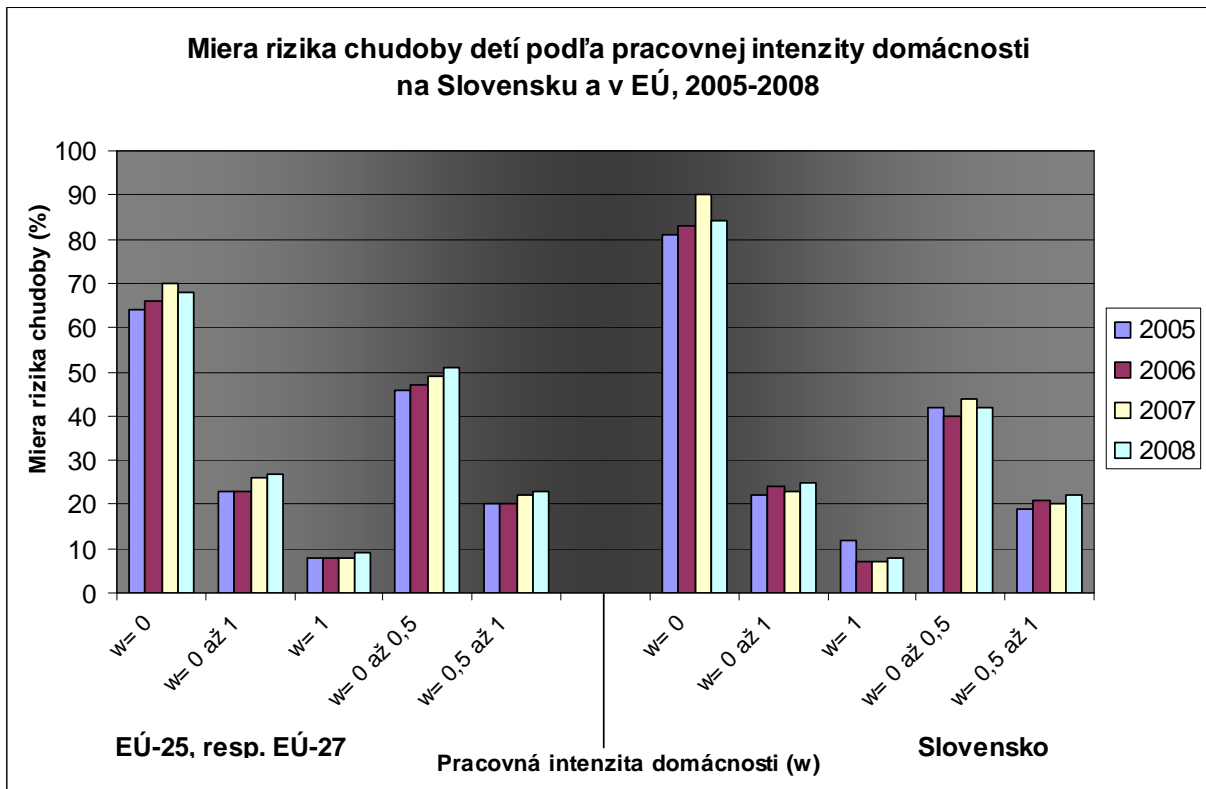

v referenčnom období, deti na Slovensku sa ocitnú v riziku chudoby s väčšou pravdepodobnosťou ako deti v priemere 27-člennej EÚ.

Pri nízkej pracovnej intenzite ($w=0$ až $0,5$) v období 2005-2008 boli deti na Slovensku vystavené o 4 až 9% nižšiemu riziku chudoby ako deti v priemere EÚ.

Pri ostatných úrovniach pracovnej intenzity boli rozdiely medzi Slovenskom a EÚ v období 2005-2008 len veľmi malé 1 až 3%.

Graf 22

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

Pri porovnaní **detskej chudoby v členských štátoch v r. 2005-2008** je zrejmé, že pri **nulovej pracovnej intenzite domácnosti ($w=0$)** (príloha 7) Slovensko patrilo medzi štáty s najvyšším t.j. viac ako 80%-ným rizikom detskej chudoby. Priemer EÚ dosahoval hodnotu 64 až 68%.

Slovensko vykazovalo 81%-né, t.j. štvrté najvyššie riziko v rámci EÚ-25 v roku 2005. Riziko malo stúpajúcu tendenciu, až v roku **2007** dosiahlo **90%**, čím sa Slovensko stalo štátom **s najvyšším rizikom** detskej chudoby pre nulovej zamestnanosti domácnosti. Svedčí to o nedostatočnej podpore domácností so závislými deťmi v čase nezamestnanosti rodičov, resp. ekonomicky aktívnych členov domácnosti. V roku 2008 dosahovala hodnota tohto indikátora na

Slovensku 84%. Okrem Slovenska iba Estónsko malo v celom sledovanom období viac ako 80%-né riziko detskej chudoby pre $w=0$. Pre Bulharsko a Rumunsko nie sú dostupné údaje pre všetky štyri roky, podľa dostupných údajov však aj tieto dve krajiny majú viac ako 80%-né riziko. V prípade Bulharska dosahovalo riziko 86 až 91% (r. 2006-2008), Rumunsko vykazovalo v roku 2007 86%-né, v roku 2008 82% riziko, to znamená, že v týchto dvoch rokoch boli deti pri nulovej pracovnej intenzite domácnosti vystavené nižšiemu riziku chudoby v Rumunsku ako na Slovensku. Ak porovnáme rok 2008 s rokom 2005 zistíme, že nárast rizika detskej chudoby pri $w=0$ bol najvýraznejší vo Švédsku, ktoré v roku 2005 vykazovalo najnižšie riziko (46%) v EÚ-25, do roku 2008 sa však zvýšilo riziko o 29% čiže na 75%.

Veľmi zaujímavý je prípad Litvy, kde bolo riziko v období 2005-2007 až 86-89%, v roku 2008 však kleslo na 58%, t.j. o 29% oproti roku 2005. Pokles rizika bol veľmi výrazný aj v Poľsku, ktoré v roku 2005 zaznamenalo 72%-né riziko, v roku 2008 však po 20%-nom poklese oproti roku 2005 sa stalo štátom s druhým najnižším (52%) rizikom detskej chudoby pri $w=0$. V konečnom dôsledku teda v roku 2008 mali riziko detskej chudoby pri $w=0$ menej ako 60% len štyri krajiny: Dánsko (41%), Poľsko (52%), Grécko a Litva (zhodne po 58%).

Miera rizika detskej chudoby pri pracovnej intenzite domácnosti $w=0$ až 1 (príloha 8) sa na Slovensku pohybuje zhruba na úrovni priemeru EÚ. Na Slovensku bola hodnota indikátora kolísavá, pričom najnižšia (22%) bola v roku 2005 a najvyššia (25%) v roku 2008. Priemer EÚ bol v prvých dvoch sledovaných rokoch 23%, teda v roku 2005 o 1% vyššie a v roku 2006 o 1% nižšie ako na Slovensku. Po rozšírení EÚ v roku 2007 dosahovala hodnota tohto indikátora v EÚ-27 26%, v roku 2008 27%.

Ak berieme do úvahy celé sledované obdobie, situácia bola najpriaznivejšia v Dánsku, Nemecku a Fínsku, riziko detskej chudoby pri čiastočnej pracovnej intenzite bolo totiž menej ako 15%. Treba však dodať že riziko malo stúpajúcu tendenciu. Väčšina štátov zaznamenala v roku 2008 nárast detskej chudoby pri $w=0$ až 1, oproti roku 2005, pričom vo Švédsku išlo až o 7%-ný, na Cypre a v Grécku o 6%-ný, v Dánsku o 5%-ný nárast. Na Slovensku zaznamenali 3%-ný nárast oproti roku 2005. Veľmi výrazné zlepšenie dosiahla Česká republika, ktorá vykazovala v roku 2005 20%-né riziko, v roku 2008 to bolo len 13% (rovnako ako v Dánsku), čiže najnižšie riziko detskej chudoby pri $w=0$ až 1. Riziko malo postupne klesajúci charakter aj v Írsku, Estónsku a Poľsku. Pri čiastočnej pracovnej intenzite domácnosti bolo riziko detskej chudoby v období

2005-2008 až 25% alebo viac najmä vo väčšine južných krajín (Grécko, Španielsko, Taliansko, Portugalsko), v Lotyšsku, Veľkej Británii, Poľsku, Litve, Bulharsku a Rumunsku.

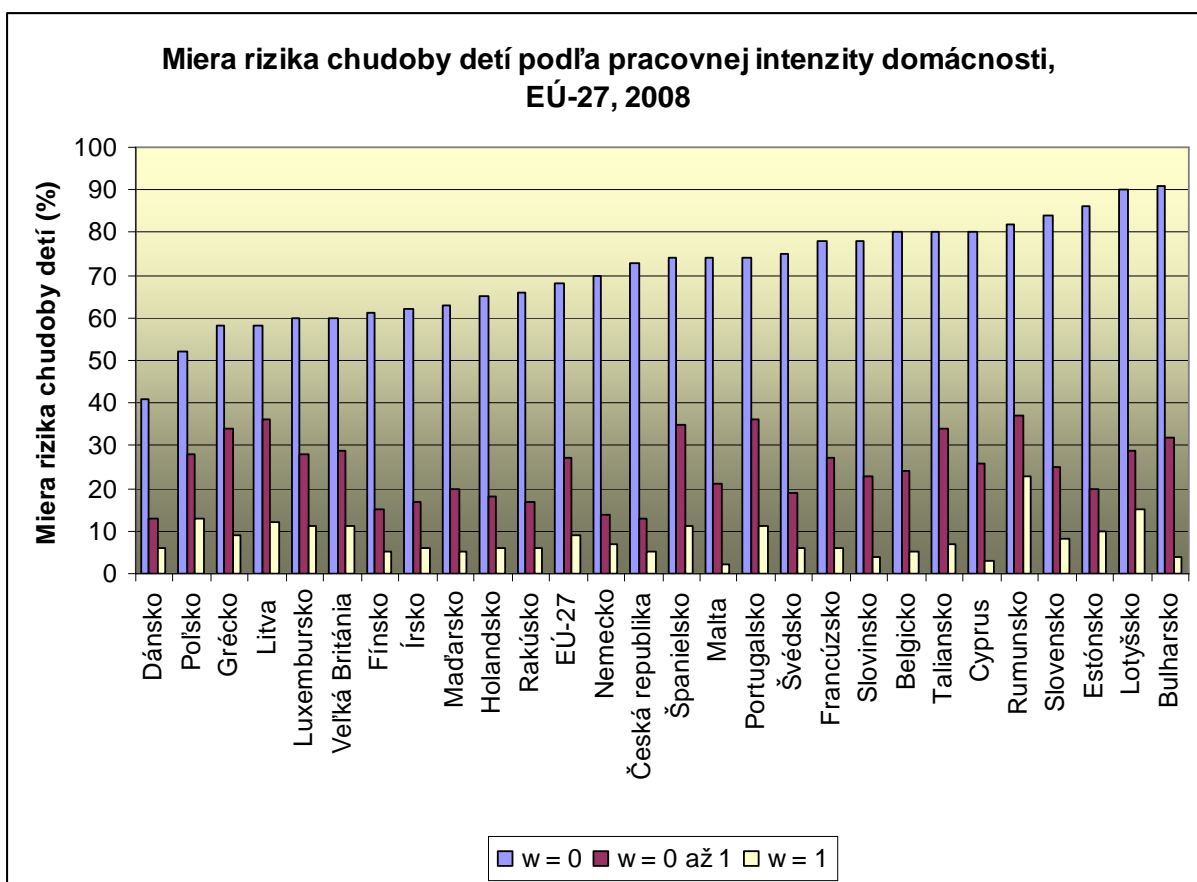
Riziko detskej chudoby ak všetci členovia domácnosti v ekonomicky aktívnom veku pracovali počas celého sledovaného obdobia (w=1) (príloha 9) je pochopiteľne oveľa nižšie, ako pri nulovej alebo čiastočnej pracovnej intenzite. V priemere EÚ bolo riziko v období 2005-2007 na úrovni 8%, v roku 2008 stúplo na 9%.

V roku 2005 bolo riziko detskej chudoby pri $w=1$ na Slovensku, podobne ako aj v Portugalsku, veľmi vysoké, až **12%**, bolo to **štvrté najvyššie** riziko v rámci EÚ-25. Horšie bolo na tom iba Luxembursko (14%), Litva (15%) a Poľsko (17%).

Vďaka poklesu rizika detskej chudoby pri $w=1$ na Slovensku **od roku 2006** aj Slovensko patrilo medzi štáty s **nižším rizikom ako priemer EÚ (8-9%)**. Príjmy domácností pri plnej pracovnej intenzite najpravdepodobnejšie zabránia vzniku detskej chudoby na Cypre, vo Fínsku, Belgicku, Českej republike, Slovinsku, Bulharsku a na Malte, kde v celom období bolo riziko 5% alebo menej. Riziko bolo v celom období vyššie ako priemer EÚ vo všetkých Pobaltských krajinách, Grécku, Španielsku, Poľsku, Veľkej Británii, Luxembursku a Rumunsku, ktorá vykazovala najextrémnejšie hodnoty tohto indikátora (23-24%). Chudoba zárobkovo činných osôb a následne aj detí je výsledkom nepriaznivých podmienok na trhu práce ako napr. nízke mzdy, nedobrovoľná práca na čiastočný úväzok, nestabilné zamestnania. Chudobu pri plnej pracovnej intenzite domácnosti ovplyvňuje aj štruktúra domácnosti napr. ak príliš málo dospelých pracuje vo vzťahu k počtu nezaopatrených detí, zvyšuje sa riziko chudoby.

Graf 23 znázorňuje riziko detskej chudoby pri troch rôznych pracovných intenzitách v členských štátoch EÚ. Dánsko vykazuje pri všetkých troch pracovných intenzitách (najmä pri $w=0$ a $w=0$ až 1) najnižšie alebo veľmi nízke riziko detskej chudoby. Ostatné krajiny, ktoré zabezpečili domácnostiam s nulovou pracovnou intenzitou také podmienky, že riziko detskej chudoby v nich dosahuje najnižšie hodnoty v EÚ (menej ako 60%), vykazujú zároveň najvyššie až veľmi vysoké riziko pri čiastočnej a plnej zamestnanosti.

Graf 23

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2008

4.1.5 Vplyv sociálnych transferov na detskú chudobu

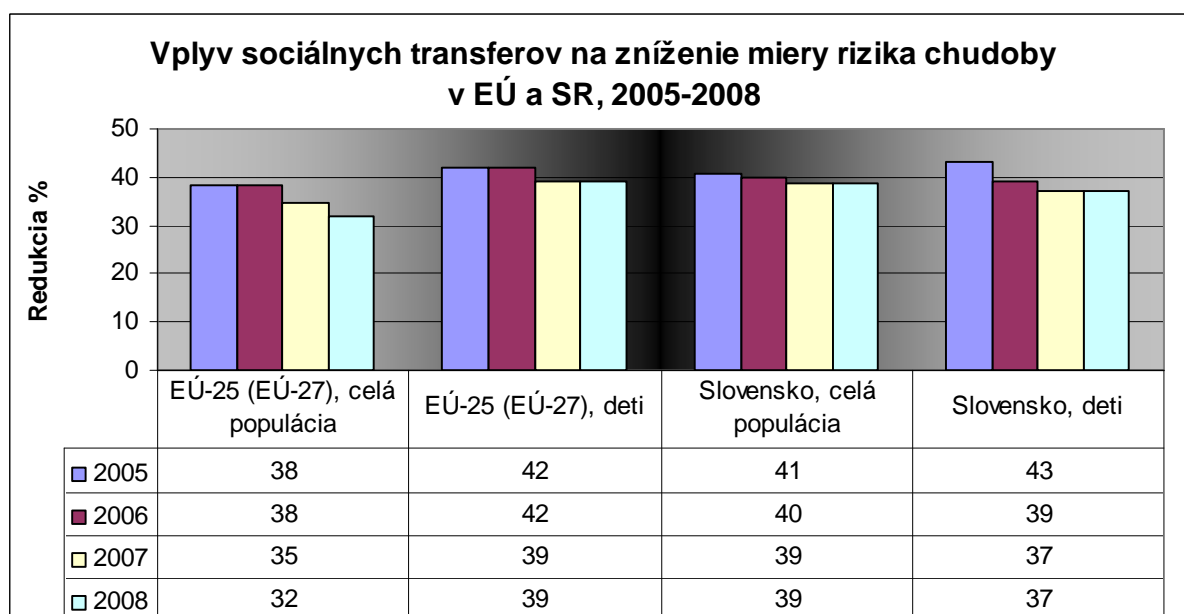
Jedným z hlavných faktorov ovplyvňujúcich mieru rizika detskej chudoby je „účinnosť vládných opatrení formou podpory k príjmu a poskytovania podporných služieb, ako napríklad starostlivosti o deti (Sociálna ochrana a sociálne začlenenie v Európe – kľúčové fakty a čísla, 2008, 2.s.). Ak by neexistovali sociálne transfery, riziko chudoby by bolo oveľa vyššie v každej krajine. Tzv. „redistributívny efekt sa ukazuje v posune miery rizika chudoby pred a po zarátaní sociálnych transferov“ (Džambazovič a kol. 2004). Mareš (2004) hovorí o tzv. latentnej chudobe, ktorá predstavuje domácnosti, ktoré by bez sociálnych transferov boli chudobné. Latentná chudoba je vlastne rozdiel medzi počtom chudobných, ktorý by bol zistený bez existencie sociálnych transferov a počtom chudobných, ktorý by sme zistili ak berieme do úvahy aj sociálne transfery.

Sociálne transfery (okrem starobných a pozostalostných dávok) výrazne znižujú chudobu v celej populácii aj u detí. Sociálne transfery v EÚ sú účinnejšie pri znižovaní detskej chudoby, kým na Slovensku sú efektívnejšie pri znižovaní chudoby celej populácie (graf 24).

V priemere EÚ mali sociálne transfery v roku 2005 a 2006 vyšší vplyv (42%) na detskú chudobu ako po rozšírení EÚ v roku 2007 (39%).

Pri porovnaní roku 2005 a 2008 z hľadiska redukcie chudoby prostredníctvom sociálnych transferov, sme zistili jednoznačný pokles vplyvu sociálnych transferov na detskú aj celkovú chudobu, a to v prípade EÚ aj Slovenska. Vplyv sociálnych transferov na **redukciu celkovej chudoby** klesol o 6% v priemere EÚ, na Slovensku klesol iba o 2%. Účinnosť sociálnych transferov na **zníženie detskej chudoby** bola na Slovensku v roku 2005 až 43%, má však klesajúcu tendenciu, v roku 2007 a 2008 transfery redukovali detskú chudobu len o 37%.

Graf 24

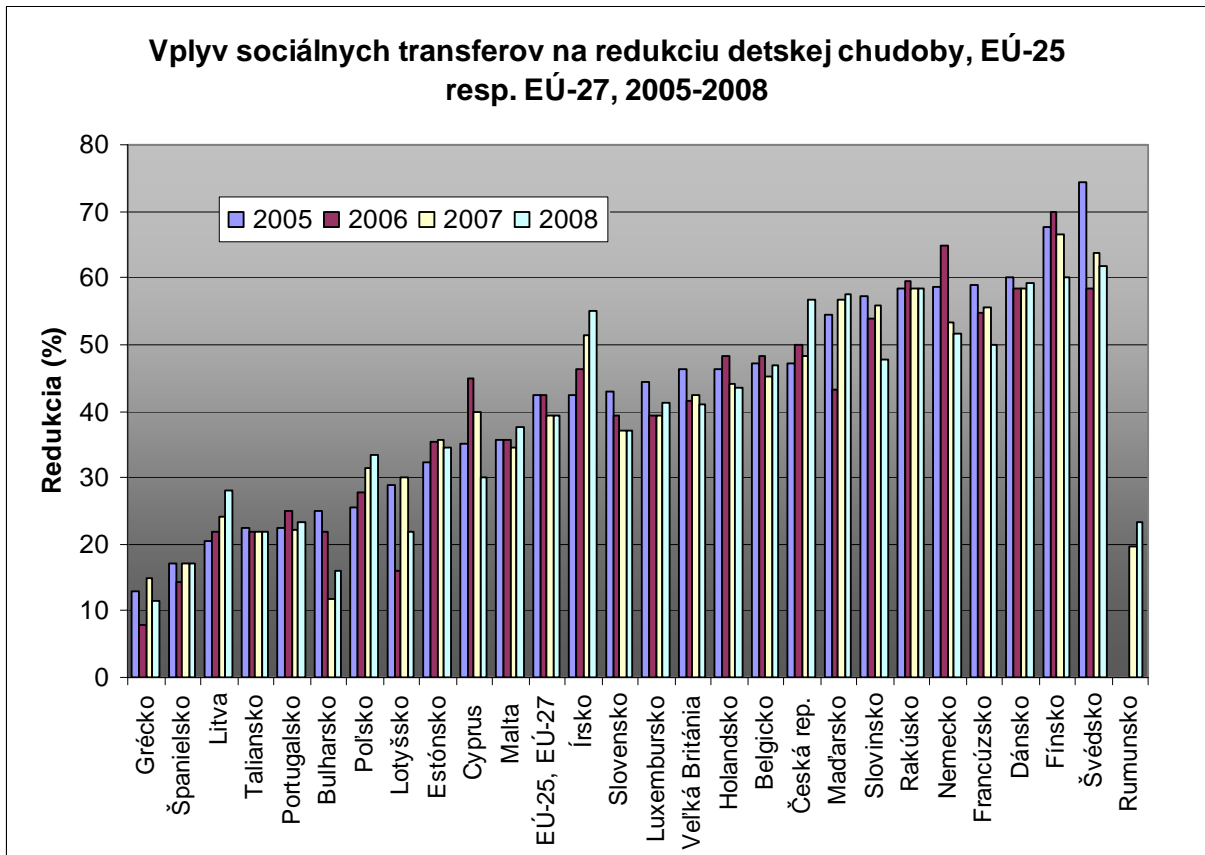

Zdroj: vlastný počet podľa: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008, 2009

Redistributívny efekt na detskú chudobu (graf 25) je najmenší v štátoch, ktoré zápasia s vyšším rizikom detskej chudoby, sú to menej vyspelé štáty južnej Európy a väčšina postsocialistických štátov. Efekt bol v období 2005-2008 kolísavý vo väčšine štátov, postupné zlepšenie vykazovali iba tri štáty: Litva, Poľsko a Írsko. V ôsmich členských štátoch bol vplyv sociálnych transferov na detskú chudobu menší ako 30% počas celého sledovaného obdobia.

Sú to štáty: Grécko, Španielsko, Litva, Taliansko, Portugalsko, Bulharsko, Lotyšsko a Rumunsko. Redistributívny efekt na detskú chudobu bol na **Slovensku** dvanásty najnižší (resp. jedenásty najnižší v roku 2006) spomedzi štátov EÚ, pohyboval sa v rozmedzí **37-39%**, počas celého obdobia bol nižší ako priemer EÚ a na rozdiel od ostatných krajín V4 nevykazoval zlepšenie. Vplyv sociálnych transferov na zníženie rizika detskej chudoby bol v celom období 50% a viac vo Švédsku, Fínsku, Dánsku, Francúzsku, Nemecku a Rakúsku, v roku 2008 však oproti roku 2005 každá z nich zaznamenala pokles efektívnosti sociálnych transferov. Vplyv sociálnych transferov na zníženie rizika detskej chudoby bol v roku 2008 najvýznamnejší v severných krajinách, kde znížili riziko o 59 až 62%, v Rakúsku (o 58%), Českej republike a Maďarsku (zhodne o 57%), kým v Grécku, Španielsku a Bulharsku toto zníženie nedosiahlo ani 20%.

Zmena redistributívneho efektu na detskú chudobu v roku 2008 oproti roku 2005 bola najpozitívnejšia v Írsku a Českej republike. V Írsku stúpol vplyv sociálnych transferov v roku 2008 o 13% oproti roku 2005, v Českej republike o 10%. Českej republike sa tak podarilo dosiahnuť tretie najnižšie riziko chudoby detí (13%) v rámci EÚ-27, tým sa vyrovnal krajinám ako Holandsko a Švédsko. Naopak, najväčší pokles vplyvu sociálnych transferov na detskú chudobu (-13%) zaznamenalo Švédsko, ktoré však v celom období patril medzi štáty s najúčinnejšími sociálnymi transfermi. V roku 2005 bol vplyv sociálnych transferov vo Švédsku až 74%, patrilo mu teda prvé miesto v rebríčku. V ďalších dvoch rokoch prvé miesto prevzalo Fínsko, v roku 2008 však s 62%-ným vplyvom sociálnych transferov na detskú chudobu patrilo prvé miesto zase Švédsku. Pokles efektívnosti sociálnych transferov vo Švédsku o 13% sa odráža v 4%-nom náraste detskej chudoby v roku 2008.

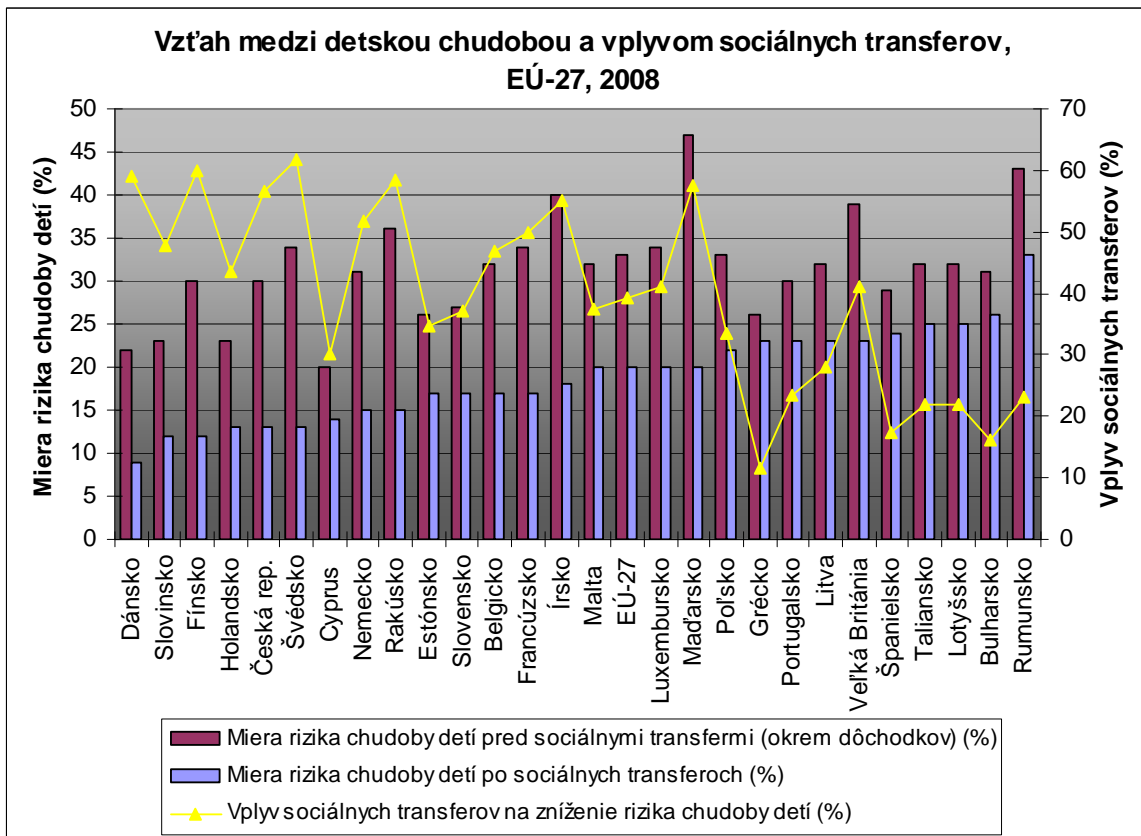

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

Riziko detskej chudoby vo veľkej miere závisí na sociálnych transferoch (graf 26), najlepším dôkazom čoho, je príklad Fínska, Českej republiky a Portugalska. Bez existencie sociálnych transferov (okrem dôchodkov) by bolo riziko detskej chudoby 30% vo všetkých troch krajinách. Vďaka sociálnym transferom však Fínsko má (spolu so Slovinskom) druhé najnižšie, Česká republika tretie najnižšie riziko detskej chudoby. V Portugalsku je však riziko detskej chudoby po sociálnych transferoch šieste najvyššie (spolu s Veľkou Britániou, Litvou a Gréckom) v EÚ-27. V roku 2008 bol vplyv sociálnych transferov na detskú chudobu viac ako 50% v ôsmich krajinách, pričom medzi tieto štáty patrilo aj Maďarsko, ktoré napriek 57%-nému redistributívnemu efektu má riziko detskej chudoby rovnako vysoké ako priemer EÚ-27, kým v ostatných krajinách sa viac ako 30%-ná účinnosť transferov prejavuje v nižšej detskej chudobe v porovnaní s EÚ. V Maďarsku je však taká situácia, že bez sociálnych transferov by bolo riziko

detskej chudoby najvyššie v EÚ, až 47%, preto je napriek vysokej efektívnosti sociálnych transferov 20%-né riziko chudoby detí.

Graf 26

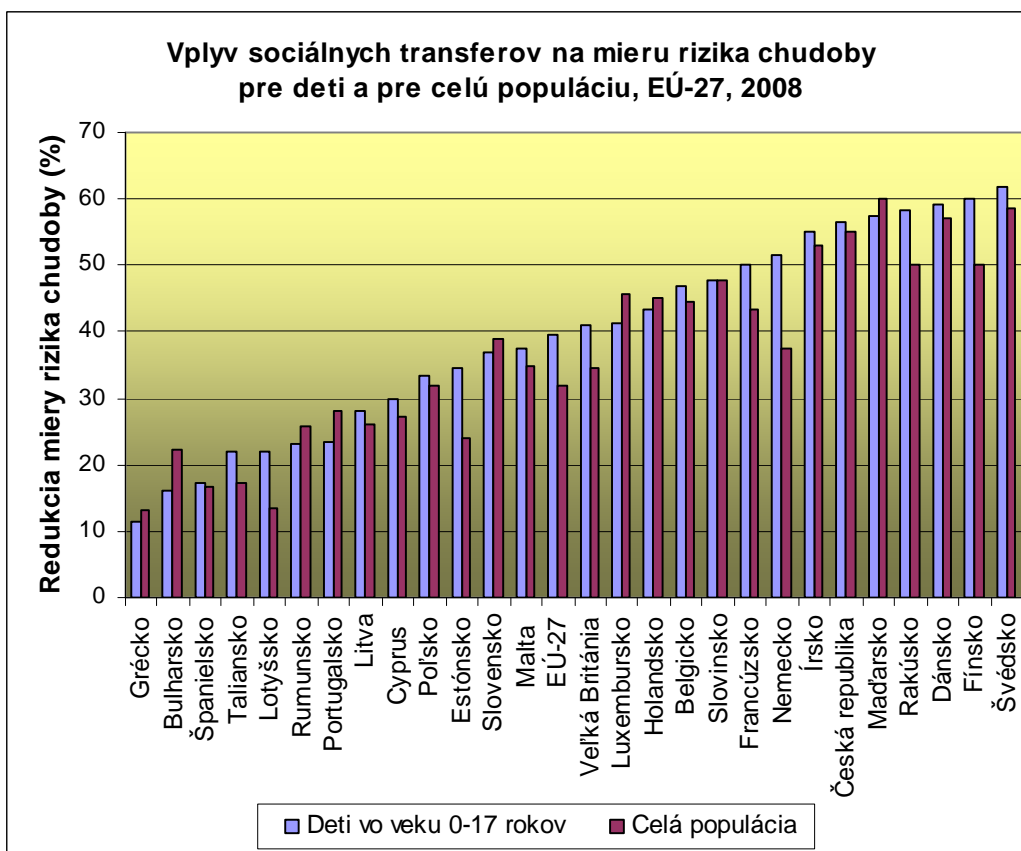

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2008

Vo väčšine štátov EÚ sociálne transfery znižujú detskú chudobu výraznejšie ako celkovú chudobu, výnimkou sú Grécko, Bulharsko, Rumunsko, Portugalsko, Slovensko, Luxembursko, Holandsko a Maďarsko, pričom tento rozdiel je najmenší (1%) v Grécku, najväčší (6%) je v Bulharsku, na Slovensku sú to 2% (graf 27).

Graf 27

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2008

Najlepšie výsledky v znižovaní detskej chudoby dosahujú krajiny, ktoré „túto otázku riešia komplexne a našli vhodnú rovnováhu medzi zameraním sa na rodinu a zameraním sa na dieťa samotné“ (Spoločná správa o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2008, 7.s.). Úspešné krajiny riešia detskú chudobu na všetkých frontoch, hlavne kombináciou politík, ktoré uľahčujú prístup na trh práce a rôznym službám (napr. vzdelávanie, školstvo), s podporou príjmu.

Spoločná správa o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2008 (s.3) konštatuje, že „najlepšou stratégiou je zamerať sa na najviac znevýhodnené deti v rámci širšieho univerzálneho prístupu“. Európska komisia (2008) skúmala údaje z roku 2005 a dospela k záveru, že rodinné dávky a príspevky vyplácané rodinám s deťmi majú najsilnejší dopad na detskú chudobu. Európska komisia (2008) poukázala na silnú koreláciu medzi množstvom **sociálnych transferov (okrem dôchodkov) vrátane rodinných dávok** (v % z HDP) a vplyvom sociálnych transferov vyjadrenom v percentách redukcie detskej chudoby. Ako najefektívnejší sa v roku 2005 zjavil

sociálny systém Veľkej Británie, kým „najhoršie výsledky“ dosahovali južné krajiny (Španielsko, Portugalsko, Grécko).

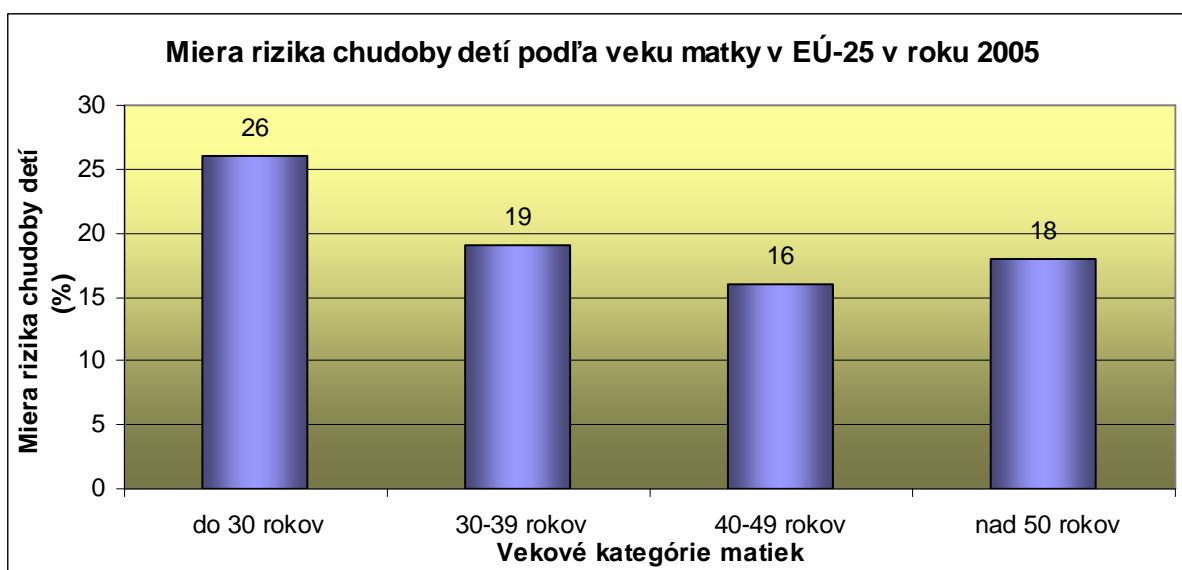
4.2 Demografická charakteristika rodičov chudobných detí v EÚ v roku 2005

V tejto podkapitole vychádzame hlavne zo správy Európskej komisie (2008), ktorá obsahovala zaujímavé zistenia ohľadom veku matiek a vzdelanosti rodičov chudobných detí v EÚ-25 v roku 2005.

4.2.1 Vekový profil matiek chudobných detí

Zo správy Európskej komisie (2008) založenej na výsledkoch EU SILC 2005 vyplýva, že v EÚ-25 sú deti s mladou matkou (menej ako 30 rokov), vystavené väčšiemu riziku chudoby ako ostatné deti so staršou matkou (graf 28). Kým **26%** detí s matkou vo veku **do 30 rokov** je v riziku chudoby, v prípade detí s matkou vo veku **30 až 39 rokov** je to **19%** a v prípade detí s matkou vo veku **40-49 rokov** iba **16%**. V celoúniovom priemere teda riziko detskej chudoby klesá s narastajúcim sa vekom matky, výnimku tvorí veková skupina **nad 50 rokov**, v tomto veku matky sa totiž zvyšuje riziko detskej chudoby na **18%**. Tento fenomén súvisí „so skutočnosťou, že mladí rodičia zarábajú obvykle menej ako starší rodičia: príjem z práce vekom výrazne stúpa až do približne 55 rokov“ (*Tematická štúdia o politických opatreniach v oblasti detskej chudoby, 2008, 3.s*). Medzi mladými sa častejšie vyskytuje aj nezamestnanosť.

Graf 28

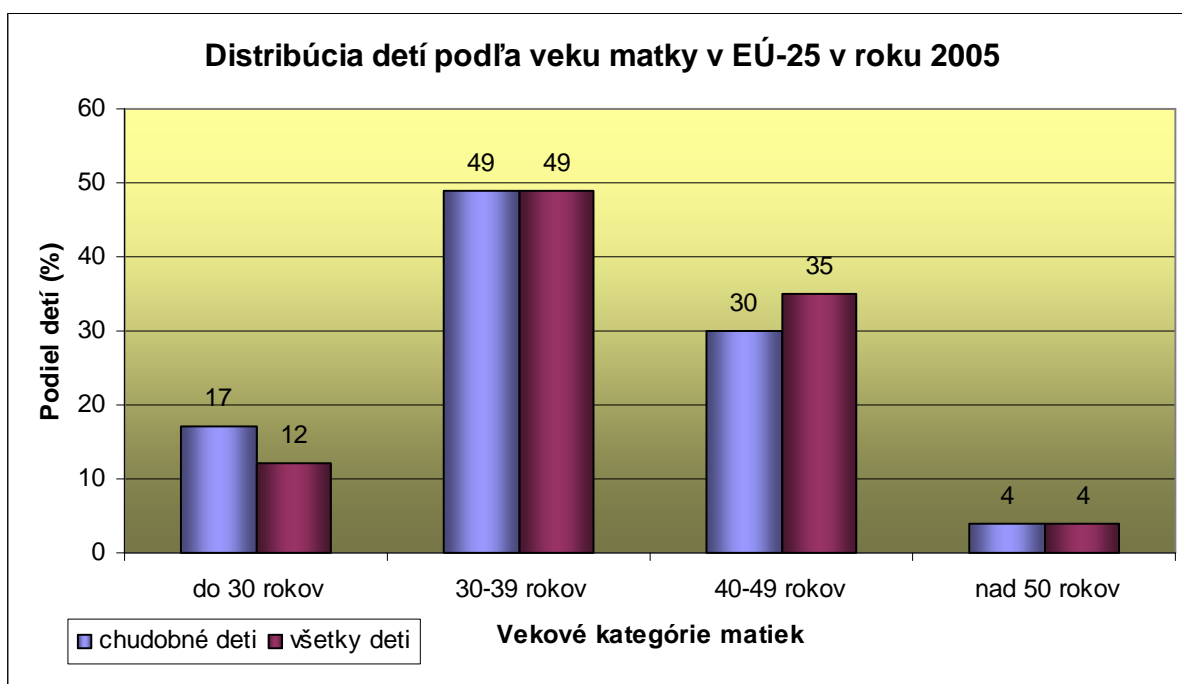
Zdroj: Európska komisia (2008)

Keďže chudoba najviac ohrozuje deti mladých matiek (do 30 rokov), zameriavame sa na túto vekovú skupinu. Riziko detskej chudoby v prípade mladých matiek je najnižšie (15%) na Cypre, v Slovinsku a Švédsku, len o 1% je vyššie v Nemecku a Fínsku, najvyššie hodnoty dosahuje v Poľsku (31%), Írsku (33%), Taliansku (33%) a vo Veľkej Británii (35%).

Slovensko je jedinou krajinou EÚ, v ktorej nájdeme len **veľmi slabú súvislosť medzi rizikom vzniku detskej chudoby a vekom matky**. Miera rizika chudoby detí podľa vekovej skupiny matky je rovnaké (19%) v prípade matiek vo veku do 30 rokov, 30-39 a 40-49 rokov. U matiek starších ako 50 rokov sa riziko chudoby detí znižuje len o 4%.

Európska komisia (2008) porovnala vek matiek všetkých detí EÚ s vekom matiek chudobných detí v EÚ a konštatovala, že chudobné deti majú oveľa častejšie mladú matku (do 30 rokov) ako všetky deti v EÚ (graf 29). Matku vo veku do 30 rokov má v priemere 17% chudobných detí oproti 12% všetkých detí EÚ. Podiel chudobných detí s matkou vo veku do 30 rokov je 20% alebo viac až v dvanástich krajinách EÚ-25 (vrátane Slovenska). Väčšina (49%) chudobných ako aj všetkých detí má matku vo veku 30-39 rokov.

Graf 29

Zdroj: Európska komisia (2008)

Vek matky zohráva dôležitú úlohu aj v jednorodičovských rodinách. Vekový profil slobodných matiek sa výrazne líši v členských štátoch EÚ a odráža rozdiely v prevládajúcich typoch jednorodičovských domácností. Podiel detí žijúcich s mladou slobodnou matkou je najvyšší (skoro 1 z 4 detí) vo Veľkej Británii a Írsku (Európska komisia, 2008, 25. s.), kde je v porovnaní s ostatnými krajinami EÚ oveľa väčší podiel mladých nevydatých matiek.

Brodolini (2007) skúmal vekový profil rôznych typov jednorodičovských domácností vo vybraných krajinách a dospel k zaujímavému záveru. Zistil, že slobodné matky sú relatívne mladé v krajinách, v ktorých už dávnejšie rastie podiel slobodných matiek, a **v porovnaní s vydatými matkami je medzi slobodnými vyššie percento mladých matiek**. Podiel mladých slobodných matiek rastie už aj v Poľsku, Bulharsku a Portugalsku. Najmä v južných krajinách EÚ napr. v Taliansku, Španielsku ale aj v Slovinsku sú slobodné matky „staršie“ ako vo vyspelých krajinách Európy, čo je spôsobené už spomínaným stále vysokým podielom vdov v južných krajinách a vyšším podielom nevydatých alebo rozvedených matiek v západných krajinách Európy.

Brodilini (2007) teda zistil, že slobodné matky sú mladšie v krajinách, v ktorých je čoraz rozšírenejší „nový typ“ jednorodičovských domácností. Pre tieto krajiny je charakteristický aj stále väčší vekový rozdiel medzi slobodnými a vydatými matkami (Brodolini, 2007, 21.s.). Brodilini (2007) poukázal na to, že **pomocné a podporné politiky zamerané na prevenciu sociálneho vylúčenia mladých nevydatých matiek by sa mali značne líšiť od politík zameraných na ostatné typy jednorodičovských domácností.**

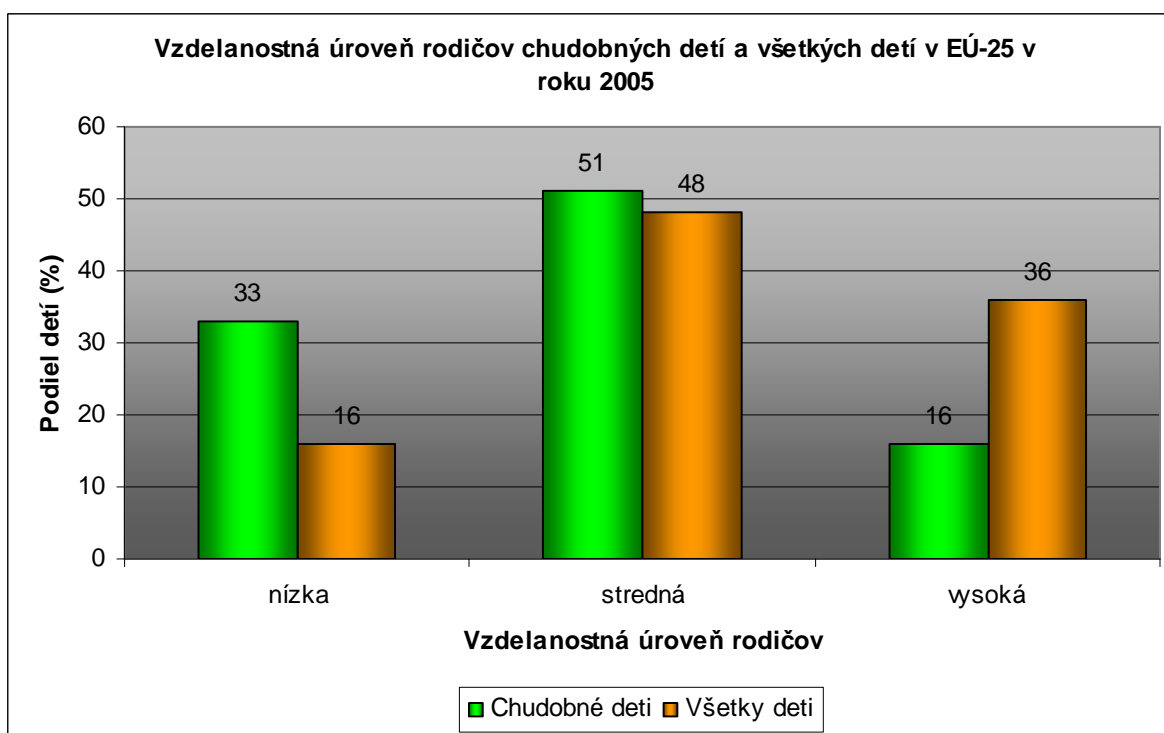
4.2.2 Vzdelanostná úroveň rodičov chudobných detí

Dôležitým faktorom detskej chudoby je aj vzdelanosť rodičov, ktorá ovplyvňuje súčasnosť ale aj budúcnosť dieťaťa, nakoľko ovplyvňuje možnosti rodiča zamestnať sa, príjmovú situáciu rodiny, tým pádom aj možnosti dieťaťa vzdelávať sa. „S nízkou kvalifikáciou súvisí marginálne postavenie na trhu práce, ako i vyššie riziko vylúčenia z trhu práce“ (Bodnárová a kol.2005, 31.s.).

Údaje EU SILC 2005 potvrdili, že väčšina detí v EÚ vyrastala v rodine, v ktorej aspoň jeden rodič dosiahol stredoškolské alebo vyššie vzdelanie. Medzi štátmi EÚ sú však značné rozdiely. 16% všetkých detí v EÚ-25 žije v rodine, v ktorej žiaden z rodičov nedosiahol stredoškolské vzdelanie (graf 30). Takýchto detí je menej ako 10% v polovici členských štátov EÚ-25 vrátane väčšiny postsocialistických krajín. **Slovensko** má z tohto hľadiska vynikajúce postavenie v EÚ-25, môže sa chváliť s **najmenším podielom detí, ktorých rodičia dosiahli len nízke** (nižšie ako stredoškolské) **vzdelanie (2%)**. Do tejto skupiny sa zaraďuje aj Česko, Nemecko, Estónsko, Litva, Poľsko, Fínsko, Švédsko, Francúzsko, Rakúsko a Slovinsko. Situácia je najhoršia v Írsku a južných krajinách, v ktorých vyše 30% detí má rodičov s nízkym vzdelaním. Najviac detí s nízkokvalifikovanými rodičmi žije na Malte (66%) a v Portugalsku (68%).

Čo sa týka **vzdelanosti rodičov chudobných detí** v jednotlivých členských štátoch EÚ, pozorujeme značné odlišnosti v porovnaní s rodičmi všetkých detí. Na úrovni EÚ-25 až 33% chudobných detí má rodičov s nízkym vzdelaním, kým v prípade všetkých detí je to iba 16%. Rodičov so stredným vzdelaním má 51% chudobných detí a 48% všetkých detí EÚ-25. Rozdiel je najväčší v prípade vysokoškolsky vzdelaných rodičov, 16% chudobných detí a 36% všetkých detí má vysokoškolsky vzdelaných rodičov.

Graf 30

Zdroj: Európska komisia, 2008

Zaujímavým zistením je skutočnosť, že vo väčšine postsocialistických krajín je nízky podiel chudobných detí s nízkokvalifikovanými rodičmi (väčšinou do 20%), napriek tomu je však pre tieto štáty charakteristická vysoká miera detskej chudoby. Veľmi dobrým príkladom je **Slovensko**, ktoré vyniká s **najnižším podielom chudobných detí s nízko vzdelanými rodičmi (7%)**, celkový podiel chudobných detí je však 17%. Slovensko je charakteristické aj tretím najvyšším podielom chudobných detí so stredne vzdelanými rodičmi. Väčšina postsocialistických krajín sa vyznačuje s nízkym, menej ako 10%-ným podielom chudobných detí s vysokoškolsky vzdelanými rodičmi.

Pri pohľade na mapu (príloha 10) možno konštatovať, že pre južné štáty EÚ je charakteristická prevaha nízkeho vzdelania rodičov chudobných detí. Platí to najmä v prípade Portugalska, Malty, Španielska a Talianska. Vyše 50%-né zastúpenie nízko vzdelaných rodičov chudobných detí nájdeme aj v Írsku a Luxembursku. Podiel rodičov chudobných detí s vysokoškolským vzdelaním je najväčší vo vyspelých štátoch západnej a severnej Európy

V Európskej únii teda platí, že **v štátoch s najnižším podielom chudobných detí je vzdelanostná úroveň ich rodičov vyššia ako v prípade štátov s vyšším podielom chudobných detí.**

4.3 Celkové hodnotenie členských štátov EÚ

Detskú chudobu v období 2005-2008 sme charakterizovali z viacerých hľadísk, pomocou štrnástich rôznych indikátorov. Každý jeden indikátor vyjadruje iné kritérium, detská chudoba je však viacrozmerný problém. Aby sme dostali komplexný obraz o detskej chudobe v roku 2008, potrebujeme viackriteriálne hodnotenie na základe viacerých ukazovateľov detskej chudoby súčasne.

Pre celkové hodnotenie pozície jednotlivých členských štátov v roku 2008 sme sa inšpirovali metódou založenou na výpočte štandardnej (smerodajnej) odchýlky. Pomocou tejto metódy UNICEF (2007) zostavil poradie vybraných štátov OECD z hľadiska celkového blahobytu detí, pričom skúmal šesť dimenzií chudoby (materiálny blahobyt, zdravie a bezpečnosť, možnosti vzdelávania a iné). Každá dimenzia pozostáva z viacerých komponentov vypočítaných na základe jedného alebo viacerých indikátorov. Slovensko spolu s ôsmymi ďalšími krajinami nebolo zahrnuté do tohto porovnania pre nedostatok dostupných údajov.

Predkladaná diplomová práca vychádza z ukazovateľov monetárnej chudoby detí, preto sme si upravili metódu použitú UNICEFom a zobrali sme do úvahy iba jednu dimenziu – monetárnu chudobu detí. Pre každý indikátor sme vypočítali štandardnú odchýlku, ktorá nám hovorí o tom, ako ďaleko sa daná krajina nachádza pod alebo nad priemerom EÚ-27. Pre výpočet komponentov pozostávajúcich z viacerých indikátorov, sme spriemerovali štandardné odchýlky jednotlivých indikátorov. Takisto sme spriemerovali štandardné odchýlky všetkých piatich komponentov a dostali sme celkové hodnotenie monetárnej chudoby detí jednotlivých krajín (Tabuľka 3).

Tabuľka 3: Konštrukcia komponentov a celkovej monetárnej chudoby detí

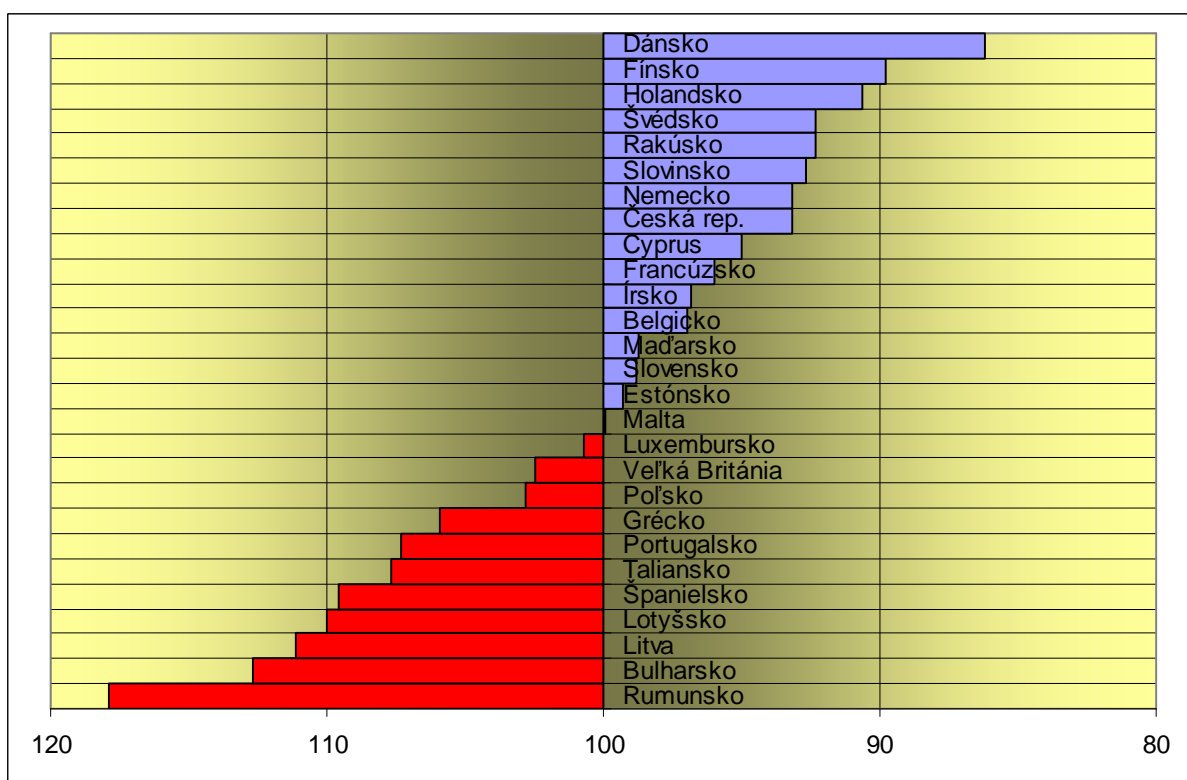
Monetárna chudoba detí	Komponenty	Indikátory
	Podiel chudobných detí	Miera rizika chudoby detí
	Typ domácnosti	Miera rizika chudoby detí pre jednorodičovské domácnosti Miera rizika chudoby detí pre úplné rodiny s deťmi Miera rizika chudoby detí pre 2 dospelí, 1 dieťa Miera rizika chudoby detí pre 2 dospelí, 2 deti Miera rizika chudoby detí pre 2 dospelí, 3 alebo viac detí
	Vlastníctvo bytu/domu	Miera rizika chudoby detí u nájomcov bytu / domu Miera rizika chudoby detí u vlastníkov bytu / domu (alebo bezplatné ubytovanie)
	Pracovná intenzita domácnosti	Miera rizika chudoby detí pri pracovnej intenzite domácnosti $w=0$ Miera rizika chudoby detí pri pracovnej intenzite domácnosti $w=0 - 1$ Miera rizika chudoby detí pri pracovnej intenzite domácnosti $w=1$ Miera rizika chudoby detí pri pracovnej intenzite domácnosti $w=0 - 0,5$ Miera rizika chudoby detí pri pracovnej intenzite domácnosti $w=0,5 - 1$
	Hĺbka chudoby	Relatívne riziko prepadu príjmov chudoby pre deti

Zdroj: vlastný návrh podľa: UNICEF, 2007

Monetárnu chudobu detí vyjadrenú pomocou priemeru piatich komponentov znázorňuje graf 31. Použitá jednotka je štandardná odchýlka (priemerná odchýlka od priemeru). Pre ľahšiu interpretáciu sme prezentovali výsledky podobne ako UNICEF t.j. na stupnici s priemerom 100 a štandardnou odchýlkou vynásobenou koeficientom 10, t.j. napr. štandardná odchýlka -1,38 (Dánsko) po vynásobení koeficientom 10 (dostaneme -13,8) je na stupnici s priemerom 100, znázornená ako 86,2. Detská chudoba je v porovnaní v s priemerom EÚ podpriemerná v krajinách so štandardnou odchýlkou pod 100 (označené modrou farbou), nadpriemerná v krajinách so štandardnou odchýlkou nad 100 (označené červenou farbou), pričom vzdialenosť znázorňuje ako ďaleko je daná krajina pod alebo nad priemernou detskou chudobou EÚ. Pri takomto zobrazení jednoznačne vyniká úspešnosť Dánska v oblasti detskej chudoby, a zlá situácia detí v Rumunsku. Detská chudoba na Slovensku je mierne podpriemerná. Priemeru EÚ sa najlepšie približuje Malta.

Graf 31: Chudoba detí vyjadrená pomocou štandardnej odchýlky

Zdroj: vlastný výpočet, podľa: Eurostat, EU SILC 2008

Správa Európskej komisie (2008) na základe údajov EU SILC 2005 analyzovala hlavné príčiny detskej chudoby na základe troch hlavných faktorov ovplyvňujúcich detskú chudobu: deti žijúce v domácnostiach nezamestnaných, deti žijúce v domácnostiach, ktoré sú ohrozené chudobou zárobkovo činných osôb a vplyv sociálnych transferov na detskú chudobu. Štáty rozdelili na štyri skupiny na základe ich výsledkov a príčin problémov, ktorým čelia v oblasti detskej chudoby.

Skupinu A tvoria severné krajiny (Dánsko, Fínsko, Švédsko), Rakúsko, Cyprus, Holandsko a Slovinsko. Tieto krajiny dosiahli nízku mieru detskej chudoby kombináciou dobrých výsledkov rodičov na trhu práce, vysokými a efektívnymi sociálnymi transfermi. Severné krajiny dosahujú dobré výsledky napriek vysokému podielu jednorodičovských domácností, pretože kladú dôraz na adekvátne zabezpečenie starostlivosti o deti, čo podporuje participáciu rodiča na trhu práce. Na Cypre sú sociálne transfery nižšie, deti sú však chránené najmä silnými rodinnými štruktúrami (úplné rodiny).

Skupinu B tvoria Belgicko, Česká republika, Nemecko, Francúzsko, Írsko a Estónsko. Dosahujú priemerné až pomerne dobré výsledky v oblasti chudoby. Hlavným problémom je vysoký podiel detí žijúcich v domácnostiach nezamestnaných osôb, na druhej strane však deti zamestnaných rodičov majú nižšie riziko chudoby ako v iných krajinách. V Nemecku a Francúzsku sú pomerne vysoké a účinné sociálne transfery, pomocou ktorých úspešne obmedzili riziko detskej chudoby. Správa Európskej komisie (2008) upozorňuje na to, že krajiny skupiny B musia zlepšiť prístup k zamestnaniu, aby znížili detskú chudobu.

Skupina C zahŕňa **Slovensko**, Maďarsko, Maltu a Veľkú Britániu, ktoré sú charakteristické priemernými alebo tesne podpriemernými výsledkami v oblasti detskej chudoby, pretože majú vysokú mieru nezamestnanosti a vysoký podiel detí pochádzajúcich z rodín, kde rodičia pracujú. Kým vo Veľkej Británii nezamestnanosť postihuje najmä osamelých rodičov, na Malte, Slovensku a v Maďarsku hlavne úplné rodiny s deťmi. Problém spočíva v nízkej pracovnej intenzite na Malte (málo rodín s dvomi zarábajúcimi rodičmi) a vo Veľkej Británii (často sa vyskytuje práca na čiastočný úväzok) a nízkej mzde v Maďarsku a na Slovensku, kde podľa údajov EU SILC 2005 bolo riziko chudoby pri zamestnanosti obidvoch rodičov štvrté najvyššie v EÚ. Vo Veľkej Británii a Maďarsku znižujú detskú chudobu pomocou sociálnych dávok, na Malte a Slovensku chránia deti silné rodinné štruktúry, pričom na Slovensku zohráva úlohu aj pomerne úzke rozdelenie príjmov. Správa Európskej komisie konštatuje, že v týchto štyroch krajinách je potrebné vytvoriť takú kombináciu politík, ktorá by umožnila rodičom prístup ku kvalitnému zamestnaniu a adekvátne podporovala príjmy zamestnaných rodičov.

Skupinu D tvoria krajiny s pomerne vysokou mierou rizika detskej chudoby: Grécko, Španielsko, Portugalsko, Taliansko, Luxembursko, Litva, Lotyšsko a Poľsko. Správa však upozorňuje na to, že pomerne vysoké riziko detskej chudoby v domácnostiach zárobkovo činných osôb v Luxembursku je čiastočne výsledkom špecifickej štruktúry obyvateľstva s vysokým podielom bezdetných domácností s vysokými príjmami. V týchto krajinách majú nízky podiel detí žijúcich v domácnostiach nezamestnaných osôb, ale vysokú mieru detskej chudoby v rodinách zárobkovo činných osôb, ktorá je výsledkom nízkej pracovnej intenzity kombinovanej s nízkou mzdou. V krajinách skupiny D (okrem Luxemburska) je úroveň a účinnosť sociálnych transferov patrí k najnižším v EÚ. Pri znižovaní týchto negatívnych podmienok hlavnú úlohu zohrávajú rodinné štruktúry a medzigeneračná solidarita.

4.4 Modely sociálnej politiky s dôrazom na škandinávsky model

V Spoločnej správe o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2008 (s. 3) sa uvádza, že „S cieľom zabrániť prenosu chudoby a vylúčenia na ďalšiu generáciu je potrebné zabezpečiť rovnaké príležitosti pre všetkých prostredníctvom dobre navrhnutých sociálnych politík a posilnením úsilia o dosiahnutie dobrých výsledkov vo vzdelávaní u každého dieťaťa“. Podľa Lisabonskej stratégie prijatej v roku 2000 by sa Európa mala v roku 2010 stať „najkonkurencieschopnejšou a najdynamickejšou poznatkovo orientovanou ekonomikou na svete, schopnou udržateľného hospodárskeho rastu s viac a lepšími pracovnými miestami a väčšou sociálnou súdržnosťou“ (Škandinávsky model – model pre Lisabon? Príspevok dánskych, fínskych a švédskych sociálnych demokratov v Európskom parlamente, 2005, 3.s). Vyvinul sa tlak nájsť silný európsky sociálny model, ktorý je udržateľný a môže viesť k vytvoreniu viac pracovných miest, vyššiemu rastu a následnej redukcii chudoby.

Vladimír Maňka (2006), poslanec Európskeho parlamentu, v Európe možno identifikovať štyri modely sociálnej politiky, ktoré pokrývajú rôzne geografické oblasti:

- **Anglosaský model** – krajiny: Írsko, Veľká Británia
- **Škandinávsky model** – krajiny: Dánsko, Švédsko, Nórsko, Fínsko
- **Kontinentálny model** – krajiny: Francúzsko, Nemecko, Rakúsko, Belgicko, Luxembursko
- **Stredomorský model** – krajiny: Grécko, Taliansko, Portugalsko, Španielsko.

Väčšina odborníkov sa s takýmto rozdelením modelov stotožňuje.

V krajinách s **anglosaským modelom sociálnej politiky** je v porovnaní s ostatnými krajinami západnej Európy vyššia miera rastu HDP a nižšia nezamestnanosť, riziko chudoby je však skoro také vysoké ako v krajinách so stredomorským modelom. Z hľadiska ochrany pred rizikom na trhu práce sú anglosaské krajiny na poslednom mieste, pretože poskytujú nízku ochranu pred prepustením a dávky v nezamestnanosti sú nižšie ako v prípade ostatných sociálnych modelov.

Miera rizika chudoby v krajinách s **kontinentálnym modelom sociálnej politiky** je skoro také nízke ako v severských krajinách. Kontinentálny model zabezpečuje vysoké dávky v nezamestnanosti a prísne pravidlá týkajúce sa ochrany pracovných miest, trh práce je však

nepružný. Tento model sa považuje za strednú cestu medzi anglosaským a škandinávskym modelom.

Z hľadiska výskytu chudoby vykazujú najhoršie výsledky krajiny so **stredomorským modelom sociálnej politiky**. Majú veľmi prísne pravidlá ochrany zamestnanosti a nepružný trh práce, podobne ako v anglosaských krajinách, dávky v nezamestnanosti sú však skôr nižšie.

Riziko chudoby je najnižšie v krajinách so **škandinávskym modelom sociálnej politiky**. Tieto krajiny poskytujú vysoké a komplexné dávky v nezamestnanosti, pravidlá ochrany zamestnanosti sú menej prísne ako v stredomorských krajinách, líšia sa však od krajiny ku krajine. Vo Švédsku je ochrana zamestnanosti pomerne vysoká, kým v Dánsku je flexibilnejší systém, prijať alebo prepustiť zamestnanca je jednoduchšie. Spoločnou črtou krajín so škandinávskym modelom sú vysoké dane, najnižšie rozdiely v príjmoch na svete, vysoká zamestnanosť s vysokými platmi, dobré sociálne zabezpečenie a vysoká sociálna ochrana. Dosahujú udržateľný hospodársky rast, pričom zachovávajú vysoké environmentálne štandardy. Sú to najčistejšie a životnému prostrediu najšetrnejšie krajiny na svete. Kvalita života v týchto krajinách je veľmi vysoká, celospoločenskou prioritou je vzdelávanie a bezplatné školstvo, celoživotné vzdelávanie a skracovanie doby medzi dvoma zamestnaniami na minimum. Zdôrazňujú význam rodovej rovnosti, „*postavenie žien vo Švédsku patrí medzi najrovnoprávnejšie na svete*“ (Pravda, 2006).

Jedným z hlavných cieľov Lisabonskej stratégie je dosiahnuť 70% zamestnanosť dospelých v produktívnom veku (60% pre ženy) do roku 2010. Severné štáty sú v tomto smere veľmi úspešné, Dánsko dosahovalo 74,9% zamestnanosť už v roku 1997, Švédsko ako aj Holandsko a Veľká Británia prekročili 70%-nú zamestnanosť o rok neskôr.

Maňka (2006) uvádza priemerné miery zamestnanosti podľa modelov sociálnej politiky v roku 2004 nasledovne: škandinávske krajiny dosiahli 72% zamestnanosť, tesne za nimi skončili anglosaské krajiny s 69% nezamestnanosťou, zamestnanosť bola oveľa nižšia v kontinentálnych a stredomorských krajinách (63% a 62%).

Najaktuálnejšie údaje pochádzajú z roku 2008, najvyššiu zamestnanosť dosiahlo Dánsko (78,1%), Holandsko (77,2%) a Švédsko (74,3%), naopak Slovensko (62,3%) malo siedmu najnižšiu zamestnanosť v rámci EÚ.

Ďalším cieľom Lisabonskej stratégie je dosiahnuť do roku 2010, aby investície do vedy a výskumu tvorili 3% HDP. Investície sú v severských krajinách najvyššie v Európe. Švédsko a Fínsko investovalo do vedy a výskumu viac ako 3% už v roku 1999. Údaje o investícii do vedy a výskumu na Slovensku sú dostupné od roku 1998, kedy investície dosiahli 0,78% a pričom Slovensko je jediný štát v EÚ, v ktorom investície do vedy a výskumu od roku 1998 neustále klesajú (príloha 11). Slovensko investovalo v roku 2008 iba 0,47%, investície boli nižšie iba na Cypre (0,46%) (príloha 12).

Poslanec Európskeho parlamentu Vladimír Maňka sa domnieva, že „...by základným pilierom každej vyspelej spoločnosti malo byť vzdelanie“ (Pravda, 2006). Podľa najnovších údajov z roku 2006 Slovensko vynakladá na vzdelávanie 3,8% HDP, investície sú menšie iba v Rumunsku (3,5%) a Luxembursku (3,4%). Šesť členských štátov investuje do vzdelávania 6% HDP alebo viac, do tejto skupiny patrí Belgicko (6%), Malta a Švédsko (zhodne po 6,8%), Cyprus (7%) a Dánsko (8%) (príloha 13).

Sociálna ochrana slúži na zmierňovanie chudoby a pomáha poistiť ľudí proti závažným sociálnym rizikám. Výdavky na sociálnu ochranu na Slovensku tvoria v porovnaní s ostatnými členskými štátmi len malý podiel z HDP. Kým Belgicko, Švédsko a Francúzsko investujú do sociálnej ochrany vyše 29% HDP, Slovensko investuje iba 16% (príloha 14). Menej ako Slovensko investujú len Pobaltské štáty, Bulharsko a Rumunsko. Podľa Gerbery – Lesay – Škobla (2007, s. 26) nedostatkom systému sociálnej ochrany na Slovensku je, že „nie je v rámci verejných výdavkov na poprednejšom mieste, že pomoc je často nedostatočne zacielená alebo prinízka vzhľadom na aktuálnu potrebu efektívnej ochrany detí pred chudobou“.

Severské krajiny sú ukázkovým príkladom toho, že prepracovaný sociálny model, môže poskytovať kvalitné východisko pre konkurencieschopnosť a rast (http://www.europskaunia.sk/seversky_socialny_model). Európska únia sa domnieva, že by sa členské štáty EÚ mali inšpirovať sociálnym modelom severských krajín, pretože viaceré ciele Lisabonskej stratégie dosiahli už pred rokom 2010, niektoré dokonca aj prekročili.

5 MAPOVANIE CHUDOBY A JEHO VYUŽITIE VO VEREJNEJ SPRÁVE

Jedným z kľúčových faktorov pri vytváraní vhodných politických opatrení a realizácií programov na zmiernenie chudoby sú spoľahlivé a aktuálne štatistiky (Juan-Albacea, 2009). Domnievame sa, že pre úspešné odstránenie resp. zmiernenie detskej chudoby by bolo potrebné poznať rozsah detskej chudoby na subnárodnej úrovni, pretože ukazovatele na národnej úrovni zamaskujú vnútroštátne rozdiely. Informácie o detskej chudobe na úrovni krajov a menších územných jednotkách by umožnili presné geografické zacielenie opatrení boja proti chudobe. Ako uvádza Bedi – Coudouel – Simler (2007), rastúca decentralizácia verejnej správy vytvorila dopyt po informácie o podiele a najmä rozmiestnení chudobných v kraji, resp. okrese, aby bolo možné sústrediť úsilie o rozvoj a odstránenie chudoby do najviac postihnutých oblastí.

Do zisťovanie EU SILC však nebola zahrnutá dostatočne reprezentatívna vzorka detí pre výpočet miery rizika chudoby detí na regionálnej prípadne nižšej úrovni. Pre odhad chudoby na úrovni malých územných jednotiek existujú viaceré štatistické metódy, ako príklad uvádzame metódu používanú Svetovou bankou. Ide o **metódu „small area estimation“ (SAE)**.

Mapy chudoby vytvorené metódou SAE sú veľmi významným komunikačným nástrojom, pretože sumarizujú odhady miery chudoby tisícov obcí, miest alebo väčších územných jednotiek vo vizuálnej forme, ktorá je ľahko zrozumiteľná aj laickej verejnosti. Prezentácia dát vo forme mapy umožňuje nielen stručnú a výstižnú sumarizáciu veľkého množstva dát, ale aj hlbšie pochopenie vzťahov medzi jednotlivými územiaми hneď na prvý pohľad. Je to výhoda, ktorú nemožno dosiahnuť pomocou údajov prezentovaných iba vo forme tabuliek.

Metóda SAE je štatistická technika, ktorá modeluje údaje zo zisťovania životných podmienok domácností tak, aby boli kompatibilné s údajmi zo sčítania obyvateľstva. Pomocou tejto metódy možno odhadnúť životné podmienky domácností zahrnutých do sčítania obyvateľstva. Výsledky SAE môžu byť prenesené do geografického informačného systému pre tvorbu máp chudoby. Mapy chudoby vytvorené metódou „small area estimation“ znázorňujú podrobný odhad úrovne chudoby na vysoko dezagregovanej geografickej jednotke.

V prvej fáze analytici používajú regresnú analýzu pre odhad modelu spotreby domácností. Premenné sú obmedzené na tie premenné, ktoré sú k dispozícii v oboch zisťovaniach. V druhej fáze sa odhadnuté parametre modelu kombinujú s údajmi zo sčítania obyvateľstva. Simuláciou dostaneme odhad spotreby na jednu osobu v každej domácnosti zahrnutej do sčítania. Tieto

odhady sa potom používajú na zistenie chudoby na rôznych úrovniach napr. štát, kraj, resp. provincia, okres, mestá a obce. Pre uľahčenie analýzy a vizuálnej prezentácie sa odhady integrujú s mapou v geografickom informačnom systéme (GIS). Počiatkové analýzy údajov boli vykonané pomocou softvéru SAS (Statistical Analysis System), ale Svetová banka už vyvinula špeciálny softvér pre mapovania chudoby PovMap.

Mapy chudoby môžu byť pomocou GIS integrované aj s topografickými údajmi alebo napr. s údajmi o infraštruktúre, vzdelanosti atď., GIS totiž umožňuje aj analýzu viacnásobnej korelácie. GIS obsahuje údaje týchto prvkov:

- Body (napr. miesta poskytovania služieb ako sú školy, zdravotné strediská...)
- Línie (napr. infraštruktúra – cesty, elektrina, telekomunikácie)
- Plochy (napr. administratívne územia – kraje, okresy).

GIS obsahuje údaje o polohe prvkov (zemepisné súradnice), môže však obsahovať aj kvalitatívne údaje (napr. o kvalite cestných komunikácií).

Za rozvojom techník mapovania chudoby stojí požiadavka precíznejšieho zacielenia opatrení na odstránenie chudoby. Mapy chudoby umožňujú **identifikovať oblasti** s najväčším počtom a najväčším podielom chudobných (nie je to vždy to isté), čím **uľahčujú prijatie efektívnejších politických opatrení a programov zameraných na odstránenie chudoby na národnej aj subnárodnej úrovni**. Mapy chudoby sa využívajú aj pri skúmaní **príčin chudoby**. Ak sú na mape prezentované údaje o miere chudoby spolu s inými priestorovými dátami, môžeme analyzovať **súvislosti** medzi nimi (napr. medzi chudobou a rozvinutosťou infraštruktúry). Viaceré prípady dokazujú **pozitívny vplyv týchto máp na politiku**. Medzi tieto dopady patrí okrem iného aj (Bedi – Coudouel – Simler, 2007):

- a) Hlbšie pochopenie chudoby v danej krajine,
- b) Radikálny posun v dialógu o chudobe, vrátane motivácie pre novú stratégiu a prístupov,
- c) Vypracovanie operačných detailov konkrétnych programov,
- d) Zvýšenie zodpovednosti medzi vládami,
- e) Rozvoj záujmu o politiku založenej na faktoch.

Vzťah medzi chudobou a existujúcimi programami štátu a alokovanými finančnými mechanizmami sa najefektívnejšie analyzuje **integráciou mapy chudoby s príslušnými geoinformáciami o rôznych aspektoch štátnych intervencií**. Vykonáva sa to pomocou geografického informačného systému (GIS), ktorý systematicky organizuje údaje o umiestnení a charakteristike humánno-geografických prvkov. Geografické informačné systémy umožňujú relatívne ľahké zhromaždenie a analýzu informácií založených na rôznych analytických jednotkách, čo otvára nové dimenzie pre analýzu výskytu chudoby a zacielenia opatrení. Ako príklad by sa dala uviesť Srí Lanka, ktorá pomocou GIS-u skúmala vzťah medzi chudobou a vzdialenosťou najbližšieho trhu alebo mesta. Analýzou sa preukázala, že existuje vysoká korelácia medzi chudobou a geografickou izoláciou meranou vzdialenosťou najbližšieho trhu alebo mesta. Toto viedlo k posunu dôrazu na rozvoj izolovaných oblastí. Ak sú k dispozícii údaje o miere chudoby za viaceré roky, možno skúmať aj koreláciu medzi zmenami chudoby a zmenami iných premenných.

Existuje množstvo príkladov úspešného využitia mapy chudoby vo verejnej správe, ako príklad uvádzame Bulharsko, Srí Lanku a Vietnam.

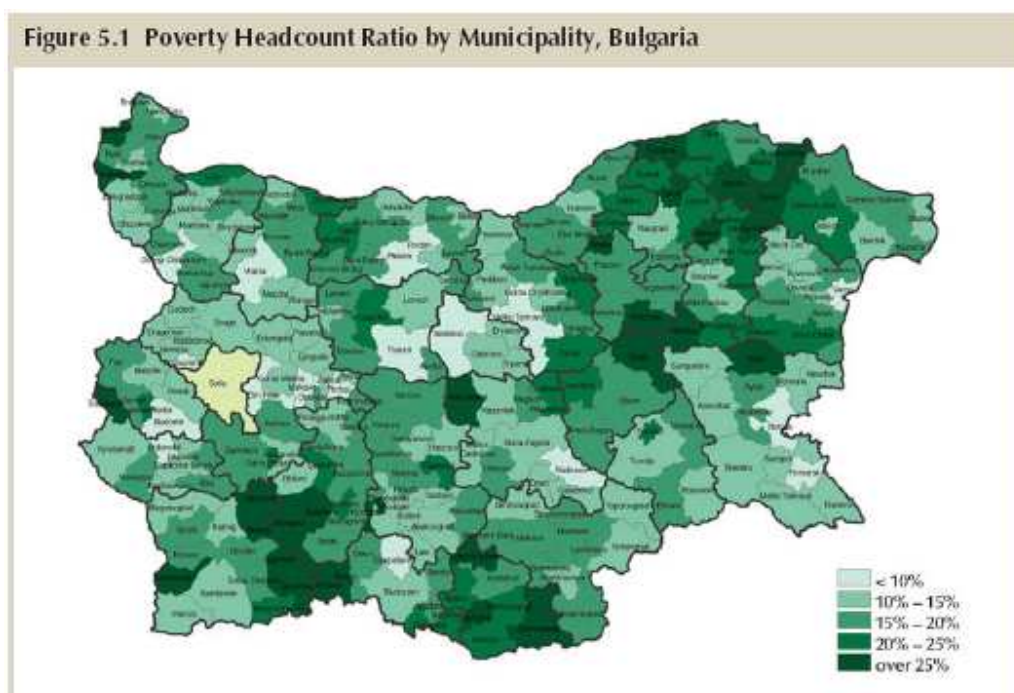
- **Bulharsko**

V Bulharsku sa mapovanie chudoby malých územných jednotiek (pomocou metódy „small area estimation“) prvýkrát uskutočnilo z iniciatívy Svetovej banky v roku 2003. Cieľom Svetovej banky bola podpora politického dialógu zameraného na chudobu na úrovni 28 oblastí a 262 okresov (mapa 1). V Bulharsku boli vytvorené prvé mapy chudoby v roku 2003 a 2005 na základe údajov zo sčítania obyvateľov z roku 2001 a dvoch zisťovaní v domácnostiach v r. 2001 a 2003. Pomocou metódy SAE sa kombinovali údaje a odhadli chudobu na úrovni oblastí aj okresov (obr. 1). Údaje boli spracované pomocou štatistického softvéru SAS (Statistical Analysis System).

Do procesu mapovania chudoby sa postupne zapojila aj vláda a Ministerstvo práce a sociálnych vecí v Bulharsku najmä preto, lebo tím odborníkov navrhol využitie dosiahnutých výsledkov mapovania chudoby pri tvorbe geograficky zacielených opatrení a odporučil rozdeliť finančné prostriedky pre znižovanie chudoby podľa požiadaviek obcí.

Obrázok 1: Podiel chudobných v okresoch Bulharska

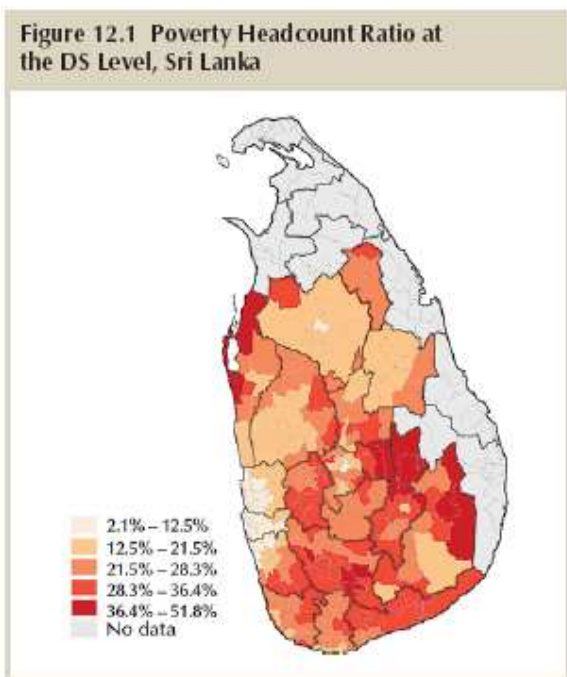
Source: NSI 2006, page 93.

Zdroj: Bedi – Coudouel – Simler (2007)

- **Srí Lanka**

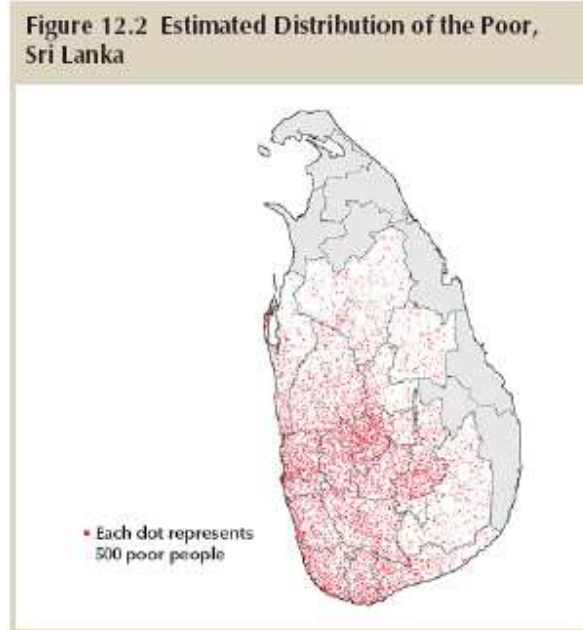
Mapy chudoby Srí Lanky porovnávajú podiel (mapa 2) ako aj počet (mapa 3) chudobných na úrovni okresov. Tento príklad potvrdzuje, že vysoký podiel chudobných nie vždy indikuje vysoký počet chudobných, preto nie je vhodné v prípade Srí Lanky spoliehať sa len na relatívne čísla. Ak by boli opatrenia na zníženie chudoby navrhnuté len na základe podielu chudobných, finančné prostriedky by smerovali do regiónov s nižším počtom chudobných.

Obrázok 2: Podiel chudobných v okresoch Srí lanky Obrázok 3: Počet chudobných na Srí lanke

Source: World Bank and DCS 2005.

Zdroj: Bedi – Coudouel – Simler (2007)

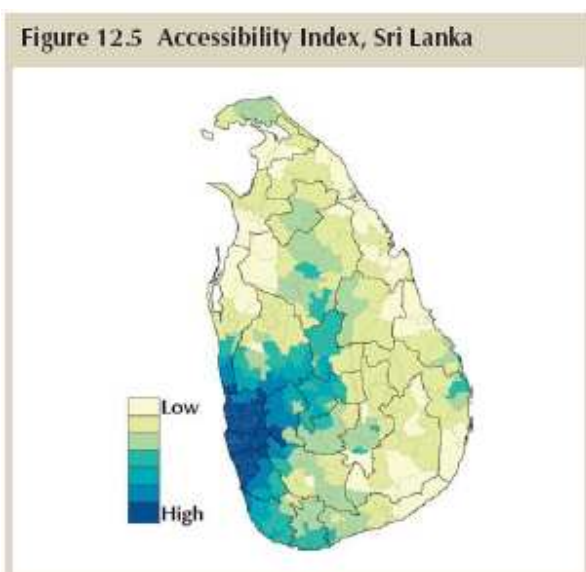

Source: World Bank and DCS 2005.

Zdroj: Bedi – Coudouel – Simler (2007)

Potvrdila sa aj **vysoká korelácia medzi podielom chudobných a geografickou izoláciou** vyjadrenou indexom dostupnosti miest (mapa 4).

Obrázok 4: Index dostupnosti, Srí Lanka

Source: World Bank and DCS 2005.

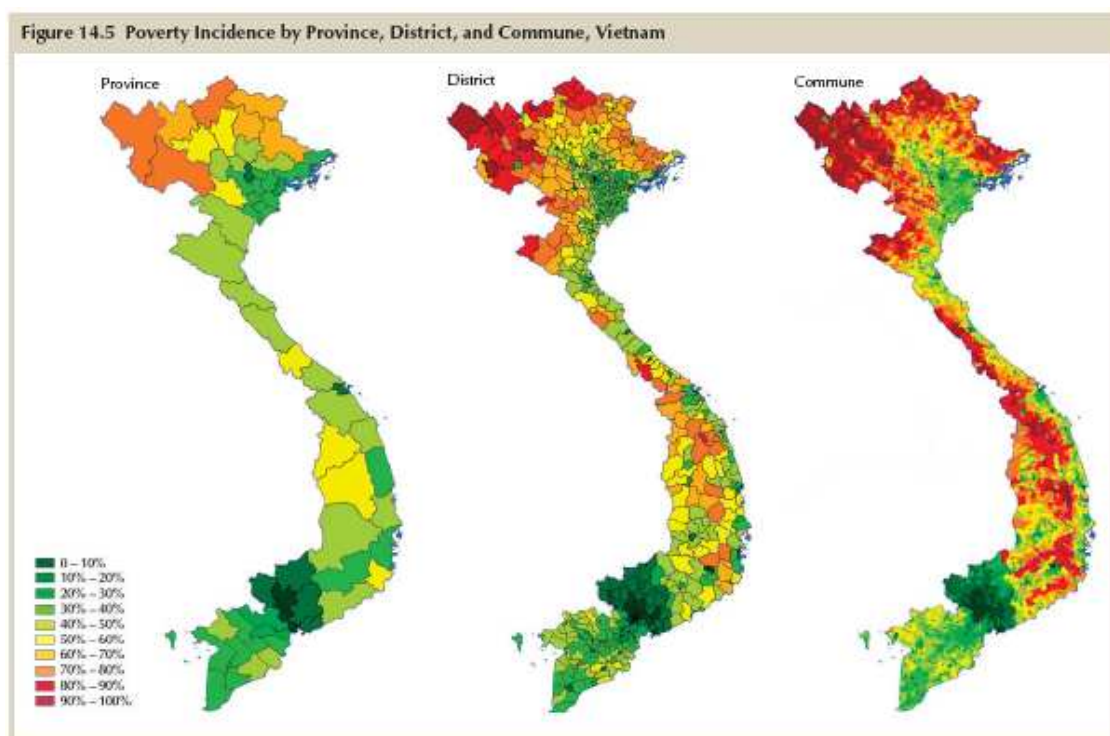
Zdroj: Bedi – Coudouel – Simler (2007)

Mapy chudoby Srí Lanky upozornili na **signifikantné regionálne rozdiely v krajine** a sú široko akceptované orgánmi štátnej správy aj mimovládnyimi organizáciami. Mapy chudoby a dostupnosti ovplyvňujú aj projekty Svetovej banky zamerané na výstavbu cestných komunikácií.

- **Vietnam**

Vietnam zostrojil pomocou metódy SAE mapy chudoby, ktoré znázorňujú chudobu nielen na úrovni krajov a okresov, ale aj na úrovni obcí (mapa 5).

Obrázok 5: Chudoba na úrovni krajov, okresov a obcí Vietnamu

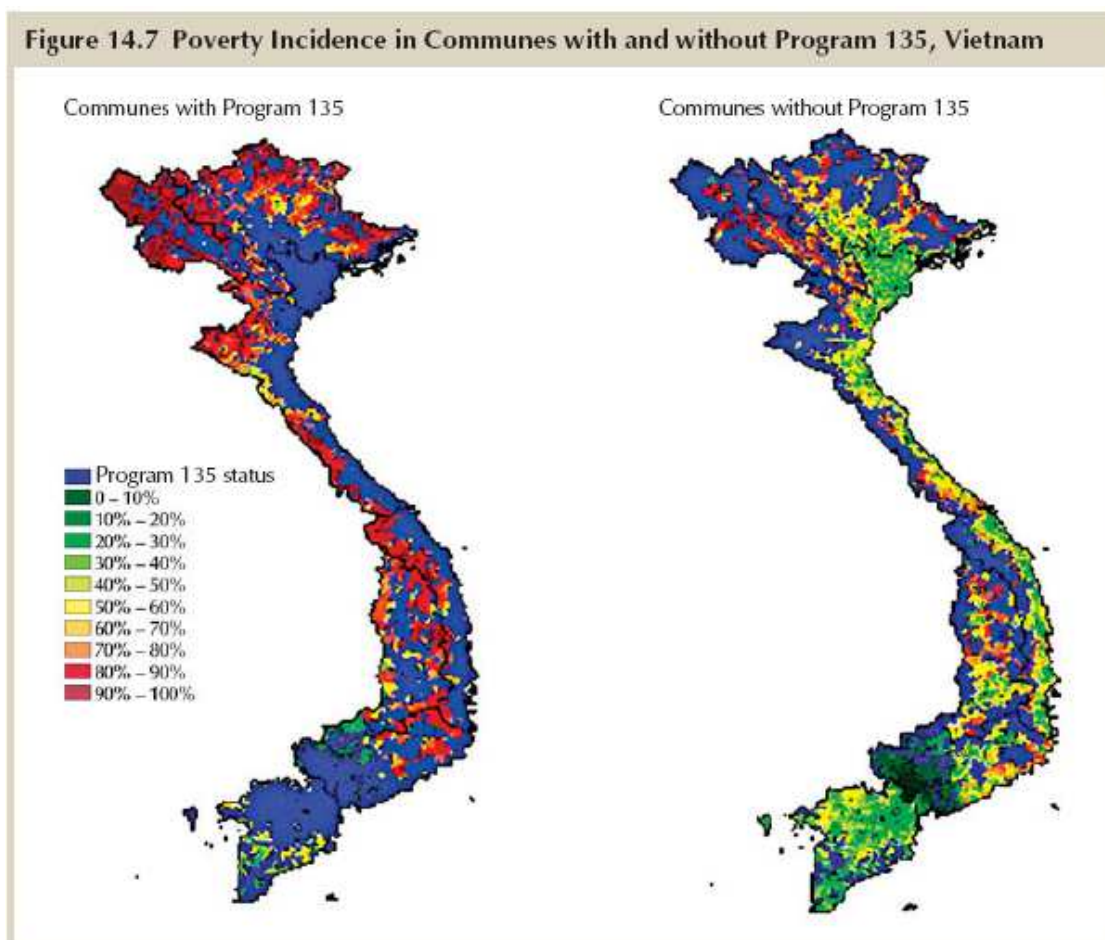

Sources: Minot, Baukh, and Epprecht 2003.

Zdroj: Bedi – Coudouel – Simler (2007)

Pomocou GIS-u skúmali **správnosť geografického zamerania Programu 135, ktorý je nástrojom politiky boja proti chudobe**. Výsledky potvrdili, že skoro všetky obce finančne podporované Programom 135 sú postihnuté chudobou a skoro všetky chudobné obce boli zahrnuté do Programu. Preukázal sa aj to, že **viaceré veľmi chudobné obce, najmä na severozápade krajiny, neboli zahrnuté do Programu 135** (mapa 6).

Obrázok 6: Výskyt chudoby v obciach zahrnutých a nezahrnutých do Programu 135, Vietnam

Sources: Nguyen et al. 2004b.

Note: On left map, communes without Program 135 are shown in blue. On right map, communes with Program 135 are in blue.

Zdroj: Bedi – Coudouel – Simler (2007)

Mapy zobrazujúce chudobu na území štátu sú najužitočnejšie, keď reprezentujú malé územné jednotky. Metóda „small area estimation“ umožňuje kombináciu týchto dvoch štatistických zdrojov, preto ju považujeme za výborný prostriedok mapovania detskej chudoby. Uvedené príklady potvrdzujú, že mapy chudoby pomáhajú pochopiť aspekty chudoby na malej územnej jednotke a umožňujú efektívnejšiu implementáciu, monitorovanie a hodnotenie rozvojových projektov a programov.

ZÁVER

Chudoba patrí medzi najaktuálnejšie témy súčasnosti, aktívne sa s ňou zaoberá aj Európska komisia. Osobitnú pozornosť treba venovať detskej chudobe, pretože výsledky EU SILC potvrdili, že práve deti sú chudobou najohrozenejšou vekovou kategóriou. Miera detskej chudoby na Slovensku nepatrí medzi najvyššie v Európskej únii, dokonca je nižšia ako priemer EÚ, životná úroveň chudobných detí je však nízka a príjem polovice chudobných detí sa nachádza pod 76% hranice rizika chudoby, čo znamená, že detská chudoba je podobne hlboká ako v Estónsku a Taliansku, pričom Taliansko patrí medzi štáty s najvyšším podielom chudobných detí.

Detská chudoba úzko súvisí s veľkosťou a štruktúrou domácnosti dieťaťa. Z hľadiska veľkosti domácnosti sú vystavené najvyššiemu riziku chudoby deti vyrastajúce vo veľkých rodinách s 3 alebo viac deťmi. Súvisí to príjmovými potrebami domácnosti, ktoré sa s počtom detí zvyšujú. Veľkosť domácnosti sa ale nemusí spájať s rizikom detskej chudoby, ak je sociálna politika štátu dobre premyslená. Ukážkovým príkladom toho je Slovinsko a severské štáty, kde zásluhou efektívnej sociálnej politiky neexistuje súvislosť medzi detskou chudobou a veľkosťou domácnosti. Treba pritom dodať, že zo štátov EÚ majú najvyšší podiel viacdenných rodín práve severské štáty. Na Slovensku sú viacdenné rodiny vystavené stále vyššiemu riziku chudoby, v období 2005-2008 sme vykazovali najnegatívnejší vývoj v tejto súvislosti. Riziko detskej chudoby pre viacdenné rodiny je vyššie ako na Slovensku len v siedmich krajinách vrátane Rumunska a Bulharska.

Štruktúra domácnosti ovplyvňuje detskú chudobu v zmysle počtu ekonomicky aktívnych osôb v domácnosti. Jednorodičovské domácnosti trpia chudobou vyše 1,5-krát častejšie ako úplné domácnosti v priemere EÚ. Slovensko vykazovalo v tomto smere výrazné zlepšenie. Kým v roku 2005 bolo riziko detskej chudoby pre jednorodičovské domácnosti na Slovensku vyššie ako priemer EÚ, v roku 2008 sa dostalo na úroveň severských krajín, dokonca aj predbehlo Švédsko a Fínsko. Slovensko vykazovalo druhé najnižšie riziko detskej chudoby pre jednorodičovské domácnosti v EÚ.

Našli sme vzťah aj medzi typom vlastníctva bytu (domu) detskou chudobou. V rodinách, ktoré si nemôžu dovoliť vlastné bývanie sa častejšie vyskytuje detská chudoba ako u vlastníkov bytu (domu), výnimku tvorí Rumunsko, kde platí opak. Rozdiel medzi rizikom detskej chudoby

u nájomcov a vlastníkov bytu (domu) je rôzne vysoký v jednotlivých členských štátoch, na Slovensku býva v najatom byte (dome) dvakrát väčší podiel chudobných detí ako vo vlastnom byte (dome) rodiny.

Pracovná intenzita domácnosti veľmi významne ovplyvňuje riziko detskej chudoby, keďže úzko súvisí s finančnou situáciou rodiny. Treba však brať do úvahy veľkosť a štruktúru domácnosti. V priemere EÚ sú bezdetné domácnosti vystavené zhruba dvakrát nižšiemu riziku chudoby ako domácnosti s deťmi, a to pri všetkých sledovaných pracovných intenzitách (s výnimkou plnej pracovnej intenzity ($w=1$), ktorá však tiež vykazuje rozdiely medzi bezdetnou rodinou a rodinou s deťmi). Rozdiel medzi Slovenskom a priemerom EÚ sa najvýraznejšie prejavuje pri nulovej pracovnej intenzite domácnosti. Riziko detskej chudoby na Slovensku je v prípade nulovej pracovnej intenzity domácnosti jedno z najvyšších v EÚ. V období 2005-2008 nekleslo pod 80%, v roku 2007 to bolo dokonca najvyššie (90%) zo štátov EÚ. Táto skutočnosť indikuje nedostatočnú podporu domácností s deťmi v čase nezamestnanosti rodičov.

Vek matky zohráva úlohu pri riziku detskej chudoby vo väčšina členských štátov. Najohrozenejšie sú mladé matky vo veku do 30 rokov, pričom medzi slobodnými matkami je vyšší podiel mladých matiek ako medzi vydatými. Na Slovensku je však veľmi slabá súvislosť medzi vekom matky a detskou chudobou.

V súvislosti so vzdelaním rodičov je zaujímavé postavenie Slovenska, ktoré má najnižší podiel detí ktorých rodičia nedosiahli ani stredoškolské vzdelanie (2%), a tiež najnižší podiel chudobných detí s rodičmi bez stredoškolského vzdelania (7%).

Z Národného akčného plánu sociálnej inklúzie, ktorý je súčasťou Národnej správy o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie na roky 2006-2008 a 2008-2010 vyplýva, že zmiernenie detskej chudoby, zabránenie medzigeneračnej reprodukcie chudoby a monitoring politických opatrení na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni považuje za prioritné aj Slovensko. Napriek tomu, že vzdelávaciu politiku považuje za jedného z kľúčových nástrojov boja proti medzigeneračnej reprodukcii chudoby, zo svojho HDP investuje do vzdelávania tretí najmenší podiel v rámci členov EÚ (podľa údajov z roku 2006), investície majú navyše klesajúcu tendenciu. Kým v roku 1995 Slovensko investovalo do vzdelávania 5% HDP, v roku 2005 a 2006 to bolo už len 3,8% HDP. Klesajú aj investície do vedy a výskumu, podiel výdavkov z HDP do tejto oblasti je na Slovensku druhý najnižší v rámci EÚ (podľa údajov r. 2008). Stále menší podiel z HDP investuje aj do sociálnej ochrany, výdavky boli najvyššie v roku 1999, kedy

dosahovali až 20,2 % HDP, v súčasnosti je to iba 16%, t.j. šieste najnižšie v rámci EÚ. Odráža sa to aj v miere redukcie detskej chudoby pomocou sociálnych transferov. Kým sociálne transfery v roku 2005 redukovali detskú chudobu o 43%, v roku 2007 a 2008 iba o 37%. Slovensko zatiaľ nevykazuje žiadnu zmenu v oblasti detskej chudoby, od roku 2005 je na úrovni 17%. Nedošlo k zlepšeniu ani v priemere Európskej únie, zlepšilo sa ale verejné povedomie a príčinách a následkoch detskej aj celkovej chudoby obyvateľstva. Na Slovensku sa vytvorili aj národné indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia, ktoré umožňujú sledovať niektoré aspekty detskej chudoby aj na úrovni krajov. V čase našej analýzy však tieto údaje ešte neboli zverejnené.

Na základe analýzy výsledkov EU SILC a rôznych modelov sociálnej politiky sa dá predpokladať, že pre zmiernenie detskej chudoby na Slovensku by bolo potrebné zvyšovať zamestnanosť s adekvátnymi príjmami, zabezpečiť prísnejšie pravidlá ochrany zamestnanosti, dostatočnú podporu v nezamestnanosti najmä v zmysle skracovanie doby medzi dvoma zamestnaniami, klásť dôraz na celoživotné vzdelávanie a vyčleniť vyšší podiel z HDP na sociálnu ochranu, pričom systém sociálnych transferov by mal byť nastavený tak, aby viac chránil najohrozenejšie typy domácnosti, t.j. viacdtné a jednorodičovské domácnosti. V dlhodobom horizonte by pomohli výrazne vyššie investície do vzdelávania, vedy a výskumu, pretože kvalifikovaný ľudský potenciál je významným faktorom rozvojových možností krajiny. Je nevyhnutné zabezpečiť monitoring detskej chudoby a neustále zdokonalenie indikátorov chudoby a sociálneho vylúčenia, aby čo najvýstižnejšie zachytili aspekty chudoby. Metóda SAE ponúka možnosť mapovania životných podmienok aj na úrovni veľmi malých územných jednotiek, dá sa predpokladať, že aplikácia tejto metódy na Slovensku by bola užitočná pri konštrukcii regionálnych indikátorov chudoby, vymedzení špecifík jednotlivých krajov, resp. okresov a pomohla by geograficky presne zacieliť pomoc najchudobnejším regiónom.

SUMMARY

Child poverty is a very current problem and is intensely debated by the European Commission. The main objective of this work is to analyze child poverty in Slovakia and the EU.

Prior to the analysis of child poverty, we described the theoretical side of this issue. Child poverty is monitored in the EU Member States within the EU SILC survey (European Union Statistics on Income and Living Conditions), based on the so-called Laeken indicators. Slovakia has launched EU SILC in 2005. The most at-risk-of-poverty groups in the EU are children, women, unemployed, low-skilled people, lone-parent households and household with three or more children. Main causes of child poverty are the height of poverty threshold, household income needs, effectiveness of social transfers, distribution of income and employment patterns of parents. Child poverty has negative effects especially on education opportunities, health, psycho-social development, relationship with peers, etc.

The European Commission considers it important to remove or alleviate child poverty, so he established the Open Method of Coordination (OMC). It is a new mechanism of policy development at EU level, a tool for helping Member States in their fight against poverty and social exclusion. The OMC provides a framework for national strategy development. Slovakia has already developed National Action Plan on Social Inclusion (NAP/inclusion) for three periods 2004-2006, 2006-2008 and 2008-2010. In NAP/inclusion each Member State implements the common objectives into national policies, taking into account the national specificities in the social policy and social protection. The European Commission adopts every year a Joint Report on Social Protection and Social Inclusion based on NAP/inclusion. Joint Report examines the Member States' integrated national strategies on social inclusion, pensions, healthcare and long-term care. This diploma work provides a brief description of these strategic documents.

This work also analysis the child poverty in Slovakia and the EU during the period 2005-2008. At-risk-of-poverty rate for children has not decreased neither in Slovakia nor in the EU average. The risk of child poverty for household with three or more children in Slovakia has risen significantly, nowadays it is one of the highest among the Member States. On the other hand, Slovakia has successfully reduced the child poverty rate for lone-parent households, in 2008 Slovakia had the second lowest rate in the EU. We also compared the at-risk-of-poverty rate by accommodation tenure status and found that owners have a lower risk of child poverty than tenants in all Member States except Romania. Household's work intensity is an important factor

of child poverty. At work intensity $w=0$ Slovakia shows one of the highest child poverty rate, that indicates an insufficiency of unemployment support for households with children. Age of mother plays a role in risk of child poverty in most Member States. Most at risk are young mothers under the age of 30 years, while among single mothers is a higher proportion of young mothers than among married. Slovakia shows a very weak relationship between age of mother and child poverty. As regards the education of parents Slovakia has an interesting position in the EU, it has the lowest proportion of children whose parents had not reached secondary education (2%) and lowest proportion of poor children whose parents have not reached secondary education (7%). This work also includes a brief description of models of social policy with emphasis on the most successful Scandinavian model. The last chapter deals with a statistical method called “small area estimation” which may be useful in the construction of regional indicators of poverty, defining the specifics of each region resp. districts and help geographically target aid to the poorest regions. In the conclusion we summarize the main findings.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BRADBURY. B. – JÄNTTI. M. 1999. *Child Poverty across Industrialized Nations*. Innocenti Occasional Papers, Economic and Social Policy Series no.71. Florence, Italy: UNICEF International Child Development Centre, 1999. ISSN 1014-7837
- BRADSHAW. J. – HOELSCHER, P. – RICHARDSON, D. 2006. *Comparing child well-being in OECD Countries: Concepts and methods*. Innocenti Working Paper, IWP-2006-03. Florence, Italy: UNICEF Innocenti Research Centre, 2006. Dostupné na: http://www.unicefirc.org/publications/pdf/iwp2006_03_eng.pdf (23.1.2009)
- BARTOVÁ, Ľ. 2004. Chudoba v obciach SR. In *Acta oeconomica et informatica*. ISSN 1335-2571, 2004, č.1, s.14-17
- BARTOVÁ, Ľ. 2005. Boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu v SR. In *Acta regionalia et environmentalica*. ISSN 1336-5452, 2005, č.1, s.6-9
Dostupné na: www.fem.uniag.sk/acta/download.php?id=233 (1.12.2008)
- BEDI, T. – COUDOUEL, A. – SIMLER, K. 2007. *More Than a Pretty Picture – Using Poverty Maps to Design Better Policies and Interventions*. Washington DC: The World Bank, 2007. eISBN: 0-8213-6932-6. Dostupné na :
http://siteresources.worldbank.org/INTPGI/Resources/342674-1092157888460/493860-1192739384563/More_Than_a_Pretty_Picture_ebook.pdf (30.10.2009)
- BODNÁROVÁ, B. a kol. 2005. *Medzigeneračná reprodukcia chudoby*. Sekundárne analýzy teoretických konceptov a empirických zdrojov. Priebežná správa. Bratislava: Stredisko pre štúdium práce a rodiny, 2005
- BODNÁROVÁ, B. – GERBERY, D, 2006. *Jednorodičovské rodiny ohrozené chudobou*. Priebežná správa z výskumnej úlohy č. 2213 „Medzigeneračná reprodukcia chudoby – vlastné empirické výskumy“. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2006
- BRODOLINI, F.G. 2007. *Study on Poverty and Social Exclusion among Lone-Parent Households*. European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit E2, 2007
- DŽAMBAZOVIČ, R. a kol. 2004. *Chudoba a sociálna exklúzia/inklúzia: Skupiny najviac ohrozené sociálnou exklúziou a námety na riešenie/prevenciu*. Záverečná správa z prvej etapy riešenia výskumnej úlohy. Bratislava: Stredisko pre štúdium práce a rodiny, 2004
- EURACTIV, 2007. *Polovica sveta žije v chudobe. Ako pomôcť?* Článok z 17.10.2007. Dostupné na: <http://www.euractiv.sk/regionalny-rozvoj/clanok/polovica-sveta-zije-v-chudobe-ako-pomoc> (17.10.2007)

- EURACTIV, 2008. *Rumunsko doplaca na pracovnú migráciu*. Článok z 20.5.2008. Dostupné na: <http://www.euractiv.sk/socialna-politika/clanok/rumunsko-doplaca-na-pracovnu-migraciju> (8.3.2010)
- EURÓPSKA KOMISIA, 2008. *Child poverty and well-being in the EU: Current status and way forward*. The Social Protection Committee. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 246 p. Dostupné na: http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_ke3008251_en.pdf.
- EÚ: *Každému piatemu dieťaťu v EÚ hrozí chudoba*. Článok z 25.2.2008. Dostupné na: <http://www.europskyparlament.sk/view/sk/press-release/institution/institution-2008/institution-2008-February/institution-2008-February-73.html;jsessionid=5D768FEE826C36870150415266CBAA86> (10.7.2009)
- FRIEDMANN, J. 1996. Rethinking Poverty: Empowerment and Citizen Rights. In *International Social Science Journal*. 1996, ISSN 0020-8701, roč. 148, č. jún 1996. s. 161- 189
- GERBERY, D. – LESAY, I. – ŠKOBLA, D. (ed.) 2007. *Kniha o chudobe*. Spoločenské súvislosti a verejné politiky. Bratislava: Priatelia Zeme-CEPA, 2007. ISBN 978-80-968918-9-4
- GUIO, A.-C. 2005. Income Poverty and Social Exclusion in the EU25. In *Statistics in Focus*. Population and social conditions, 13/2005, s.1-7. European Communities, 2005. ISSN 1024-4352
- IVANČÍKOVÁ, E. 2004. Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach (EU SILC). In ŠEBOVÁ, /ed./, 2004. *Zborník. Otázky merania chudoby*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, e. V., zastúpenie v Slovenskej republike, 2004. ISBN 80-89149-02-2
- JUAN-ALBACEA, Z.V. 2009. *Small Area Estimation of Poverty Statistics*. Discussion Paper Series no. 2009-16, Philippines, Makati City: Philippine Institute for Development Studies, 2009. Dostupné na: <http://dirp3.pids.gov.ph/ris/dps/pidsdps0916.pdf> (13.3.2010)
- JURÍČKOVÁ, V. 2008. *Nerovnosť a jej nové dimenzie v ére globalizácie*, Working Papers č.9, Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2008. 21 s. ISSN 1337-5598. Dostupné na: <http://www.ekonom.sav.sk/uploads/journals/WP09.pdf> (14.12.2009)
- LABUDOVÁ, V. 2008. Analýza sociálnej situácie domácností Slovenskej republiky na báze údajov EU SILC 2006. In *Slovenská štatistika a demografia*. ISSN 1210-1095, 2008, roč. 18, č. 1, s. 108- 137
- LELKES, O. – ZÓLYOMI, E. 2008. *Poverty Across Europe: The Latest Evidence Using the EU-SILC Survey*. Policy Brief October 2008. Vienna: European Centre for Social Welfare Policy and Research, 2008
- MAŇKA, V. 2006. *Škandinávsky model, recept na úspech aj pre Slovensko?* Dostupné na: http://www.europoslanec.sk/6_public/Skandinavsky%20model,%20recept%20na%20uspec h%20aj%20pre%20Slovensko%20maj%202006.doc

- MAREŠ, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, , 1999. s 248. ISBN 80-85850-61-3
- MAREŠ, P. 2004. *Chudoba v České republice v datech (šetření sociální situace domácností)*
Dílčí studie projektu o možnostech monitorování chudoby v ČR. VÚPSV Praha výzkumné centrum Brno, 2004
- MICHÁLEK, A. 2000. Chudoba, jej koncepty a geografické dimenzie. In *Geografický časopis*. ISSN 0016-7193, 2000, roč. 52, č. 3, s. 231-242.
- MICHÁLEK, A. 2004. Meranie chudoby v regiónoch (okresoch SR). In: *Sociológia*, ISSN 0049-1225, 2004, roč. 36, č. 1, s. 7-30.
- National Action Plan on Social Inclusion 2004-2006 (NAP/inclusion) Slovak Republic, 2004*
- Národný akčný plán sociálnej inklúzie 2004 – 2006 (NAP/Inklúzie) Slovenská republika.*
Bratislava: Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. 2004
- Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2006 – 2008.*
Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. 2006
- Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie na roky 2008 – 2010.*
Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. 2008
- Návrh Spoločnej správy o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení.* Brusel, 27.01.2005
- Návrh spoločnej správy o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2007.* Brusel, 19.1.2007
- Návrh spoločnej správy o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2008.* Brusel, 30.1.2008
- ONDREJKOVIČ, P. 2004. Chudoba – spoločensky nežiadúci jav. In ŠEBOVÁ, /ed./, 2004. *Zborník. Otázky merania chudoby*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, e. V., zastúpenie v Slovenskej republike, 2004. ISBN 80-89149-02-2
- Opatrenie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky č. 225/2008 Z.z. z 13. júna 2008 o úprave súm životného minima*
- Opatrenie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky č. 252/2009 Z.z. z 23. júna 2009 o úprave súm životného minima*
- Opatrenie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky č. 291/2007 Z.z. z 22. júna 2007 o úprave súm životného minima*
- PAUHOFOVÁ, I. 2007. *Bohatstvo a chudoba vo svete a na Slovensku*. Edícia: Diskusné materiály č.2. Bratislava: Prognostický ústav SAV, 2007. ISSN 0862-9145

- PRAVDA, 2006. *Nasledujme Škandináviu, radí Maňka*. Článok z 2.4.2006. Dostupné na: http://spravy.pravda.sk/sk_ekonomika.asp?r=sk_ekonomika&c=A060402_133841_sk_pspravy_p01 (17.9.2009)
- RYBÁROVÁ, S. 2004. Spoločné indikátory chudoby a sociálnej exklúzie. In ŠEBOVÁ, /ed./, 2004. *Zborník. Otázky merania chudoby*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, e. V., zastúpenie v Slovenskej republike, 2004. ISBN 80-89149-02-2. Dostupné na: http://www.fes.sk/publikacie/archiv_2004.html (10.11.2008)
- ŠIMUNKOVÁ, K. – VAGAČ, L. 2001. *Chudoba a regionálne rozdiely na Slovensku*. Sociálne diskusné fórum, Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 21. jún 2001
- SLOVO, 2005. O spoločnosti / Vladimír Maňka: *Recept na úspešnejšie Slovensko*. Slovo č.45/2005. Dostupné na: <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=13559&cislo=45/2005> (22.10.2009)
- SLOVO, 2006. S hosťom / Alena Rochovská: *Tisíce chudobných žijú i v Bratislave, dokonca aj keď pracujú*. Slovo č.30/2006. Dostupné na: <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=14330&cislo=30/2006> (15.2.2010)
- SME. 2007. *Ludí ohrozených chudobou je menej*. 14.6.2007. Dostupné na: <http://www.sme.sk/c/3347741/ludi-ohrozenych-chudobou-je-menej.html> (5.10.2008)
- Sociálna ochrana a sociálne začlenenie v Európe – kľúčové fakty a čísla*, 2008. Poznámka/08/XXX. Brusel, 16. októbra 2008. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=636&langId=sk> (23.1.2009)
- Spoločná správa o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení*. Brusel, 13.3.2006
- Spoločná správa o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2007*. Brusel, 23.2.2007
- Spoločná správa o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2008*. Brusel, 4.3.2008
- Spoločná správa o sociálnej ochrane a sociálnom začlenení na rok 2009*. Brusel, 13.3.2009
- SVETOVÁ BANKA, 2001. *Slovenská republika: štúdia o životnej úrovni, zamestnanosti a trhu práce*. Slovenský preklad pôvodnej štúdie Svetovej banky. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, 2001. ISBN 80-968155-4-7
- SVOREŇOVÁ, M. 2004. Niektoré aspekty chudoby a sociálneho vyčlenenia v SR a EÚ. In ŠEBOVÁ, /ed./, 2004. *Zborník. Otázky merania chudoby*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, e. V., zastúpenie v Slovenskej republike, 2004. ISBN 80-89149-02-2
- Škandinávsky model – model pre Lisabon? Príspevok dánskych, fínskych a švédskych sociálnych demokratov v Európskom parlamente*. 2005 Dostupné na: http://www.europoslanec.sk/6_public/Skandinavsky%20model-sk.pdf (17.9.2009)

Tematická štúdiá o politických opatreniach v oblasti detskej chudoby. Zistenia štúdií politiky – 10. Európske spoločenstvá, 2008. ISSN 1830-5423. Dostupné na: http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2008/child_poverty_leaflet_sk.pdf (17.10.2009)

UNICEF, 2005. *V najbohatších krajinách sveta narastá detská chudoba*. Článok z 3.3.2005 Dostupné na: <http://www.changenet.sk/?section=spr&x=99677> (14.9.2009)

UNICEF, 2007. *Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries*, Innocenti report card 7. Florence, 2007: UNICEF.

Zákon č. 599/2003 Z. z. z 11. novembra 2003 o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 601/2003 Z. z. z 28. októbra 2003 o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Ďalšie internetové zdroje:

Eurostat Metadata, 2007. Dostupné na: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/EN/ilc_base.htm (5.11.2008)

Eurostat. Statistics Database. Dostupné na:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database (2.2.2010)

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li01&lang=en

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li02&lang=en

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li03&lang=en

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li06&lang=en

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li08&lang=en

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li09&lang=en

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li10&lang=en

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li11&lang=en

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di11&lang=en

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12&lang=en

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=spr_exp_gdp&lang=en

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_figdp&lang=en

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsl_emp_a&lang=en

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsc00001&plugin=1>

Štatistický úrad SR. Metodické vysvetlivky. Príjmy a životné podmienky domácností (EU SILC) http://www.statistics.sk/pls/elisw/objekt.sendName?name=m_silk (5.11.2008)

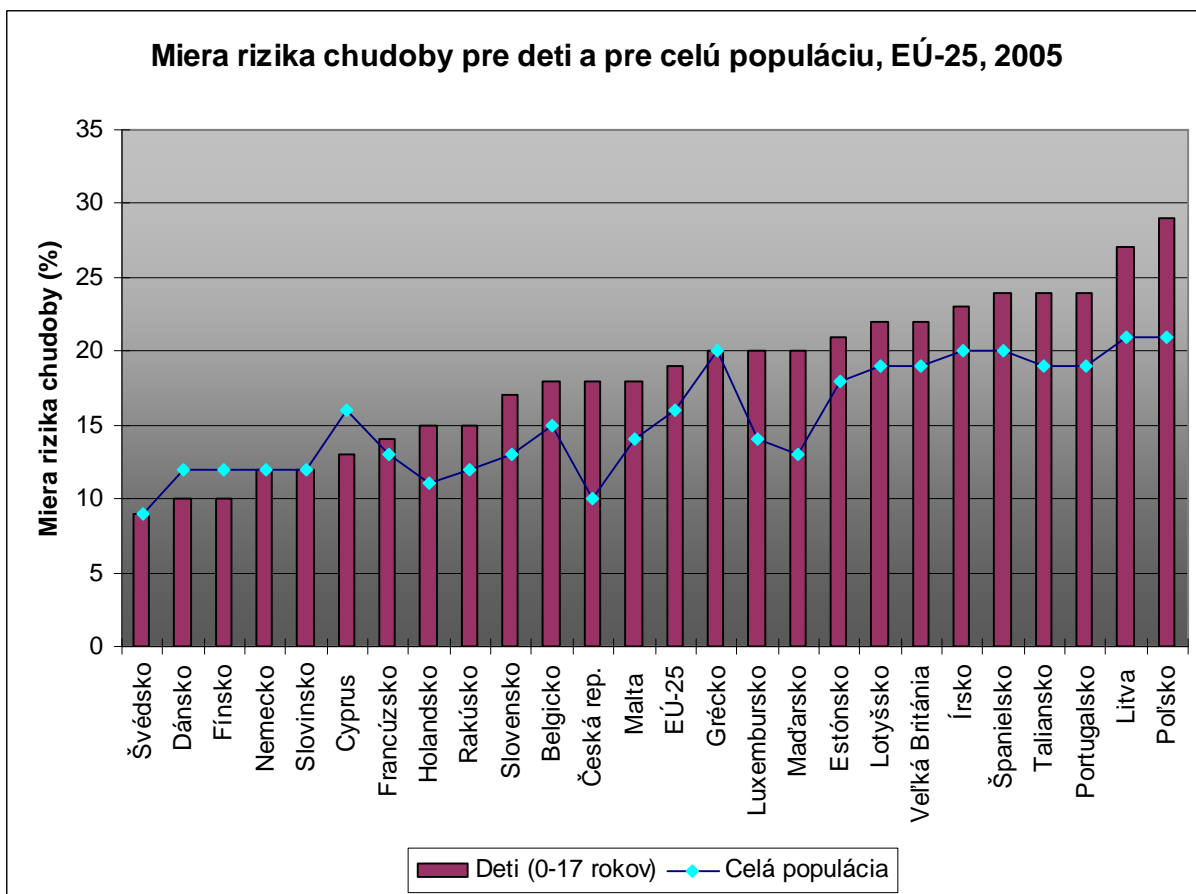
Štatistický úrad SR. Príjmy a životné podmienky domácností (EU SILC). Dostupné na: <http://www.statistics.sk/pls/elisw/MetaInfo.explorer?obj=80&cmd=go&s=1002&sso=2&so=40> (17.1.2010)

http://www.europskaunia.sk/seversky_socialny_model (19.3.2010)

<http://www.fsr.gov.sk> (19.3.2010)

PRÍLOHY

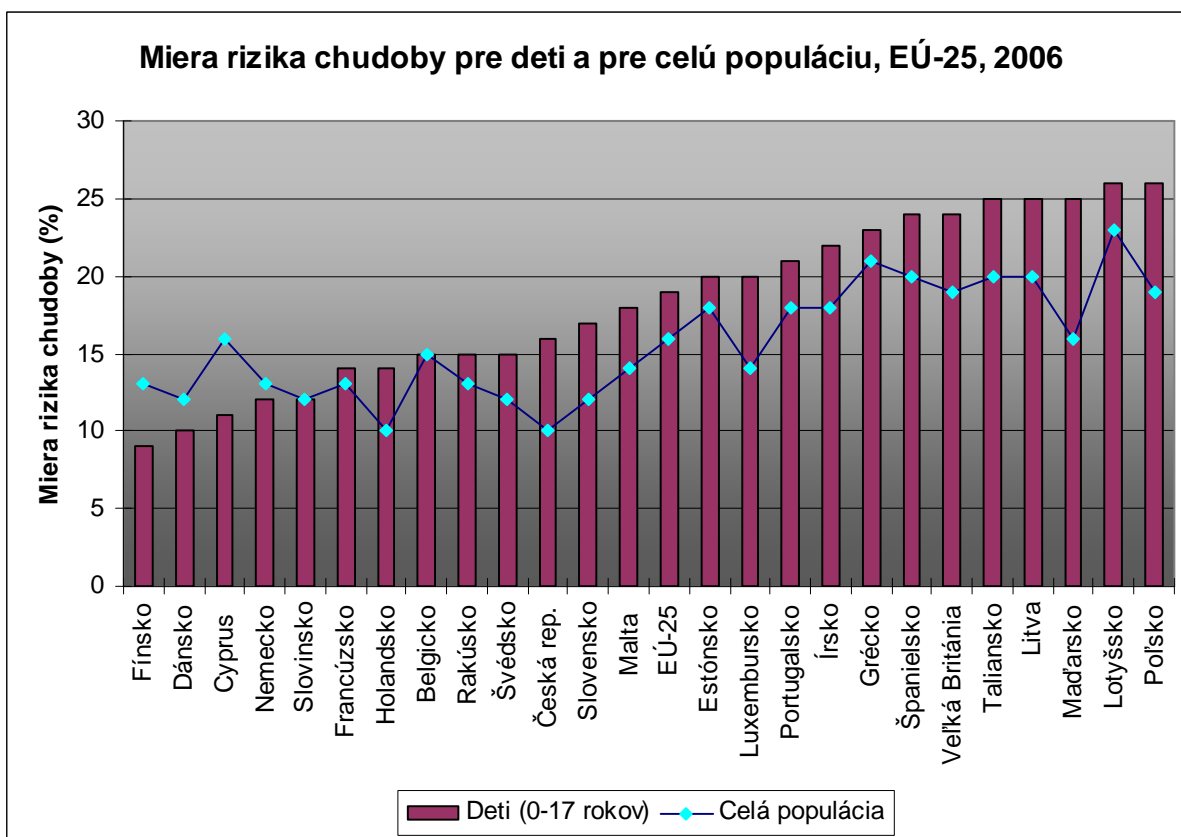
Príloha 1

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005

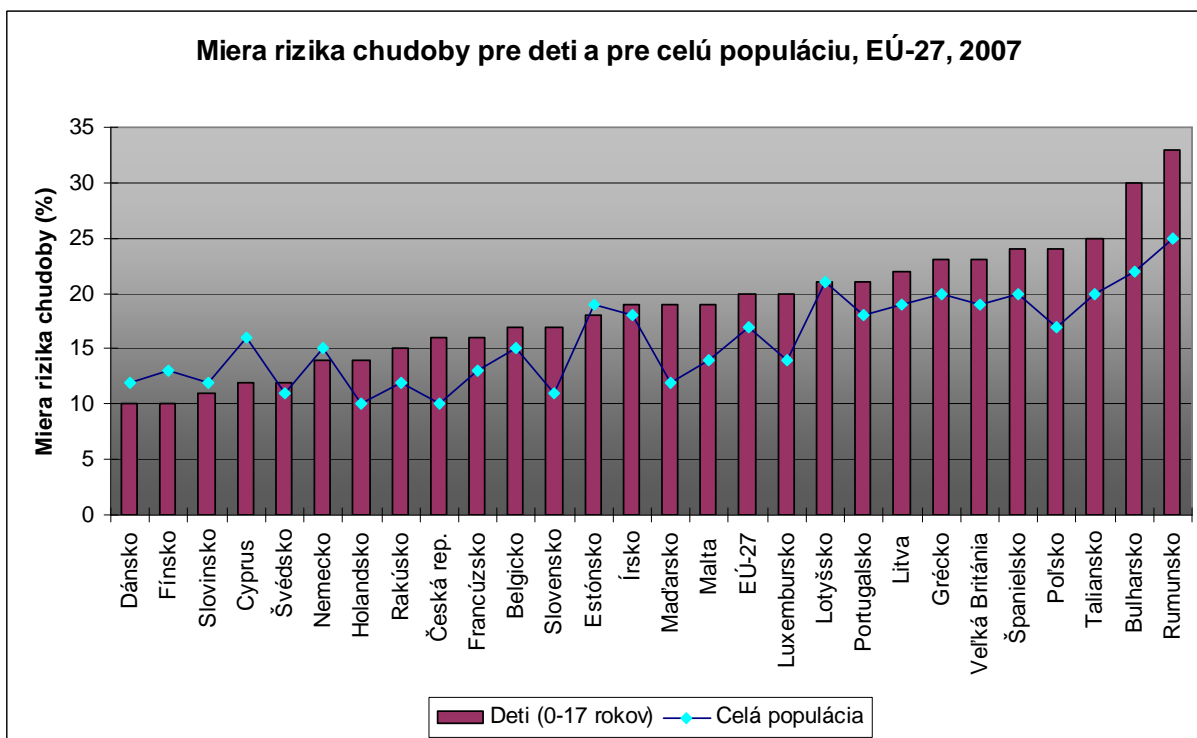

Príloha 2

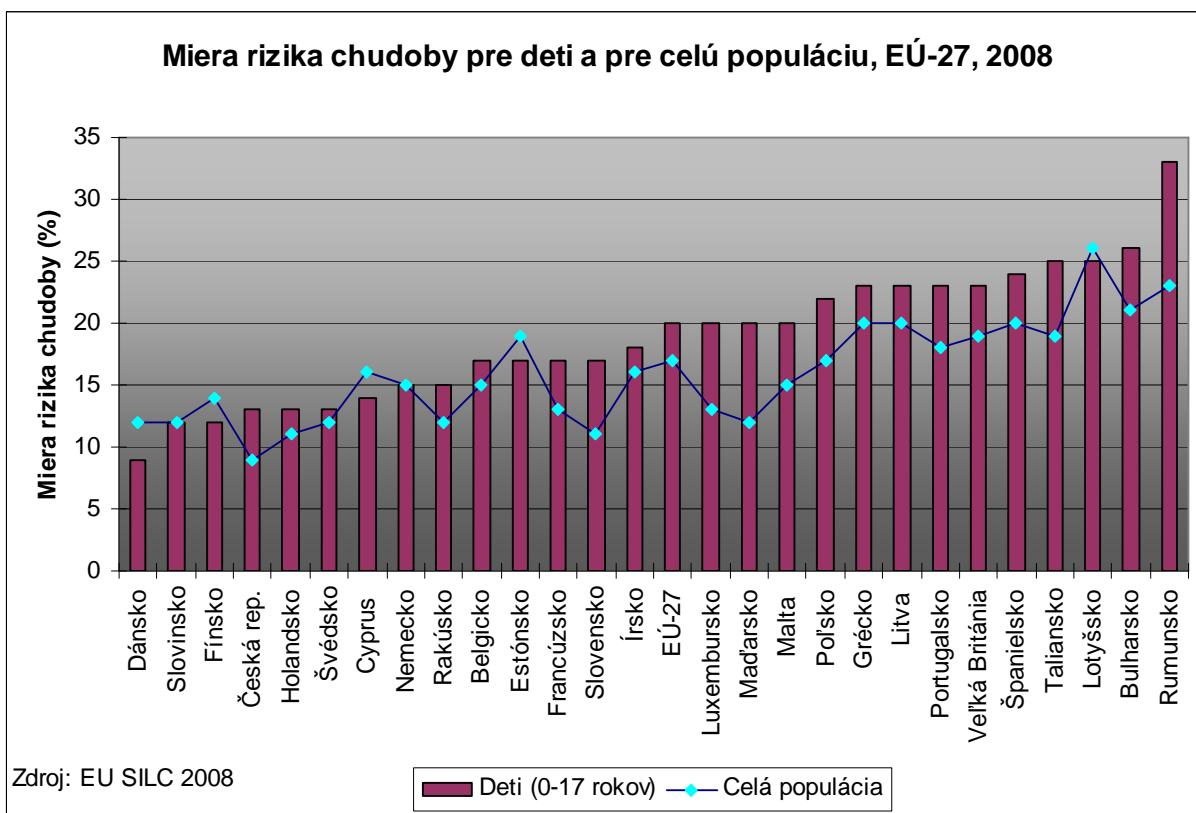
Zdroj: Eurostat, EU SILC 2006

Príloha 3

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2007

Príloha 4

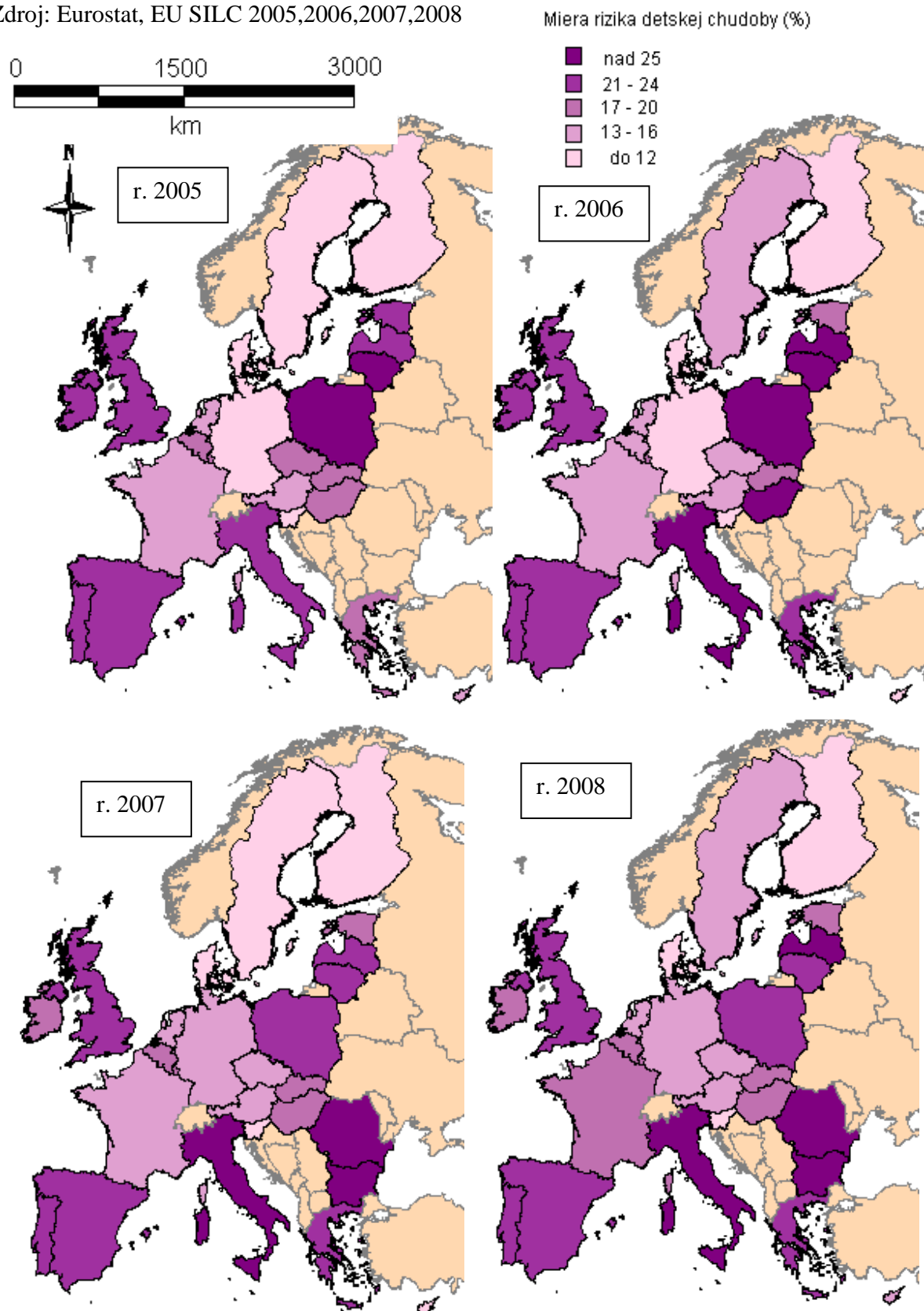
Zdroj: Eurostat, EU SILC 2008

Príloha 5

Vývoj miery rizika detskej chudoby v EÚ, 2005 - 2008

Autor: Viktória Gálová

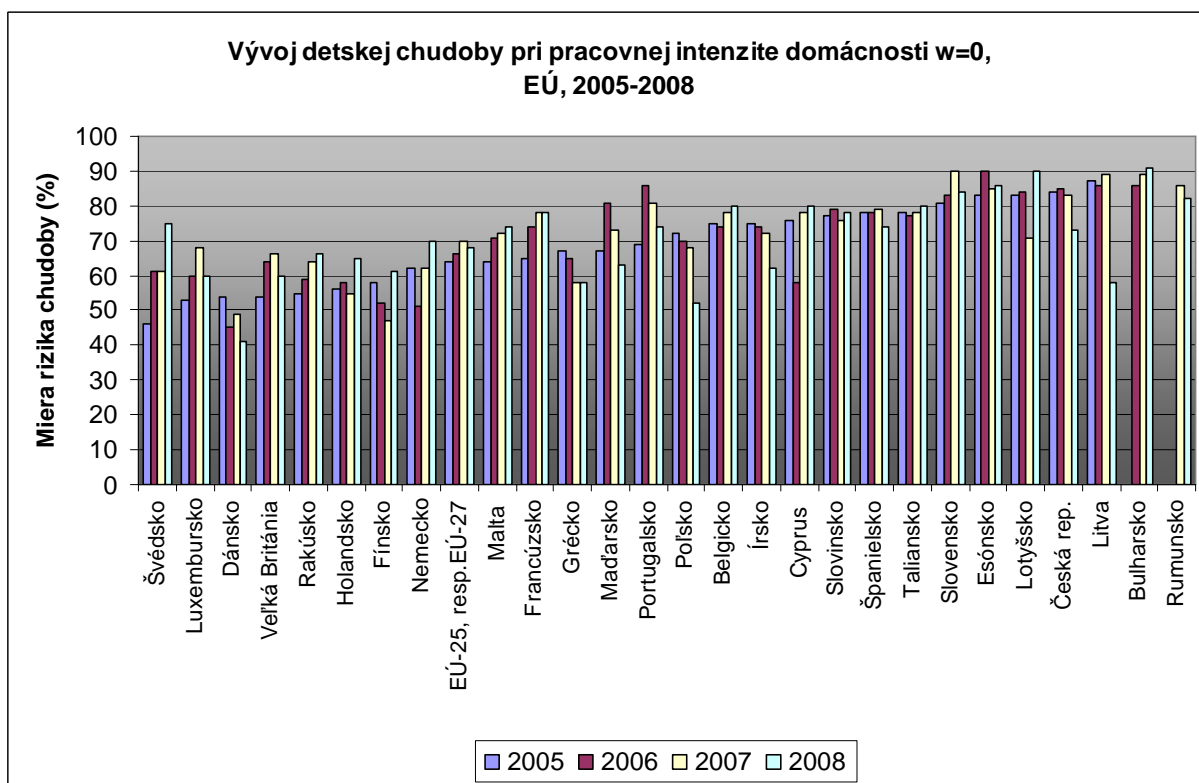
Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005,2006,2007,2008

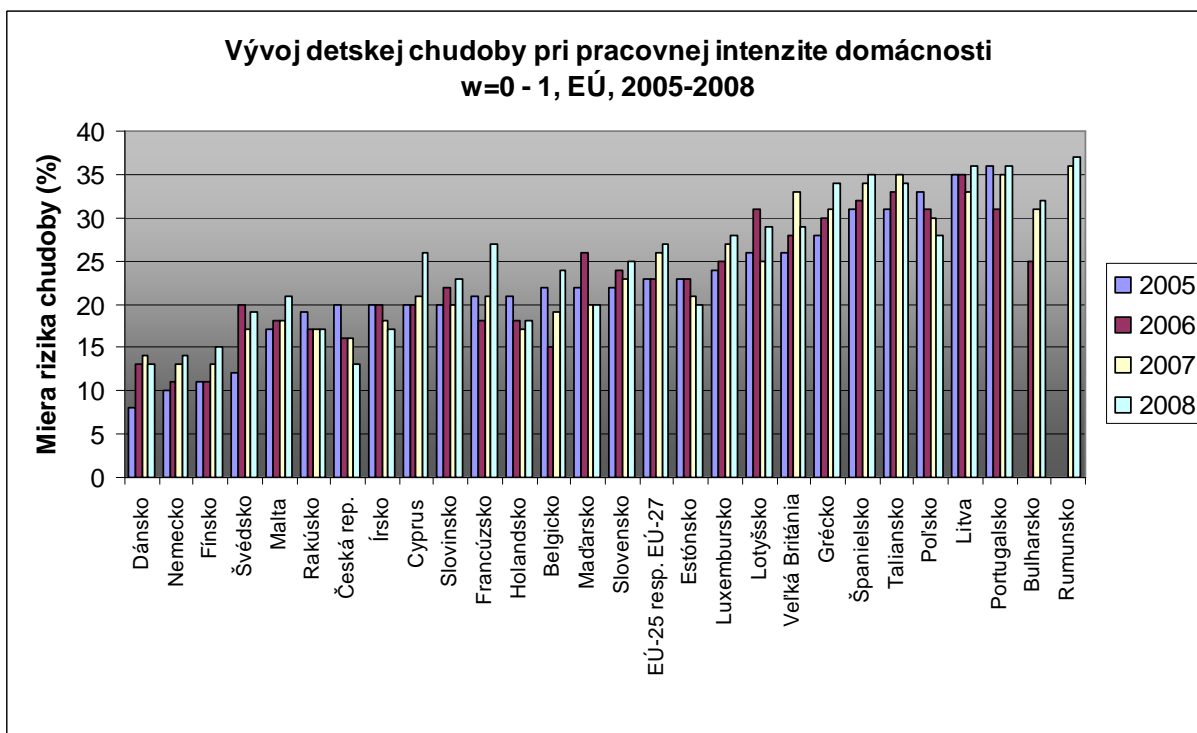
Príloha 6 - Vývoj hranice rizika chudoby v PPS pre domácnosť s 2 dospelými a 2 deťmi, EÚ, 2005-2008

	2005	2006	2007	2008	koeficient rastu
Luxembursko	34288	36566	36908	34660	1,01
Veľká Británia	22418	22520	23868	24380	1,09
Rakúsko	22181	22296	22848	23620	1,06
Holandsko	20345	21012	22325	23760	1,17
Dánsko	20119	20592	21367	22110	1,10
Belgicko	19920	20822	21075	21307	1,07
Nemecko	19805	19155	21846	22317	1,13
Írsko	18909	20025	22483	22993	1,22
Cyprus	18453	20926	22970	23804	1,29
Francúzsko	18312	19194	19661	20441	1,12
Švédsko	18021	19045	20120	21792	1,21
Fínsko	17851	18831	19369	20228	1,13
Taliano	17299	17714	18371	18969	1,10
Slovensko	14799	15753	16756	17629	1,19
Španielsko	14774	15819	16394	17622	1,19
Malta	14310	15268	15841	16446	1,15
Grécko	13689	14201	14588	15223	1,11
Portugalsko	10517	10954	11255	12113	1,15
Česká republika	9791	10505	11231	12239	1,25
Maďarsko	7095	7719	8355	8385	1,18
Slovensko	6548	7563	8678	8484	1,30
Poľsko	6041	6416	7187	8221	1,36
Estónsko	6025	7205	8524	9770	1,62
Lotyšsko	5044	5734	7049	9245	1,83
Litva	4916	5904	7376	8811	1,79
Bulharsko	4731	4085	4212	5881	1,24
Rumunsko	:	:	3707	4005	:

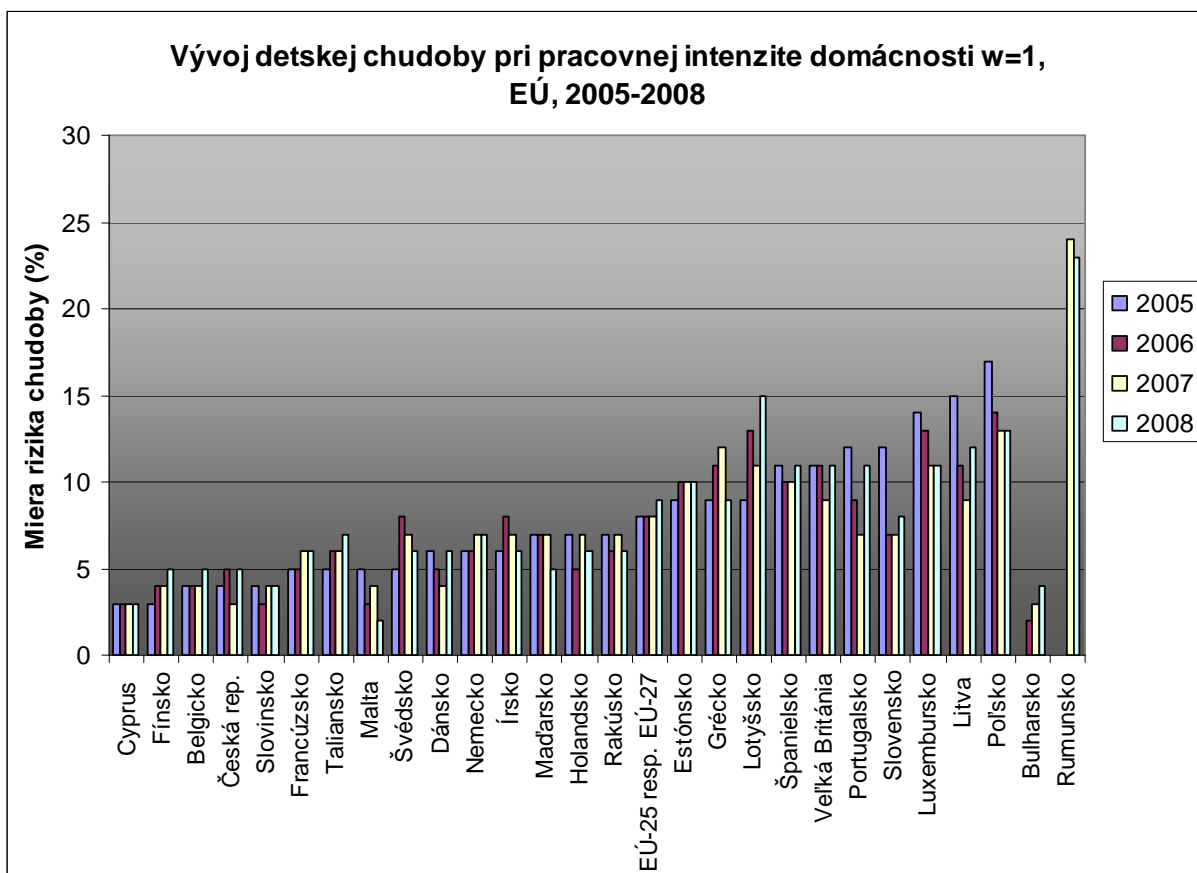
Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008, vlastný výpočet

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

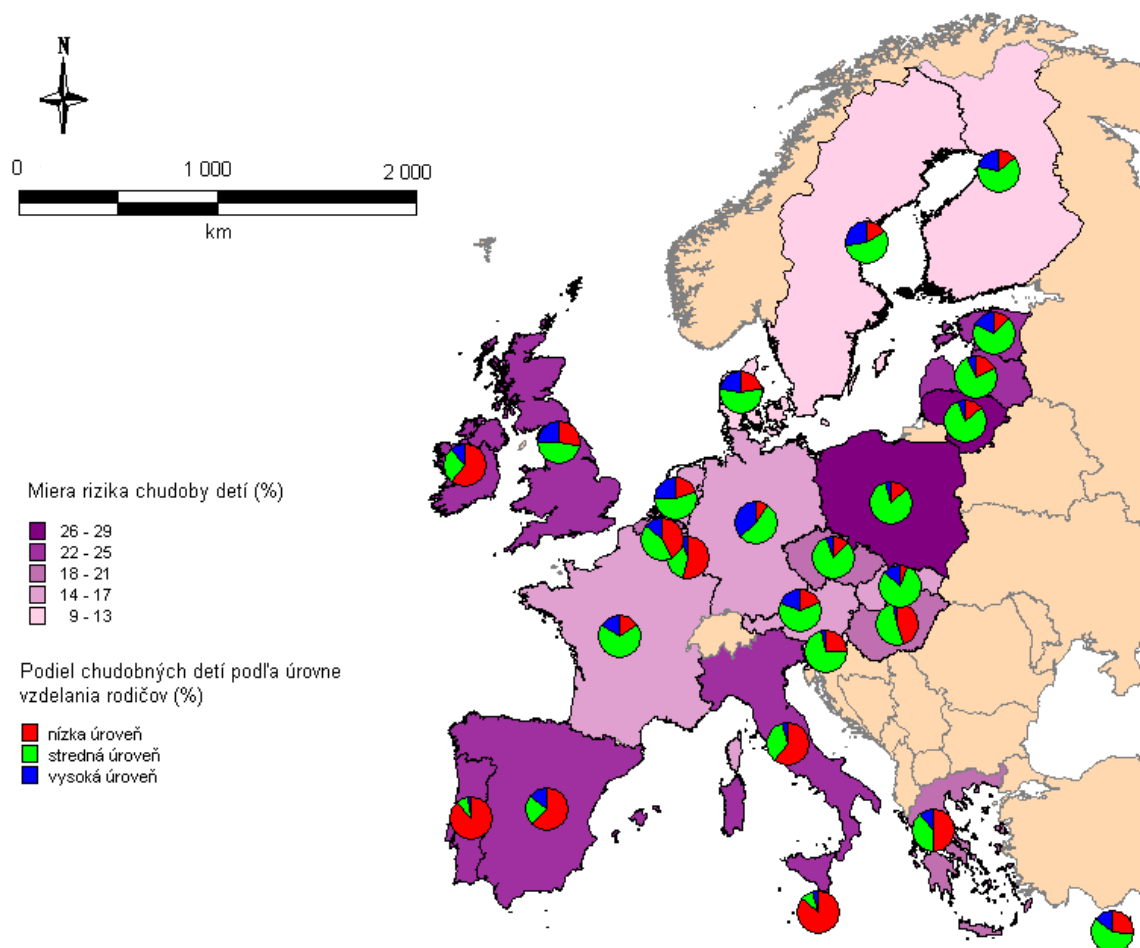

Zdroj: Eurostat, EU SILC 2005, 2006, 2007, 2008

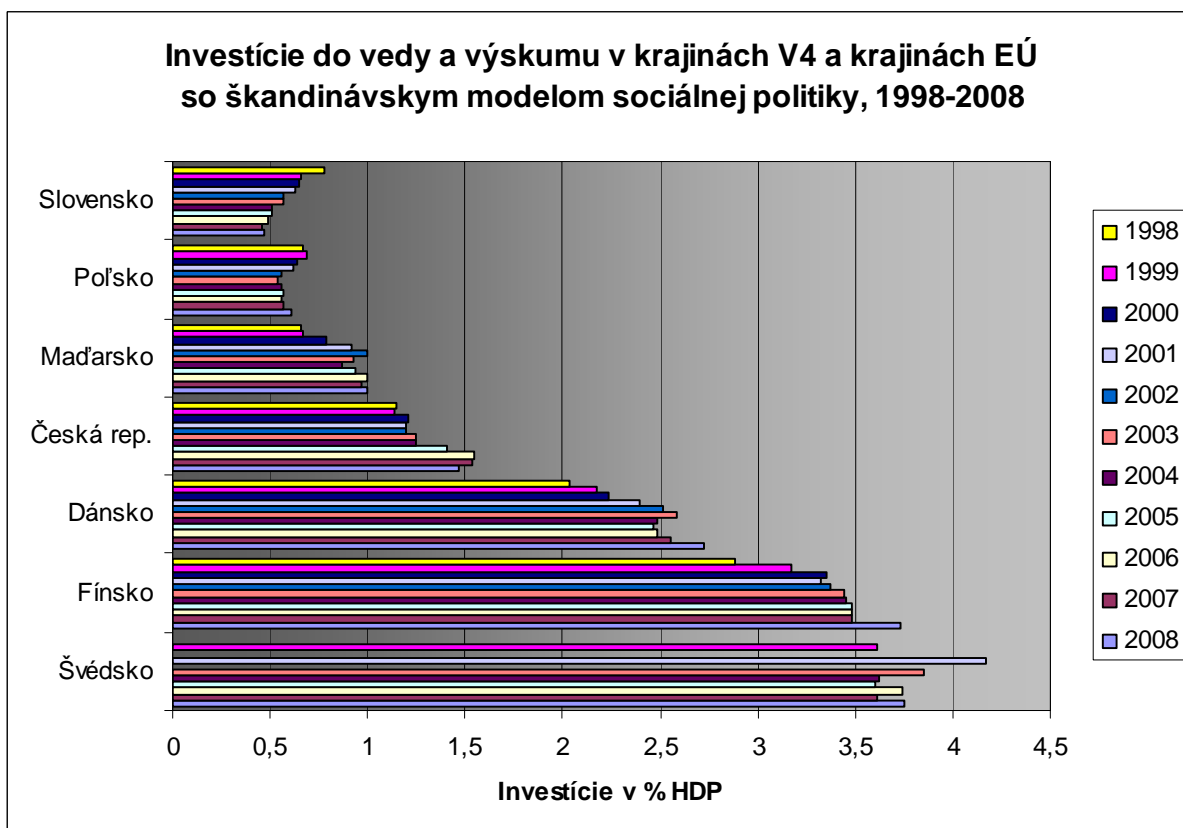

Vzdelanostná štruktúra rodičov chudobných detí v EÚ-25 v roku 2005

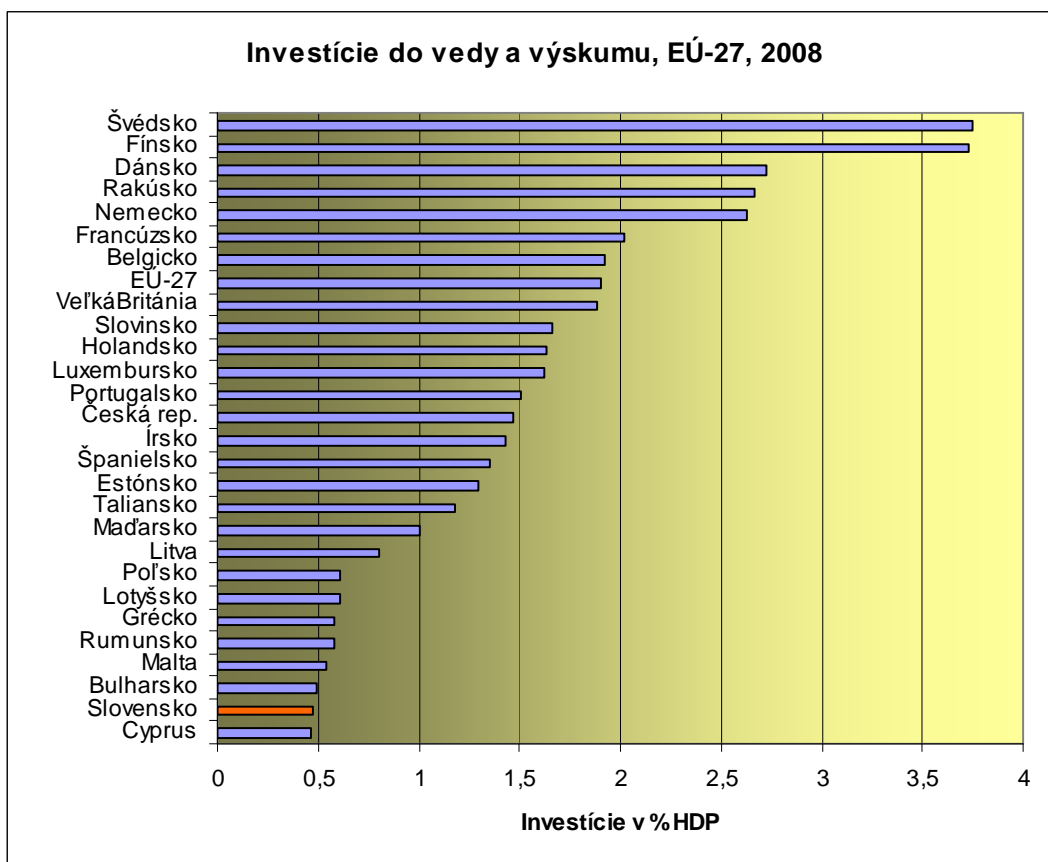
Autor: Viktória Gálová

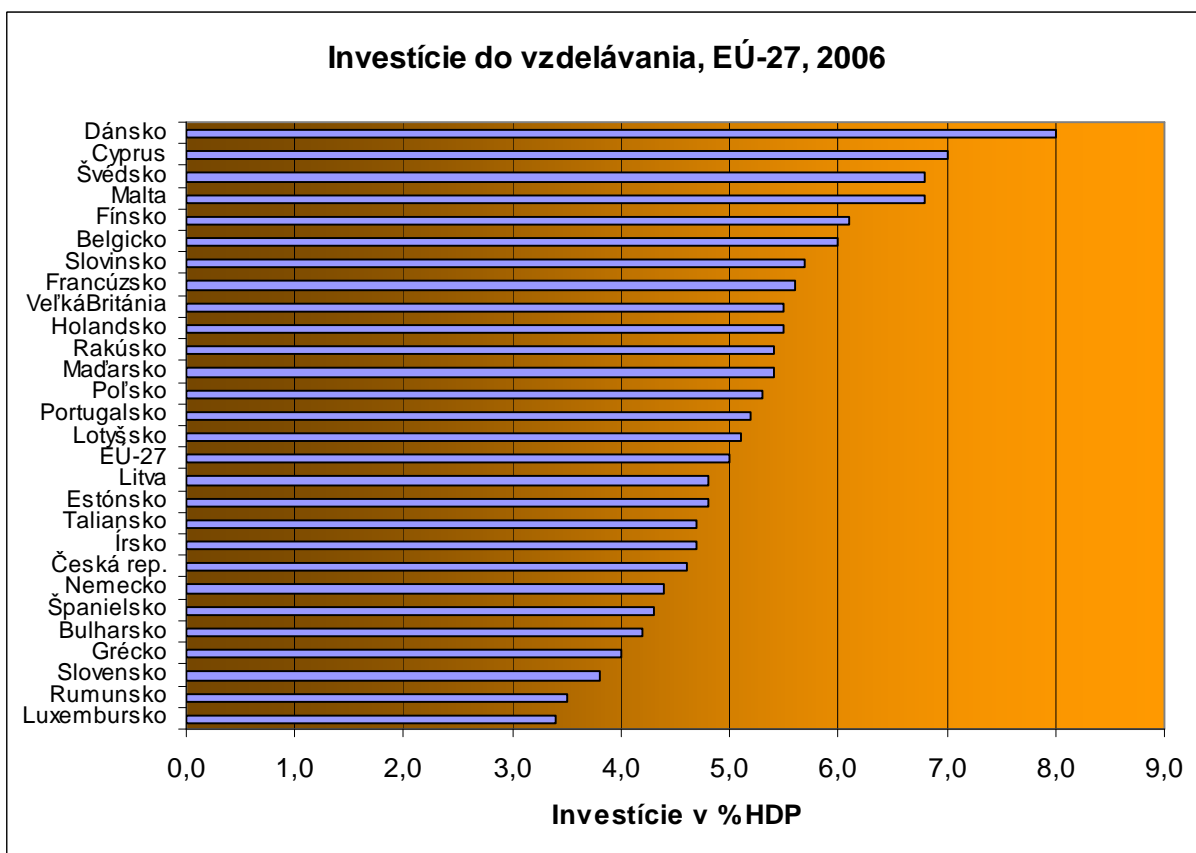
Zdroj: Európska komisia, 2008

Zdroj: Eurostat

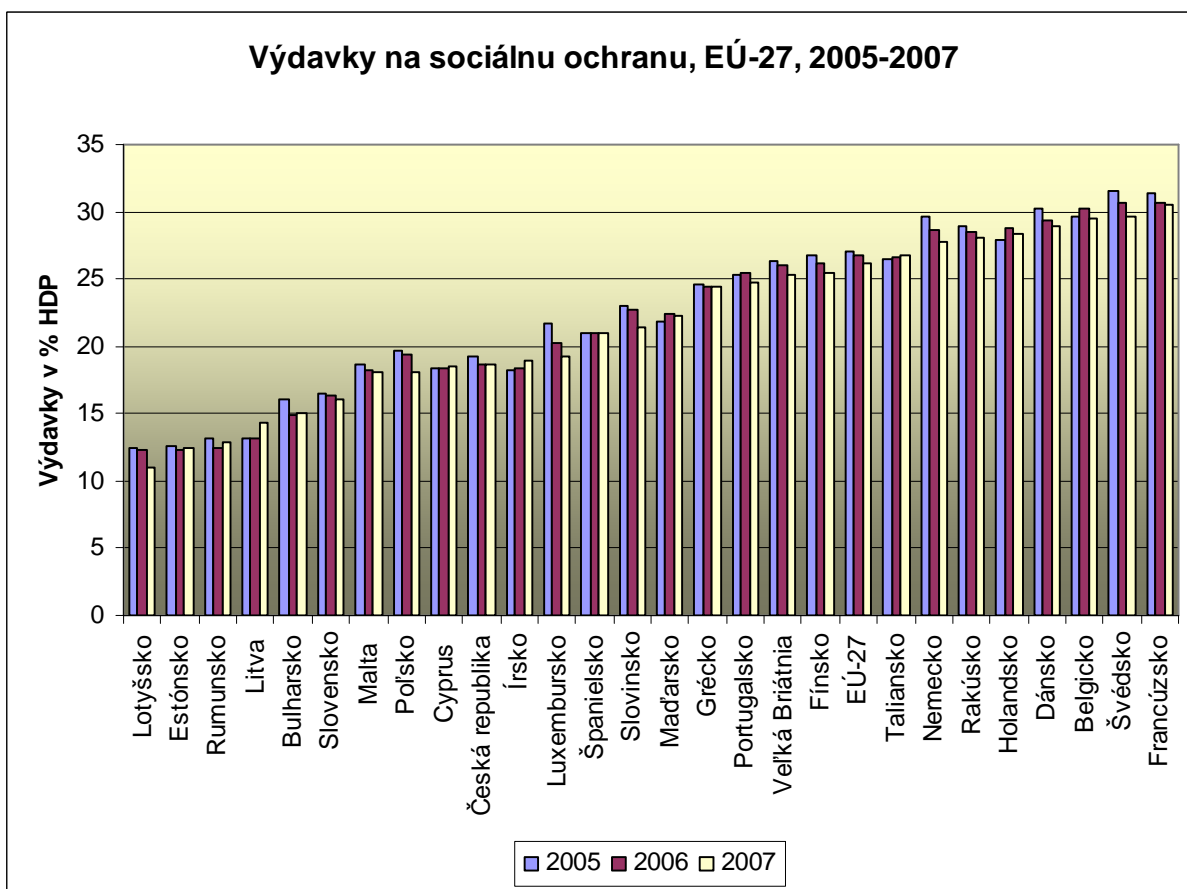

Zdroj: Eurostat

Poznámka: Grécko, Malta, Rumunsko – údaje z roku 2005

Zdroj: Eurostat

Zdroj: Eurostat